خاطري:

د يــوي دورې لنــډ تاريخ

(1881_1869)

ليکوال
محمود طرزي

پښتو ژباړن
پوهاند ډاکتر محمد حسن کاکړ

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړنې

د کتاب نوم :: خاطرې: د يوې دورې لنډ تاريخ(1869_1881)
ليکوال :: محمود طرزي
پښتو ژباړن :: پوهاند ډاکتر محمد حسن کاکړ
خپرندوی :: د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه_ جرمني
چاپ کال :: 1386ل)2007ع(
چاپ شمير :: 1000 ټوکه
د خپرونو لړ ::)99(
کمپوز :: ذبيح شفق

چاپ او کمپيوتر حی
د دانش خپرندويي ټولني تخنيکي خانګه _ پيښور
Tel:+92-91-2564513/Email:danish2k2000@yahoo.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپرندويې ټولنې يادښت :

د محمود طرزي د خاطراتو يوه پهٔ زړه پورې څنډه

د افغانستان په معاصر تاريخ کې د محمود طرزي د کارنامو او تاريخي نقش په اړه بيلابيلې ليکنې او څېړنې شوې دي . هغه د نوي افغانستان د تاريخ په مهم پړاو کې نه يوازې يو نوميالی ژورناليست ، ليکوال او شاعر و ، يو هيوادپال مبارز هم و .

دغه اثر چې اوس يې تاسو لولئ ، د محمود طرزي د ژوند د لومړي پړاو ځينې په زړه پورې پېښې په خپله څولی کې رانغاړي او ليکوال د خپل ژوند په اواخرو کې په ترکيه کې پيل کړی او څرنګه چې په همدغه وخت کې ناروغه شوی او بيا وفات شوی دی ، د ژوند خاطرې يې نيمګړې پاتې شوې دي .

څه وخت مخکې دغه کتاب له دري ژبې ښاغلي حميد طرزي انګريزي کړی اوخپور کړی دی . سره له دې چې د دري متن د خپرېدو ژمنه يې هم شوې ده ، خو موږ ته يې لا د هغه متن د خپرېدو معلومات نشته .

نوميالي افغان مورخ پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ دغه اثر له انګليسي ژبې څخه پښتو کړی او دا دی د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې له خوا خپرېږي.

موږ خوشحاله يو چې دغه اثر د نوي افغانستان د جوړېدو د ۲٦۰ کليزې د نړيوال جشن په وياړ خپروو او د افغانستان د تاريخ مينه والو ته يې وړاندې کوو .

په درنښت

د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې د مشرتابه جرګه

د ۲۰۰۷ ع . د سيپتمبر څلورمه

د ۱۳۸٦ ل . د وږي ۱۳

جرمني ، د کولن ښار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ژباړن سريزه

محمـــود طـــرزي)1864_1934(د فکـــر، ادب او شـــعر پـــه ډګـــر کـــې د معاصـــر افغانســـتان يـــو ځلانـــده ســـتورى دى. دده د ژونـــد کيســـه افغانـــانو تـــه الهـــام بښـــونکي او سرمشـــق کيـــدلى شـــي، خـــو دغـــه خـــاطري د هغـــه د ټـــول ژونـــد پيښـــو پـــه اړه نـــه دي.

دا د طـــرزي د لومړنـــۀ ځوانـــۀ خـــاطري دي، چـــې لـــه 1869 نـــه پيـــل کيـــږي او پـــه 1881 کـــې پـــاى تـــه رسـيـږي، يـــاني پـــه هغـــه کـــال کـــې چـــې امـيـر عبـدالرحمن دى لـــه خپلـــې ټـولي کورنـــۀ سـره لـــه وطـن نـــه بيـرون کـوي او پـــه پـــاى کـــې دوى ټـول پـــه عثمـــاني سـوريي کـــې هسـتوګن کيـږي. طـرزي بيـا د شـلمي پيـړۀ پـه سـر کـــې چـــې امـيـر حبيـب الله پـــه بهـر کـــې افغـــان مهـــاجران بيرتـــه وطـن تـــه بـولي، خپـل هيـواد تـــه سـتنيږي. پـــه دغـــه وخـت کـــې 47 کلـن طـرزي د امـيـر حبيـب الله پـــه اجـازه پـــه کـال 1911 کـــې د سراج الاخبار په چلولو پيل کوي.

طـــرزي د ســـراج الاخبـــار لـــه لاري کـــوم هغـــه عصـــري فکرونـــه، چـــې پـــه جلاوطنـــۀ کـــې يـــې لـــه اســـلامي او اروپـــايي ســـوچ والانـــو نـــه خپـل کـــړي، خپـروي. پـــه تيـره چـــې د ازادۀ او وطنپـــالني پـــه پلـــوي او د امپريـــاليزم پـــه مخالفـــت دي. د طـــرزي ليکنـــې پـــه تحـــول منونکـــو افغانـــانو بانـــدي پـــه خـــاص ډول اثـــر کـــوي. طـــرزي وروســـته د پاچـــا امـــان الله پـــه واکمنـــۀ کـــې لـــوړو دولتـــي مقـــامونو تـــه رسـيـږي او پـــه دغـــه ډول د پاچـــا امـــان الله د ســـمون غوښـــتونکي او ژونـــد ښـــه کـــوونکي حکومـــت پـــه چلولـــو کـــې هـــم برخـــه اخلـــي، ترڅـــو چـــې د 1930 کـــال پـــه سـر کـــې د ملايـــانو او پيرانـــو پـــه لمســـونو د ســـاتنپالو افغانـــانو پـــه فشـــار لـــه پاچـــا امـــان الله سـره يوځـــاى د دويـم ځـل لپـاره لـــه خپـل هيـواد نـــه ايسـتل کيـږي. پـــه دغـــي تراجيکـــي پيښـــي سـره د افغـــان لـــومړنى اوشـــتون پـــال، ژونـــد پـــال او خپلـــواکي پـــال غورځنـــګ ځپـل کيـږي او د حکومـــت واکـــي د يـــوي لنـــدي مـــودي لپـــاره د پـــه شـــا تلونکيـــو او تـــر زيـــاتي انـــدازي د نالوســـتو پـــه لاس ورځـــي، افغانســـتان د عصـــريت او تمـدن لـــه کـاروان نـــه کلونـــه کلونـــه بيرتـــه غـــورزول کيـــږي او پـــه دې ډول د وطـــن، ازادۀ او پرمختـــك لپـــاره د پاچـــا امان الله او محمود طرزي ارمانونه وچ کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاطرې: د يوې دورې لنډيز

لکه چې دمخه ويل شوي دغه خاطري د محمود طرزي له لومړي مهاجرت او د پاچا امان الله په واکمنۀ کې د هغه له ونډي او د دويم مهاجرت دوري نه، نه غړيږي که څه هم له ملي، مدني او سياسي نظر نه دا د هغه د ژوند ډير مهم وختونه دي.

حميد طرزی په خپلي سريزي کې وايي، چې اروابناد عبدالوهاب طرزي تر 1911پوري د خپل پلار ژوند پيښې ثيرلي او د قلم کوتو ته سپارلي. دغه برخه به له دي لامله مهمه وي، چې طرزي څنګه د مهاجرت په دوره کې له اسلامي او اروپايي متفکرانو نه متاثر شوی او کوښښ يې کړی، چې د وطنپالني، ملت پالني او ازادۀ په اړه د هغو او خپل فکرونه خپلو تحول منونکو وطنوالو ته ورسوي او په ژوندانه کې يې پلي کړي.

د طرزي له دغي خاطري نه دغه هيله کيدلی نه شي. دا د هغه د اولي ځوانۀ خاطري دي، په دغه وخت کې پيښو په ده اثر کړی، نه ده پر پيښو. په هغه سربيره د خاطرو يوه برخه يې د نورو په تيره د خپل پلار غلام محمد طرزي روايتونه دي. البته غته برخه يې د هغه د خپلو ليدنو کتنو محصول دی. بله دا چې ده دغه ټوله ليکنه د ژوند په ورستي کال)1933(کې له خپلي حافظي نه کړي، نه د ليکل شويو يادښتونو له مخي. په هغه وخت کې دی ناروغ هم و او دغه ناروغي بيا دومره سخته شوه، چې له ليکلو نه يې وغورزاوه او ژوند يې ورختم کړ. دده د زوی په روايت ده غوښتل، چې دغه خاطري دده د ټول ژوند په اړه وي[1]. هغه دغه خاطري هم په پنسل ليکي وي، چې ښاغلی حميد طرزي هغه بيا تنظيم او ايډيت کړي دي. په دغه حال کې لکه چې حميد طرزی هم وايي، د متن په رقمونو کې شايد مبالغه هم وي. له هغه نه پرته ددغي خاطري د متن ځيني برخي د وخت له پيښو سره سر نه خوري. له دي لامله ما په لمن ليك کې دغه تيروتني لږ. خه په اوږده ډول سمي کړي او ځای ځای مي تبصري هم پري کړي دي، خو په دي کې شك نه شته، چې محمود طرزي ددغو خاطرو په ليکلو کې له رښتين توب نه کار اخيستی دی. څنګه چې محمود طرزي يو ماهر او پوخ ليکوال و، دده دغه خاطري په زړه پوري او تبصري او نظرونه يې روزونکي دي. "د طرزي د رښتين توب څرګند ثبوت د هغه دغه وينا ده: له وطن نه ووتلو "...په دغه کاروان کې هيڅ يوه زما په ګډون د هيواد لپاره احساسونه، نه لرل."

طرزی دا هم وايي، چې "د برتانيي د نفوذ او قدرت په هسکيدو او په افغانستان کې د هغو په خوريدلو سره د هيواد پالني، ازادۀ او خپلواکۀ ايډيالونه د خلکو له ذهنونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ورو ورو وتلي وو. دا ډېر وروسته و، چې هغه بيرته ژوندي شول."

په دي کي شك نه شته، چي د هيواد پالني، ازادۀ او خپلواکۀ د ايډيالونو په بيرته ژوندي کولو کي د محمود طرزي ونډه دومره غټه وه، چي ساری يي نه ليدل کيږي. په مجموع کي محمود طرزي د خپلواکۀ، ازادۀ، عصريت او پرمختك په اړه په عمومي ډول د بدلون پالو او په خاص ډول د مشروطه غوښتونکيو افغانانو په رونولو او عمل ته د هغوی په هڅولو کي غټ رول لوبولی دی. له بده مرغه په حاضر مهال کي دغه روحيه يو ځل بيا خفيفه شوي، اوس يوه بل محمود طرزي ته ضرورت دی، چي د هغي د بيرته ژوندي کولو او پياوړي کولو لپاره يو نوی پياوړی غورځنك په پښو ودروي.

په پای کي له محترم پوهاند ډاکتر ابراهيم مجيد سراج نه مننه کوم، چي ددغي رسالي انګريزي متن يي ماته ښنلی او خوښ يم په دي، چي هغه ما د لوستونکيو لپاره په پښتو اړولي او د ليکوال زرين انځور په مشرۀ د کلتوري ودي ټولني خپره کړي ده.

په درناوي

پوهاند محمد حسن کاکړ

اکست **2007**_ کليفورنيا

يادښت:

1_ ښاغلی عبدالغفور روان فرهادي، شخصي مفاهمه، استانبول، جولای **2007**.

✵ ✵ ✵

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انګريزي ژباړن سريزه

د محمود طرزي په هکله ډير څه ليکل شوي، په تيره د شلمي پيړۀ په لومړيو لسيزو کي د افغان ملت پالني، خپلواکۀ او عصري کيدو په موضوع ګانو باندي د هغه د ليکنو په اړه. ددغو په پرتله، د هغه د وروستيو څلورو کلونو په اړه لږ څه معلوم دي، چي په دوم مهاجرت کي يي تير شوي دي. دغه دوره د سمون پال پاچا امان الله له لويدلو نه وروسته وه، چي حبيب الله چي خلکو د "سقاو زوی" په نامه يادوه، ورته د پاى تکى کيښود. دغي پيښي د طرزي هغه ارمان په سين کي لاهو کړ، چي د خپل هيواد د ځلاندي راتلونکي لپاره يي لاره.

سره له دي هم دغو کلونو ورته موقع ورکړه، چي خپلي لومړنۀ ميني)شعر(ته ځير شي. دی چي د خپل محبوب استانبول په ښکلا او کلتور هڅول شوی و، د شعرونو دوه ټولکي يي د "غم لړلي" او "مړاوي" په نومونو وليکلي، چي په کال **1934** کي خپري شوي. په هغو کي د ورځي د مهمو ټولنيزو، سياسي او فلسفي مسئلو په اړه د هغه اندونه او احساسونه ځاى شوي دي. لومړنۀ ټولکه د ليکونکي هغه کړاو او اغفال نه ښتيدلو ته په ټينګه متوجه ده، چي د هغه د سمون او پرمختك ارمان د ناپوهۀ او تعصب په شا تلونکيو قوتونو په خپګۀ بدل کړى و. دی چي په قومي او فيوډالي ټولني باندي په ټينګه انتقادي و، ملايان يي په خاص ډول د بيرته پاتي توب د حال مسؤل ګڼل.

ددغو کلونو په بهير کي د هغه مشر زوی عبدالوهاب طرزي په پرله پسي، څو په نابريالي ډول ورنه هيله کوله، چي خپلي خاطري د قلم کوټو ته وسپاري. بيا نو په پاى کي په کال **1933** کي يوه ورځ هغه د خپلو خاطرو په ليکلو پيل وکړ. له بده مرغه د همدغه کال په نومبر کي په **68** کلنۀ کي مرګ ددي خنډ شو، چي هغه د خپل ژوندانه له لومړۀ برخي څخه چي **1869** نه تر **1881** پوري رسيږي، زيات څه وليکي.)د هغه د ژوند کيسه تر **1911** پوري چي په هغه کال کي د سراج الاخبار دوه_اونيز اخبار چلول پيل کړل، د عبدالوهاب طرزي له خوا څيړله شوي او ليکلي شوي ده، چي زر به خپره شي.(

د طرزي د اولو وختو يادونه، چي د امير شير علي، امير محمد يعقوب او امير عبدالرحمن له واکمنيو سره سر خوري، تر **16** کلنۀ پوري وده کوي. دی د خپلي شي حافظي په ډاډيني د خپل ژوند هغه پيښي په زړه کوي، چي د هيواد له تاريخ سره اوبدلي شوي دي.

د محمود طرزي لومړنۀ ځواني په ډيره اندازه د هغه د پلار غلام محمد طرزي په عقلاني او هنري غوندو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اغېزمنه شوي ده. پلار يې له تينګو دموکراتيکو فکرونو سره يو وتلى شاعر، اديب او ارستوکرات و. په وروستيو کلونو کې د عثماني فيلسوف او مولف احمد مدحت، څخه په ژور ډول اغيزمن شوى، بې له دې چې يې ورسره ليدلي وي. ده دغه وتلى ښوونکى يواځې د هغه له ليکنو نه پيژنده. دى چې څومره ډېر وګرځيد او لوستل يې وکړل او له ځوانو ترکانو، عقليانو او سياست کوونکيو سره يې د حکومت، ساينس او کلتور په موضوع کانو بحثونه وکړل، په همدغه اندازه د خپل هيواد، خپلواکۍ او پرمختګ ته ليوال شو. پوهني او سمون ته د هغه تينګې عقيدې دی په پای کې وهڅاوه، چې خپل هيواد ته ستون شي او د خپلو وطنوالو د مانوي او اخلاقي لوړتيا لپاره کوښښ وکړي.

محمود طرزي نه درباري او نه سياس و، قدرت يې هيڅکله ونه غوښته، د استبداد او امپرياليزم مخالف و، په دغسې روښانه شوي اسلام معتقد و، چې سمون او ډيموکراسۍ ته اوړي او په دغه فکر و چې ختيځ له لويديځ نه ډير خه زده کولى شي، په تيره په ساينس او تکنالوجۀ کې.

ما دغه خاطري[1] ژباړلي او ايډيت کړي دي، نه يواځې ددي لپاره چې دا د ليکوونکي او د هغه د زوی هيله وه، چې د يوه بيوګرافيك او تاريخي اثر په شان چاپ شي، بلکې ددي لپاره هم چې هغه له اوسني په غم لړلي بحران سره په څرګند ډول نسبت لري، چې افغانان ورسره مخامخ دي. زه هم په دغه فکر کې ځان شريك ګنم، چې که يو ملت په خپلې تيري ستړګي پټې کړي او په خپل تاريخ کې د حقيقت په څيړلو کې پاتي راشي، له راتلونکي سره په باوري ډول مخامخ کيدلى نه شي.

د زړه له کومي نه هيله کوم، چې دغه ليکنه ددغه اريانونکي او په ظاهر کې نه پای ته رسيدونکي بدمرغۀ ته د شي پوهاوي لپاره مرسته وکړي.

وحيد طرزى

جينوا، **1997**

يادښت:

1_ ايډيت کول ددي لپاره ضروري وو، چې يواځې د متن له سره متوافق توب ښه کړي. په ياد دي وي، چې ليکونکى څه وخت چې دغه خاطري کښلي، په ځان روغ نه و. دا هم بايد وويل شي، چې ځيني رقمونه چې يواځې د ياد له مخې ليکل شوي، ممکن د مبالغي په خوا روان وي. غواړم خپل وطنوال خبر کړم، چې هغوى چې انګريزي لوستلى نه شي، ددغه متن فارسي نسخه د چاپيدو لپاره د تياري په حال کې ده. ✲ ✲ ✲

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاطرې: د يوې دورې لنډ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپرندويې ټولنې يادښت :

د محمود طرزي د خاطراتو يوه په زړه پورې ځنډه

د افغانستان په معاصر تاريخ کې د محمود طرزي د کارنامو او تاريخي نقش په اړه بيلابيلې ليکنې او څيړنې شوې دي . هغه د نوي افغانستان د تاريخ په مهم پړاو کې نه يوازې يو نوميالی ژورناليست ، ليکوال او شاعر و ، يو هيوادپال مبارز هم و .
دغه اثر چې اوس يې تاسو لولئ ، د محمود طرزي د ژوند د لومړي پړاو ځينې په زړه پورې پيښې په خپله ځولۍ کې رانغاړي او ليکوال د خپل ژوند په اواخرو کې په ترکيه کې پيل کړې او څرنګه چې په همدغه وخت کې ناروغه شوی او بيا وفات شوی دی ، د ژوند خاطرې يې نيمګړې پاتې شوې دي . څه وخت مخکې دغه کتاب له دري ژبې ښاغلي حميد طرزي انګريزي کړی اوخپور کړی دی . سره له دې چې د دري متن د خپريدو ژمنه يې هم شوې ده ، خو موږ ته يې لا د هغه متن د خپريدو معلومات نشته .
نوميالي افغان مؤرخ پوهاند ډاکتر محمد حسن کاکړ دغه اثر له انګليسي ژبې څخه پښتو کړی او دا دی د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې له خوا خپريږي .
موږ خوشاله يو چې دغه اثر د نوي افغانستان د جوړيدو د ۲٦۰ کليزې د نړيوال جشن په وياړ خپروو او د افغانستان د تاريخ مينه والو ته يې وړاندې کوو .
په درنښت

د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې د مشرتابه جرګه
د ۲۰۰۷ ع . د سيپتمبر څلورمه
د ۱۳۸٦ ل . د وږي ۱۳
جرمني ، د کولن ښار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوی او ښونکي خدای په نامه

پيلامه

ددي لپاره چي په هغي کيسي ښه پوه شئ، چي زه يي دلته کوم يوه لنډه ليکنه به د خپل محمدزيي قوم په اړه وړاندي کړم، چي له **1826** نه يي تر **1979** پوري پر افغانستان حکومت کړی دی(1). دغه ليکنه چي له تاريخ او ژوند ليك څخه غړيري په زياته اندازه زما له خپلو يادونو او د هغو روايتونو له مخي برابره شوي، چي له خپل پلار نه مي اوريدلي دي.

د محمدزي قوم لنډ تاريخ او غوره شوی ژوندليك

سردار پاينده محمد هغه نيکه دی، چي زامنو يي پر افغانستان حکومت کړی دی. له بيلو بيلوښځونه د هغه له يوويشت زامنو نه يو څو زما په ياد پاتي دي.

وزير فتح د شاه محمود د وزير په توگه په پته کوښښ کاوه، چي واك خپل قوم ته وليږدوي. له خپل مقام نه په استفادي سره يي خپل ځيني ورونه په ټولي امپراتورۍ کي واليان وگومارل. سردار محمد عظيم د کشمير والي و.

امير دوست محمد وروسته له هغه چي د سدوزي امير واکمني پای ته رسيدلي او کابل او جلال اباد د انگريزانو له خوا نيول شوي وو، د هغو له خوا په لوديانه کي بندي شو، خو د انگريزانو پوځ په کابل کي د وزير محمد اکبر، د نورو سردارانو او قومي مشرانو په کوښښ سره پوپناه شو او يو شمير نظامي افسران او ښځی يي يرغملي شوي(2). انگريزانو موافقه وکړه، چي امير دوست محمد به د افغانستان د امير په توگه د يرغملو د ازادولو په بدل کي خوشي کړي.

هغه پينځه کندهاري سرداران، چي يو په بل پسي په کندهار کي په واك شول دا دي:

سردار پردل تر ټولو مشر و.

سردار شهر دل په ځوانۍ کي مړ شو.

سردار کهندل په کندهار کي کلونه کلونه واکمني وکړه.

سردار رحمدل يو نوميالی شاعر و.

له ادبياتو، په خاص ډول له شعر سره زما د پلار لومړنۍ پيژندگلوي د هغه د غونډو له برکته و. سردار رحمدل يوازي د شيرو مياشتو لپاره واکمني وکړه. د هغه او د هغه د وريرو ترمينځ (د کهندل زامن) پرله پسي شخړو ديته اړ کړ، چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروړ امير دوست محمد د مينځکړي په توګه راوبولي. امير کندهار ته په چټکۀ سره روان شو او پياوړي زامن يي ورسره ملګري شول، خو هغه ددي پرځاى چي د تره او وريرو ترمينځ روغه وکړي، کندهار يي په کابل پوري وتاړه. رحمدل فارس ته وتښتيد او وروسته په تهران کي مړ شو. د هغه زوى، زما پلار غلام محمد طرزي له امير سره کابل ته لاړ، هلته يي په درنښت او شتمنۀ سره ژوند وکړ، تر هغو چي امير په هرات کي مړ شو او زوى يي شير علي چي د پلار پرځاى امير شو، دى بندي کړ)[3](.

سردار سلطان محمد او سردار يار محمد)د پيښوري سردارانو دوه تنه(

لومړنى په "طلايي سردار" يادېده له دي امله چي هم ښکلى و او هم يي په سرو زرو ښکلي شوي جامي په تن کولي. د اټکل له مخي سل ښځى او تر خپل پلار او امير وروړ څخه ډير زامن او لوني لري.

د هرات محاصره او د لوى امير مړينه

امير دوست محمد چي د "لوى امير" په لقب يادېده، له هرات پرته چي له کابل نه خپلواك و، ټول ولايتونه ترلاسه کړل او خپل زامن يي واليان وټاکل)[4](. د بېلګي په ډول ترکستان يي يوه زوى سردار محمد افضل او کندهار يي بل زوى سردار محمد امين ته په لاس ورغى.

د هغه د واکمنۀ په وروستيو کلونو کي په هرات کي د کورنيو شخړو له امله د هغه وراره او زوم سردار سلطان احمد د فارس په ملاتړ هرات ونيوه. دغه نه فکر کېدونکي انکشاف امير ته سخت ټکان ورکړ او خپه يي کړ. سمدلاسه يي په پوځي کړو لاس پوري کړ او هري خوا ته يي فرمانونه واستول. د خپلو زامنو، د شير علي او وريرو په ګډون)چي زه غلام محمد هم پکي وم(د يوه لوى پوځ په قوماندانۀ د هرات په لور په چټکۀ سره روان شوو. پر هغه سربېره د هغه زامن، واليان له خپلو ايالتي پوځونو سره هم ورسره ملګري شول.

دا چي دغه تيرى د فارس له خوا شوى و او حکومت يي ملاتړ کړى و، دغي سياسي مانا ورکوله چي امير يي د ځيلو په هوډ کي ښه ټينګ کړ. برتانويانو هم دغه انکشاف د خپلو ګټو پرخلاف ګڼانه.

هرات نهه مياشتي کلابند و او نشتي به هره ورځ وي بيا د سلطان احمد ماينه مړه شوه، ورپسي يي ميړه هم مړ شو. زامن يي تسليم شول او هرات ونيول شو. له بده مرغه لږ وروسته امير هم مړ شو. امير د مړيني په ورځ)**1863**(چي سرداران او لويان هم ورسره وو، په شير علي باندي غږ کړ چي خواته يي ورشي. په لړزيدونکو لاسونو يي خپله توره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاطرې: د يوې دورې لنډ
يې

شـير علــي تــر مــلا وتړلــه او پــه خپـل نــري اواز يــي پاچــا اعــلام کــړ، بنــه يـــي ونــازاوه او د بريـــاليتوب لپـــاره يـــي ورتـــه دعاګـــاني وکـــړې، خـــو همـــدا چـــي د جنـــازي او فـــاتحي مراســـم پـــای تـــه ورســـيدل، هـــر زوی يـــي لـــه خپـل پــوځ ســره د خپـل ولايــت پــه لــور روان شــو او د حيرانۀ ځای دی، چي هر يوه يي ځان امير وباله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امير شير علي خان دوهمه دوره
(1879_1868)

ددغي لسيزي لومړنی ياد مي له هغي پېښی نه پيل کيږي، چي زه نږدي پينځه کلن وم او امير امبالي ته د هند په لور روان و. لږ مي ياديږي، چي يوه ورځ نابېره يو درجن شډل او ږيره ور سرتيري او افسران زموږ په کور ننوتل او د بامونو او ورونو لاري يي ونيولي. زما خويندي، وينزي او د کور ښځی له يوي کوټي نه بلي ته استولي کېدلي، ددي لپاره چي د ټول کور چور کېدل اسان شي. زه د خپلي دايي په غيږ کي وم او په پرله پسي ډول مي پوښتله، چي "سردار پلار مي چيري دی؟" او "دوی ولي زموږ څيزونه ټولوي؟". هغي ويل چي پلار دي د امير دليدلو لپاره تللی او دوی دغه څيزونه زموږ نوي کور ته وړي. هغي يواځي کوښښ کاوه، چي ارام مي کړي.

په واقع کي دا د امير په امر و، چي پلار مي بندي شوی او زموږ کور او اټکل سل اسونه ضبط شوي وو. له وړوکتوب نه ما له خپل پلار سره ژوره مينه پيدا کړي وه، په واقع کي زه د خپلي مور تر غيږي نه د خپل پلار په غيږ کي ډير لوی شوی يم. لکه هسي چي هيله کېده مور مي په سبا د خپل لالا په غيږ کي د پلار د ليدلو لپاره بندي خاني ته واستولم. اقچان يو اوږد، نری او تور ږيری کندهاری و، چي کلونه له موږ سره و، نو ددي پرځای چي زه پر خپل ښکلي، ځليدونکي، برك تبتي اس سپور اوسم د خپل لاله اقچان په اوږو باندي د بالاحصار بندي خاني ته د امير هستوګنځي او د حکومت مرکز ته يووړل شوم. هلته مي خپل پلار وليد او ډاډه شوم.

دغه ورځنۍ ليدني له سهار نه تر ماښامه پوري دري مياشتي رواني وي. دغه بندي خانه مي ښه ياديږي چي د امير هستوګنځي ته نږدي يوه پراخه کوټه وه، ځيني نور لويان هم په دغي کوټي کي د پلار ملګری وو. دوی خپل وخت د کتابونو او شعرونو په لوستلو او ويلو تيراوه. د ملګرو او خپلوانو د سخي توب له برکته په کوټه کي پلاوونه او شير چای پريمانه وو. د هغو چرګ پلوونو مزه به مي هيڅکله هيره نه شي، چي پلار به مي له مخکي شپي نه ماته ساتل او زما په راتك سره به يي د منقل دپاسه تودول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امير شير علي له امبالي نه له بيرته راتك نه وروسته زما پلار ازاد کړ او د مياشتي يو نيم زر روپۀ يي ورته معاش وټاکه. يوه شيبه وروسته به د هغه د بندي کيدلو دليل ووايم، اوس به د امير د ورونو د سرايله توب په اړه خه ووايم.

امير شير علي وروسته له هغه، چي په هرات کي نظم خوندي کړ، زما له پلار سره کابل ته ستون شو. په دي ډول د امير دوست محمد د زامنو او لمسيانو ترمينځ د شخړو او نشتو اور بل شو. د امير شير علي او د هغه د ورونو محمد افضل، محمد اعظم او محمد امين او د هغه د وراره سردار عبدالرحمن)د محمد افضل زوى(ترمينځ په پرله پسي ډول کلونه جنګونه وشول. کله سوبمن او کله مغلوب، امير په پاى کي په ټولو غالب شو، ولايتونه يي په کابل پوري وتړل او د هيواد د اداره کولو چاري يي په لاس کي ونيولي. دددغو خونړيو کورنيو او تر هغو دمخه جنګونو کي چي له سدوزيانو سره وشول، په زرګونو خلك ووژل شول او هيواد وران شو. په هغه سربيره په خلکو کي دبښمني او ژوره بدبيني پيدا شوه. د بي اتفاقۀ دغي بدمرغۀ تر نن ورځي پوري دوام وکړ او زما د پلار بندي توب د همدغه حال نتيجه وه. په لا مشخص ډول په **1866** کي چي امير شير علي په هرات کي و او سردار محمد افضل او زوى يي عبدالرحمن کابل نيولى وو، طبيعي وه چي زما پلار د هغوى د دوستي ليکونو ته ځواب ورکړى و. څو کاله وروسته)په **1868** کي(چي شير علي کابل بيرته ونيوه، ځينو خبرلوخو دغه ليکونه هغه ته ورکړل او نتيجه يي هغه شوه، چي دمخه بيان شوي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امير شير علي په دوره کي "وړوکتوب او ځواني"

ددغـو يوولسـو کلونـو پـه بهيـر کـي چـي زمـا پـلار د دربـارد درانـده مسـوؤليت لـه بـار نـه ازاد و، خپـل وخـت د چـاردهي پـه بنـو او د کابـل پـه کورونـو کـي لـه شـاعرانو او پوهـانو سـره تيـر کـړ او د ښـکلو صـنايعو پـه نـړۀ کـي مجذوب و. مـا او زمـا ورونـو د اخونـد محمـد اکـرم پـه نامـه يـو کـورني ښـوونکی لاره، چـي ښـه متقـي او د پـوهي او مروجـه علومـو خاونـد و، خـو زمـا د پـوهني رښـتيني سـرچينه زمـا د نوميـالي پـلار غونـډي وي، چـي زه بـه تل پکي وم او په ځير به مي غوږ نيوه.

پـلار مـي دغسـي يـو ښـه شـتمن کتـابتون لاره، چـي پـه هغـه کـي داسـي اثرونـه وو، چـي ځينـي يـي پـه سـرو زرو ښـکلي شـوي وو، ځينـي يـي زاړه او ځينـي يـي نـوي وو. پـلار بـه وړ کاتبـان اسـتخدامول او څـارل، چـي اولـه درجـه پخـواني کتابونـه نقـل کـړي. ماتـه اجـازه وه، چـي دغـه کتابونـه واړوم راواړوم او پخوانيـو اولـه درجـه اثرونـو تـه لکـه د عبـدالرحمن جـامي، يوسـف زليخا او د فردوسي شاهنامه يا پاچا ليك ته ښه ځير شم.

د کجباز يا د غلزي کلات جنګ

دغـه جنـګ هـم زه د خپـل پـلار لـه قـول نـه بيـانوم. د **1863** کـال پـه پـای کـي امير شـير علـي لـه کابـل نـه د کـلات پـه نيـت لـه نـږدي ديـرش زريـز پـوځ سـره روان شـو، چـي خپـل کشـر ورور سـردار محمـد امـين تـه جـزا ورکـړي، چـي غوښـتل يـي د کنـدهار د والـي پـه څيـر کنـدهار لـه کابـل نـه پـه خپلـواك ډول اداره کـړي)4الـف(. د پـوځ قومانـداني د اميـر د زوی محمـد علـي، چـي يـو ښـکلی ځـوان و، په غاړه وه.

د جنـګ ميـدان د دوو غونـډيو تـرمينځ و، د توپخـانې ځينـي واحدونـه د يـوه بـي تجربـه افسـر لـه خـوا پـه ډډه کـي پـه ناسـم او خطرنـاك ډول ځـای پرځـای شـوي وو. محمـد امـين د اميـر پـه ځـايونو ناڅاپـه حملـه وکـړه، د اميـر زوی پـه متقـابلي حملـي لاس پـوري کـړ، خـو پـه بـي پروايـی او زړه نـازړه تـوب سـره د هغـه بدقسـمته اس د دوو غونـډيو تـرمينځ پـه منـډو شـو. متقابـل پوځونـه لا پـوره سـره نشـتي نـه وو، چـي د دري پـه دواړو غـاړو کـي لـه ځـای پرځـای شـويو توپونـو نـه ډزي وشـوي. پـه دغـه حـال کـي طبيعـي وه، چـي محمـد امـين او محمـد علـي دواړه لـه ډيـرو افسرانو سره مړه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کندهار ونيول شو، خو امير ته په ډېر تاوان سره. د زوی او ورور مرګ ورته دغومره دردناك شو چي د څه وخت لپاره يې فکر له لاسه ورکړ. دري مياشتي په کندهار کي تم شو، بې له دي چي حکومتي چارو ته توجه وکړي. د شپي به په لوڅو پښو د حويلۍ په ويالو کي روان شو، ژړل به يې چي "محمد علي څه شو؟" ده د ليونتوب نوري نشي هم شوولي.

د وليعهدۍ جشن

امير ټول ملت ته د نهه کلن پاچا زوی عبدالله جان دوليعهدتوب د مراسمو پرځای کول اعلام کړل. دا يوه ډېره غټه پيښه وه، چي په ذهن کي مي پاتي ده.

د مرنجان غونډۍ او تر هغي نه اخوا ډګر چي د بالاحصار لاندي ده، ددغه جشن لپاره غوره شوي وه. په سباوون کي د سرنيو، ډهلونو او شپيليو اوازونه سره په سيالۍ شول او جشن پيل شو. قومي خلکو د غونډۍ سر او ډډي نيولي وي او دوی په ښکلونو او ژبو کي سره متفاوت وو. د عسکرو کنډکونه په رنګه يونيفورمونو کي په ټول حضوري چمن کي تر بازارونو او سړکونو پوري خواره وو. سرداران او ميرمني يي او نور مشران په پاچايي لويي خيمي يا څرګاه کي په ضيق ډول ټول شوي وو. په يوه ټاکلي وخت کي د عسکري موسيقۍ د سلامونو او د توپونو له ډزو او د ننداريچيانو له حرکتونو نه ښکاره وه، چي د امير د راتللو وخت دی. امير چي وليعهد ورسره ملګری و، د ګڼو خلکو د خوښۍ په مينځ کي په عالي شان ډول ښکاره شو. سيخ خپل تخت ته لاړ او زوی يي ترڅنګه ودريد. بيا نو ټول خلك يا له احترام نه او يا ددي لپاره چي ښه وليدلی شي، جګ شول او هماغسي ولاړ پاتي شول، که څه هم امير غوښتل چي خپله وينا واوروي. خلکو ته يي ويل، چي کيني او د دربار مامورانو کوښښ کاوه، چي خلك د امير حکم پرځای کړي. سره له دي هم دی اړ شو چي اتکل د پينځلسو دقيقو دپاره ولاړ پاتي شي. وروستی کس چي کيناست، هغه زما پلار و او د هغه خبره مي پوره يه ياد ده، چي ويل يي:"په دي کي شك نه شته، چي تر ولاړي نه په ناسته کي ارامي ډيره ده، خو سره له دي هم د لوړ حضرت امر په دغسي مشکل سره ومنل شو، چي شك پيدا کوي چي دغه وليعهدتوب به په اسانۍ سره ومنل شي."

امير په فصاحت سره وينا وکړه او خپل نهه کلن زوی سردار عبدالله جان يي خلکو ته وپيژندده. د مبارکۍ او خوښۍ اوازونو هوا ډکه کړه، عسکري موسيقي په خاص ډول امير او د هغه وليعهد ته سلامونه استول او مراسم د توپونو په ډزو سره پای ته ورسيدل.

په پاچايي فرمان سره دري ورځي د ټولو لپاره د جشن سات تيري، تنګ تکور او ځراغي روښانتيا نه يواځي په کابل،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکې په ټولو ولايتونو کې اعلام شوی و، خو په هرات کې چې د امير مشر زوی سردار محمد يعقوب چې د هغه ولايت والي و، د خپل پلار په مقابل کې د جنګ اعلام وکړ. امير په چل او غولوونکو وعدو او د قران مجيد په لوړې کولو سره خپل زوی قانع کړ، چې کابل ته راشي. هغه همدا چې کابل ته ورسيد، په بندي خانه کې واچول شو. په هر حال، قسمت داسې و چې هغه به تر ډيرې مودې ژوندی وي. امير يو څو کاله وروسته مړ شو.

د ډيرو ماينو د لرلو مصيبت

دلته زه له دينه ډډه کولی نه شم چې د افغان د اميرانو او پاچايانو په منځ کې د خو ښځو لرلو پر موضوع باندې بحث ونه کړم، چې د هيواد د بربادۀ لوی علت شوی دی. که دا د شريعت او رواج له مخې د څلورو ښځو موضوع وای مهم به نه وای. له بده مرغه دوی له شلو نه تر سلو پورې ښځې کړې او کنيزې لرلې دي او دوی ټولو بې شميره زامن او لوڼې لرلې دي. هر نوې زوکړې زوی ته سردار ويل کيده، چې وينځې، مريان، ناظران او حتی شخصي ساتونکي يې په خدمت کې وو. په دې ډول هغه د نالوستو او ناپوهو نوکرانو تر اثر لاندې لوييده.

څرګنده ده، چې په دغسې چاپيريال کې ماينو به تل د يوې او بلې په برابر کې کينه، رخه او بدګوماني شووله. سيالي ګاني او کرکې په عادي ډول له مريو او ناظرانو نه پيل کيدلې او په بې بې يانو به ختميدلې او بيا به يې سردارانو او ورو اشرافو ته سرايت وکړ، چې نتيجه به يې د قدرت او ميراث په سر زياتيدونکي بدې او دښمنۀ شوې. تاريخ په دې اړه د تيمور شاه سدوزي او محمدزي اولادونو ترمينځ د شخړو ډير شواهد په ګوته کوي، چې دوی په پرله پسې ډول يو بل ړانده کړي او وژلي دي.

د روسي استازي د رارسيدلو مراسم

1878 کې د روسي استازي جنرال ستاليتوف رارسيدل زما د ځوانۀ بله غته پيښه وه. په دغه مناسبت عسکرو ته نوې دريشې ګانې ورکړل شوې او سړکونه ترميم او هوار شوي وو.

يوه غرمه زه له خپل پلار او د هغه له دوستانو سره ملګری شوم، دوی روان وو چې دغه مراسم ووينې او هم د اسه مايي غره په ډډه کې په باغونو کې توت وخوري. نوکر او د چايو ناظر د توت د يوې ونې او سپيدار لاندې يو ډير ښه ځای غوره کړی و، له هغه ځای نه هغه سړک په ښه ډول ليده

(c) ketabton.com: The Digital Library

کيده، چې دغه استازی به پري روان وي. په چاينکو کې شيرچای او په پتنوسونو کې بې دانه او ابراهيم خاني توت د خوږلو لپاره تيار وو. خلك له هري خوا نه راتلل او په باغونو، د اسه مايي په ډېو او د سړکونو په خواوو کې يې ځايونه نيول. دوی د توتانو له خوږلو او د رباب او سندرو له اوريدلو نه خوند اخيسته. د خوږو، کباب، ماهي او وچو ميوو د غرفو د ګټې او سوداګرۀ توده ورځ وه، ځينو ډلو د شو خوږو، نڅاګرو هلکانو او نجونو او د يو خه ښځو باتي وهلي[5].

خاشت و، چې د ترم اواز جګ شو او عسکرو او خلکو د مخې ليکونو ته د رسيدلو کوښښونه پيل کړل. د ډهلونو اواز او د دوی د خاصو لنډو ترمونو ښه ايسيدونکو اوازونو د سورو د رسيدلو نشې وي. د هر واحد ځانګړي جامې او وسلې د هغه د قوم يا سمت نښه وه. يوه شيبه وروسته استازی ښکاره شو، چې په يوه لوی پيل سپور و او هره خوا يې په ښه يونيفورم کې د پليو عسکرو يو ټولی روان وو. دی په يوه لوی نقره يي رنګه کجاوه کې د امير د يوه ورور ترڅنګه ناست و. د دواړو يونيفورمونه ډير ښکلي وو. نورو سردارانو او په پيلانو سورو قومندانانو او سورو مشرانو[6] دغه ننداره پای ته ورسوله.

په هغه وخت کې زه ددغه سفر په سياسي اهميت نه پوهيدلم، سره له دي هم له هغو بحثونو نه چې زما د پلار او د هغه د ملګرو ترمينځ وشول او اوس چې زه هغه له خپلې اوسنۀ پوهاوي سره پرتله کوم، زه يوي موقتي نتيجې ته رسيدلی وم.

ما زده کړه چې لوی پيتر خپلو ځای ناستو ته وصيت کړی و، چې د روس حکومت چې څومره کولی شي بايد هند ته ځان ورسوي، چې د نړۀ خزانه ګڼله کيږي، چې بيا په مناسب وخت کې د هند ټوله نيمه وچه ونيوله شي او په دې ډول د نړۀ د لاندي کولو لپاره بيرغ جك کړي. له دغه وصيت نه وروسته روسانو له پيترزبرګ او مسکو نه ورو ورو ځانونه د امو سين غاړي ته رسولي دي[7]. له بلې خوا برتانويانو حتی تر روسانو نه دمخه چې د پيتر وصيت عملي کړي ټول هند نيولی او د نورو ملکونو په لاندي کولو پسې وو. په هغه سربيره دوی له شاه شجاع او امير دوست محمد سره د تړونونو په کولو سره افغانستان په تيره په باندنيو اړيکو کې تر خپل نفوذ لاندي راوستی و. افغانستان له نورو ملکونو په تيره له روسيي، فارس او عثماني ترکيې سره په نيغه اړيکي لرلی نه شول، نو هغه نيمه خپلواك دولت و، داخلي خپلواکي يې لرله خو په باندنيو اړيکو کي د برتانيي تر حفاظت لاندي و[8].

داسې ښکاري، چې زموږ امير د وضعي په درك سره د کوټي، بلوچستان، خيبر او چترال په لور د انګريزانو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختكونو نه په ويره كي وو[9]. دى له روسانو سره شايد كومي پوهاوي ته رسيدلى و. دا چي امير په جديت او چټك توب سره دايمي پوځ تنظيم كړ، شايد د جنګ د حتمي توب مانا ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له انګرېزانو سره جنګ
(نومبر 1878)

کابل له اوازو او پرقهارې نه په جوش کې و، خلک وارخطا او اندېښمن شوي وو، هرې خوا ته روان وو، سرتېري د مېريانو په شان کرځېدل، د توپ کارخانه شپه او ورځ چالانه وه او د عسکرو ټولي ټولي د سرحد په لور په حرکت وو. برتانويانو جنګ اعلان کړی او په څو جبهو کې رادمخه کېدل. په ټول ملک کې خلک ددغه سپېڅلي جنګ پايلي ته سترګي په لار وو. بيا نو يوه ورځ ښار په واويلا او ژړا کې ډوب شو. د جنګ له جبهو نه ناوړې خبرونه راتلل، د امير پوځونه يو په بل پسې مات شوي وو. ځينې يې لا دمخه کابل ته بېرته راتلل، هيبتناک خبرونه د انضباط په نه شته والي سره پوځونه له کنترول نه ووتل، خلک ووهل شول او دکانونه چور شول. په ټول ښار کې قحطي پيدا شوه، د نرخونو له لوړيدلو او د مالي بحران له بديو سره د ځلورو روپيو مالیې له امله)د شېرپور په ودانېدلو سره د ډېرېدونکي پوځ او دولتي ادارو لپاره(چې دوه کاله دمخه حواله شوي وه، خلکو کېلي او ماني کولي او سختي پرې راغلي وه. اوس چې له لوټېدلو نه وېرېدل خپلي شتمنۍ او کالي يې په انګړونو کې خښول.

خلک هره ورځ د امير قصر په مخ کې غونډېدل او چيغي يې وهلي، چې "زمری ځوان خوشي کړه." د دوی مطلب سردار محمد يعقوب و، چې په بالاحصار کې بندي و.

برتانويان وار په وار رادمخه کېدلو جلال اباد يې ونيوه او ګندمک ته ورسيدل. بيا د کندهار د سقوط خبر ورسيد. امير نه پوهيده چې د حل لار به کومه وي؟ ده نور وسايل نه لرل، چې مقاومت وکړي. عسکر وارخطا او سرايله وو، خلک اريان دريان وو، اعتراضونه يې کول او خزانه هم خالي وه. هغه بله لاره نه درلوده، خو دا چې ترکستان ته لاړ شي. لومړی يې کورنۍ، سامانونه او ډېر عسکر هغې خوا ته واستول، بيا يې يو سبا لوی دربار جوړ کړ او يعقوب يې د وليعهد په توکه په پاچايي جامه کې ورانديکړ. يوه اوږده وينا يې واورولـه، چې د هغې يو تکی مې هم په ياد کې نه دی پاتې. بيا په دغسې کجاوه کې ننوت، چې ځلورو کسانو کشوله او په ډېر غضب سره روان شو.

کابل ښار ته په لار کې دلته او هلته خلکو ته، چې د لارو په غاړو کې د خدا په امانۍ لپاره ولاړ وو، وويل چې "تاسې زمری ځوان غواړئ، ښه ده هغه لرلی شئ خو په دې کې زما شک دی چې تاسې به هغه په هغه ډول وپېژنئ، چې زه يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پيــــژنم." هغــــه دا هــــم وويــــل چــــي "انګريزانــــو زمــــوږ د ازادۍ او خپلواکــۍ حــق نــه دی منلــی او پــه مريــي تــوب کــي مــو غــواړي. زه هــم ددي لپــاره چــي لــه روســانو ســره يــو شــم چــي مــالي او نظــامي مرسته ترلاسه کړم، چي بيا راوکرځم او خپل انتقام واخلم."

کلــه بــه يــي ژبــه دغــومره زيــږه شــوه، چــي ويــل بــه يــي "مــا د تاســي ځلــور بولــو ځنــاورو د ازادۍ لپــاره لــه دښــمن ســره جنــګ کــړی، چــي تاســي، دغــه او هغــه د خپــل وطــن لايــق نــه يــي او د عــزت پــه مانــا نــه پــوهيږئ؟ لــه مــا ســره مــو پــه خپلــي شــتمنۍ او ژوند سره له همکارۍ نه ډډه کړي ده."

پــه هــر حــال، امیــر شــير علــي، د هغــه ملکــه (د اروابنــاد وليعهــد عبدالله جــان مــور) او د ســفر نــور ملګــري مــزار شــريف تــه پــه ترکســتان کــي ورســيدل. څــه وخــت وروســته د هغــه اوږدي ناروغــۍ کــاني توبرکلــوز او نقــرس چــي کلونــه يــي اړ کــړی و، پــه کجــاوه کــي د کــرزي سمدلاســه پــه دغســي زور ســره فعــال شــول، چــي پــه څــو ورځــو کــي يــي لــه ژونــد نــه بــي برخــي کــړ. (فبــروري ، 21، 1879)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امير شير علي واکمنۀ ته يو نظر

اوريدلي مي دي چي امير يو مدبر واکمن او د پرمختګ او تمدن په لور متمايل و. د خپلي واکمنۍ په يوولسو کلونو کي يي مهم کارونه ترسره کړل. د بيلګي په ډول په بالاحصار کي يي د پاچازيو او د هغو تربورانو لپاره د عصري هنر ښوونځي پرانيستلي وو. داسي يي هم د لويانو يوه شورا جوړه کړه چي په حکومتي چارو کي ورته مشوره ورکړي.

د منشي عبدالکريم په مشري يي د وسلو ماشين خانه جوړه کړه، چي پکي توپونه، توپکونه، نيزي، توري، جنګي يا فلزي خولۀ او لاسي بمونه (Grenades) جوړيدل. په زياترو خلکو کي يي د عسکري جلب طرز رواج کړ او د پوځ اتيا کنډکونه يي تيار کړل. هر کنډک له اته سوه عسکرو نه جوړ وو. د هغو يونيفورم د اروپا د ځينو هيوادونو د يونيفورم په تقليد و. څنګه چي د افغانستان د نظامي مهارتونو لومړنۀ سرچينه د هغه ختيځ ګاونډی (هند) و، نظامي روزنه د برتانيي د نويو معيارونو له مخي وه. افغان عسکر په هغه سويه نه وو، چي برتانوي عسکر وو او نه يي هم د هغو په شان وسلي لرلي. د هغه روزني عملي ماهيت درلوده او له نظامي ساينس نه خبر نه وو. له بده مرغه د پوځ اداره او ساتنه د سورو د امر احمد په لاس وه، چي يو بدمزاجه سړی و او په اداري چارو نه پوهيده. د امير سياست دا و، چي د ملکي او نظامي مامورانو زياتره يي د غلزيو له خيلونو څخه وي. له محمدزيو سره يي چندان جوړه نه وه. کابل په دغو ورځو کي يو نظامي ښار و، هر چيري اوازونه، مارشونه او ترمونه اوريدل کيدل.

امير که څه هم پوره ليوال او د ننګ خاوند و، بدمزاجه هم و، سپکي سپوري يي ويلي او ملنډي يي وهلي. له اسونو سره يي ډير شوق لاره. په دي اړه به خلکو پس پسکي کولي چي "هغه نه يواځي بدمزاجه دی، خوشايي سری هم دی. که داسي نه وی ولي په غوجل کي ژوند کوي؟" په واقع کي امير شير علي د يوه پراخ ډګر په مينځ کي چي شاوخوا يي د لوړ نسبه اسونو لپاره غوجلي وي، يوه وړه څپرۀ درولي وه، چي مخي ته يي يوه کوته وه. له هغي نه نه يواځي د دفتر په توګه بلکي د واين او تنګ تکور په ملګرتيا د ميلمستياوو لپاره هر کار اخيستل کيده.

دا خو څرګنده وه، چي د امير د سقوط دليل د انګريزي امپريلزم د وړاندي تك سياست و، خو په دي کي شك نه شته چي د هغه د پوځ د پياوړي کولو پروګرام، چي د سنګرو نيول پکي و، د ځلورو روپيو محصول او د عسکرو له خوا نه د خلکو ځپل وضع لا خرابه کړي وه. د يادولو وړ ده، چي د امير نظامي قوت د هيڅ چا له خوا په تيره زما د ملګرو له خوا جدي نه نيول کيده. د هغو د يوه په وينا "د امير دغه پوځونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جنګ کولو لپاره روزل شوي نه دي. د هغه پرخلاف هغوی دتصور تمثيل کوي او يواځې د ننداري لپاره دي. هغوی په ښکلو يونيفورمونو کې د امير په انګړ کې د موسيقۀ ښکلو اوازونو ته يواځې د ميرمنو د خوښۀ لپاره تمرين کوي."

د امير محمد يعقوب واکمني

په داسې حال کې چې برتانوي پوځ پر وطن راننوتلی او خلك په غم لړلي او پاريدلي وو، محمد يعقوب سمدلاسه له بندي خاني نه وايستل شو او امير شو. دغه بيچاره انسان هك او پك، حيران او سودايي و. ويل شوي چې د زندان امر حاجي چايي، چې شير علي ته د اعتماد وړ او زيږ ظالم انسان و، له دينه منع کړی و چې له بل چا سره وغږيږي او حتی وهل يې هم ورته ورکړي وو، نو دلته دغه پوښتنه رامينځ ته کيږي، چې هغه چا چې شپږ کاله په زندان کې په يواځې ځان په يوې کوټې کې تير کړي وي او عذابونه ليدلي وي، په کافي اندازه به ورته عقل پاتي وي، چې په دغسې بحراني حال د ترتل شوي هيواد لپاره د حل معقوله لار ولټوي(10).

دی په تخت کيناست او هغسې چې د سر زورو واکمنو خاصه ده، شاوخوا يې غوړه مالان ټول شوي وو. د هغه نږدې ملګري چې ځينې يې په پټه انګريز پلوه وو، ورته ويل چې "هرڅه تمام شول، ته بايد انګريزانو ته تسليم شې چې د هغوی د امير په توګه لږ تر لږه په بريالي او ښه حال سره ژوند وکړي." دغه مشوره دغه کمزوري انسان ته نرمه او زړه راکښوونکي ښکاره شوه. وروسته له هغه چې د ارواښاد پلار د فاتحې مراسم يې پای ته ورسيدل، له يوې ډلې ځانګړو اشرافو سره)د هغه د خسر سردار يحيی په ګډون(کندمك ته لاړ، چې هلته د برتانوي پوځ جنرال سام براون په قوماندانۀ ديره و. يو تړون يې لاسليك کړ او راستون شو. ويل شوي چې په يوه دربار کې يې باتي وهلې وي، چې "ما له انګريزانو سره دغسې تړون کړی چې دغه دسمال به له ما وروسته که وارث هم ونه لرم، واکمنۀ ته دوام ورکړي."

دا به په زړه پوري وي، چې دغه وينا د برتانيي د يرغل او په کابل کې د هغه د استازي کوکناري د تاکل کيدلو په اړوند تر بحث لاندې ونيوله شي. افغانستان په رسمي ډول د برتانيي تر حفاظت لاندې په تللو سره له کرمې، پشين، سبې نه تير شو او په خيبر او مچنې کوتلونو باندې يې کنترول له لاسه ورکړ(11).

دغه تړون له هغو تړونونو سره ډير ورته دی، چې د هندوستان مستعمري له لويو راجاګانو او نوابانو سره شوی وو.

ميجر لويي کوکناري له خپلو ملګرو او يوې ډلې نظاميانو سره د بالاحصار په پخوانيو حکومتي کورونو کې واړول(12).

انګريزانو په عين حال کې په دې پيل وکړ، چې خپل پوځونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له افغانستان نه وباسي. امير خوښ و او د زندان د ترخو ورځو د جبران لپاره يې له خپلو ملګرو سره تر سهاره پوري په عيش تيراوه او د سوبې په نامه د يوې نڅاكري له نڅا او له سندرو نه يې خوند اخيسته.

د هغه پرخلاف افغان قومونه دغومره سرايله شوي او پاريدلي وو، چې د بدل اخيستلو ته يې هڅول. په ټول ملك په تيره د سرتيرو په بې نظمه سلوك كې د تشدد ناك سرايله توب نښې ښكاره كيدلي. بيا نو د هيلې پرخلاف، يوه ورځ په بالاحصار كې د ډزو اوازونه واوريدل شول، دكانونه وتړل شول او پاريدلي او بې نظمه شوي خلك په هغه لور وخوځيدل. دوستانو خبر راوړ، چې افغان سرتيري جك شوي او د كوكناري په كور يې يرغل وړى او تينك جنګ روان دى.

نشته ان تر لومړي ماسپښين پوري روانه وه، بيا ارامي شوه. د كوكناري له كور نه د اور د لمبو په شان لوخړي جګيدلي. دغه لمبې زموږ له بام څخه ليدل كيدلي. لوى كمشنر [كوكنارى[، د هغه ماموران او ساتونكي يا ووژل شول يا د اور په لمبو كې خاوري ايري شول. وروسته په هماغه ماسپښين كې خلك په بازار كې وليدل شول، چې د برتانوي سرتيرو واسكتونه، بوتونه او فلزي خولۍ يې په ځان وي، چې بې له شكه له اور نه يې په ولجه نيولي وو.

پوښتنه دا ده، چې دا ټول څنګه پيښ شول. واقعيت دا دى، چې په پورته بيان شوي ناارامي فضا كې د سرتيرو دري قطعې بالاحصار ته د معاش اخيستلو لپاره ورغلي. د معمول په شان دوى د حكومتي دفترونو په انګړ كې غونډي شوي، دوى بې وسلې وي. دوى د دريو مياشتو معاش غوښته، خو هلته د يوې مياشتې معاش موجود و. سرتيرو شور ماشور جوړ كړ، ميرزايانو او افسرانو كوښښ وكړ، چې ارام يې كړي، خو ګټه يې ونكړه. شورماشور نور هم جك شو او سپكي سپوري وويلې شوي. وضع هغه وخت لا خرابه شوه، چې دوى پاسنۀ كوټه په تيږو وويشته چې هلته د ميرزايانو او محاسبانو دفترونه وو. بيچاره ميرزايان څوك وتښتيدل او څوك تعقيب شول او ووهل شول. په دغه وخت كې يوه واړه لانجه پيدا كوونكي افسر چيغې كړي، چې "ورونو! دغه دوستان زموږ حق نه راكوي، څنګه چې موږ يوبل بادار كوكناري د دوى دښځوميره لرو، ورنه به پوښتنه وكوو."

دغو خبرو سرتيرو ته ټكان وركړ او دوى د كوكناري د كور په لور منده كړه. كوكناري چې دوى د ورتك په حال كې وليدل، لوى ور يې وتاړه او خپل ساتونكي يې په بام كې ودرول. افغان سرتيري همدا، چې ور ته ورسيدل كوكناري بې له كوم كړ و بړ نه په خپلو ساتونكيو د ډزو امر وكړ او عسكر ولكيدل. دغې پيښې د توقع پرخلاف افغانان په غضب كړل، خپلو باركونو ته لاړل، وسلې يې ترلاسه كړي او بيرته راغلل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او پـــه ډزو یـــي پیـــل وکـــړ. لـــه دواړو خـــواوو نـــه ســـختي ډزي وشـــوي لکـــه هســـي چـــي پـــه ســـل کونـــو ننـــدارچیان هـــم چـــي فکـــر یـــي کـــاوه جهـــاد دی، پـــه جنـــګ کـــي داخـــل شـــول. انګـــړ تـــه د اور خپریـــدلو تهدیـــد څرګنـــد شـــو او د خـــو کړیـــو پـــه بهیـــر کـــي نـــه لـــه کوکنـــاري، نـــه د هغـــه لـــه هســـتوګنځي او نـــه د هغـــه لـــه ملګـــرو نـــه څه پاتي شول.

دا وه د کوکنـــاري تراجیکـــه قصـــه لکـــه هســـي چـــي دغـــه خـــاوري لیکـــوال یـــي ننـــداره کـــړي وه. ددغـــي تراجیـــدي پـــه ارزونـــه کـــي زمـــا خپـــل نظـــر دا دی، چـــي کوکنـــاري د نـــه بښـــني غتـــه خطـــا وکـــړه. ســـرتیري هلتـــه د معـــاش ترلاســـه کولـــو لپـــاره لاړل، نـــه د جنـــګ لپـــاره. د تـــدبیر خاونـــد بـــه لـــه هغـــو ســـره پوهـــاوي تـــه رســـیدلی او لازمـــي معـــاش بـــه یـــي ورکـــړی وای[13]. پـــه واقـــع کـــي دا یـــوه ښـــه موقـــع وه، چـــي د ســـرتیرو روغ نیتـــي ترلاســـه شـــوي او د حکومـــت خواخـــوږي شـــووله شـــوي وای، چـــي د بـــي نظمـــۀ اور غلـــی شـــوی وای او وروســـته یـــي بایـــد د اوږدي مـــودي د لاري پـــه اړه فکـــر کړی وای.

امیـــر محمـــد یعقـــوب پـــه مانـــۀ کـــي د بلـــوا دمخـــه شـــپه پـــه معمـــولي ډول تـــر ســـهاره پـــوري پـــه عـــیش کـــي تیـــره کـــړي وه. ســـهار پـــه ژور خـــوب کـــي ډوب لاړ، لـــوړ حضـــرت ولـــي اندیښـــنه ولـــري او ځـــان وربـــړوي او خپلـــه ســـات تیـــري او ارامـــي کـــډه وډه کـــړي. هغـــه خـــو د ډاډ وړ دغســـي تـــړون لاســـلیك کـــړی و، چـــي لـــه هغـــه وروســـته بـــه یـــو دســـمال هـــم حکومـــت وکـــولی شـــي. هغـــه د برتـــانیي ســـاتندویي پـــه رســـمي ډول منلـــي وه. ولـــي ددي غمـــه وکـــړي چـــي هیـــواد یـــي د دښـــمن پـــه لاس لویـــدلی دی. امیـــر د نـــږدي ډزو لـــه املـــه لـــه خـــواږه خـــوب نـــه ویـــش شـــو، وارخطـــا شـــو او د خطـــر احســـاس یـــي وکـــړ، ویـــي ویـــل چـــي "دا څـــه خبـــره ده؟ څـــه پـــیښ شـــوي دي؟" د هغـــه نـــږدي ملګـــرو او غـــوړه مـــالانو وضـــع ورتـــه بیـــان کـــړه. هغـــوی چـــي لـــه خطرونـــو نـــه ویریـــدل، امیـــر تـــه مشـــوره ورکړه، چي له ځایه ونه شوریږي[14].

جنـــرال رابـــرتس چـــي پـــه کرمـــي کـــي دغـــه خبـــر واوریـــد، د کابـــل پـــه لـــور پـــه بیـــړه روان شـــو. پـــه کابـــل کـــي د هغـــه لـــومړی کـــار دا شـــو چـــي د کوکنـــاري د ســـوځیدلي کـــور پـــه کنـــدوالو بانـــدي دارونـــه وځـــړوي، چـــي پـــه دغـــي پیښـــي کـــي کـــډون کـــوونکي غرغـــره کـــړي. پـــه اصـــل کـــي خلـــك هلتـــه د ننـــداره کولـــو او چـــور کولـــو لپـــاره غونـــډ شـــوي وو. ځینـــي د جهـــاد کولـــو لپـــاره ورغلـــي وو. بـــي وجـــدانو مخالفـــانو چـــي زړونـــه یـــي لـــه کرکـــي نـــه ډك وو او د چنـــدول شـــیعه کـــانو چـــي هغـــوی د جاسوســـي پـــه بـــدل کـــي انعـــام غوښـــته، لـــه دغـــي موقـــع نـــه د ځـــان لپـــاره ګټـــه وکـــړه او بـــي ګنـــاه خلـــك یـــي پـــه ګیـــر کـــي ورکـــړل. نـــورو هـــم حتـــی د یـــو څـــه ګټـــي لپـــاره همدغســـي وکـــړل. پـــه دي ډول هـــره ورځ لـــه لســـو نـــه تـــر شـــلو پـــوري کســـان غرغـــره کیـــدل[15]. زمـــا مشـــر ورور کـــل محمـــد او عبـــدالخاق د غرغـــره کیـــدو لـــه ویـــري نـــه تښـــتیدلو تـــه اړ شـــول. لـــومړنی پـــه هـــرات کـــي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سردار محمد ايوب له پوځ او وروستی په کندهار کې د سردار شير علي له پوځ سره يوځای شو.

امير وروسته له دې چې له خپلو درباريانو سره مشوره وکړه،له کابل نه په بيړه ووت او انګريزانو ته تسليم شو. دی د بندي په توګه د هندوستان دره دون ښار ته واستول شو، چې هلته د مرګ تر ورځې پورې تر څارني لاندې و.

د کرکې وړ او د ګندمك دغه شرمناك تړون، چې د انګريزانو له خوا په امير محمد يعقوب وتپل شو، د هغه خسر په هڅوني سره شوی و. په واقع کې سردار يحيی او د هغه کورنۍ افغانستان د برتانوي مستعمرو ډومينيون د يوې برخې په شان محاصره کړ(16). يعقوب ته د انګريزانو غولوونکي وعدې په ځرګند ډول ښيي، چې دغه ناوړې انسان د ملت پروا نه کوله، غوښتل يې چې خپل ځان او خپل تابع حکومت خوندي کړي.

د کوکناري له پيښې نه وروسته سرتيري خپلو کورونو ته ستانه شول، خو د امير ورور سردار محمد ايوب له هرات نه د کندهار په لور روان و. له ده سره دلايقو جنرالانو په قوماندانۍ يو پوځ او خزانه وه او په هرات کې يې دريځ ټينګ و. که يعقوب چاريکارو ته تللی وای لبړ تر لړه خواره شوي عسکر او خلك به سره ټول شوي او په دې قادر شوي وای، چې د ايوب له پوځ سره يوځای شي(17). خو افسوس چې له خپل ورور سره د هغه رقابت دغومره ټينګ و، چې بې له شکه يې غوره ګڼله چې د باندنيو له خوا پرې حکومت وشي، نه دا چې له خپل ورور سره قدرت شريك کړي.

د انګريزانو له خوا د کابل نيول

د امير محمد يعقوب د ګوښه کيدلو او بندي کيدلو خبر په کابل کې د هغه تره سردار نيك محمد خپور کړ. دی چې په يوه جك اس سپور و او څلور سواره يې تر شا روان وو، د شاه شهيد په وره ننوت، ناري يې کړې چې "اوه خلکو! ستاسو امير د پرنګيانو له خوا بندي شوی دی، جك شئ، کوښښ وکړئ، خپل ننك پرځای کړئ. د خپل هيواد او دين له دښمن سره جهاد وکړئ." دی په دغسې خبرو سره په ټول ښار کې وکرځيده، خلك يې د جهاد لپاره هڅول او پارول. د هغه پرخلاف، له ټول پوځ نه چې امير په څومره کړاو سره کلونه کلونه روزلی و، هيڅ يو هم نه په ښار کې او نه په چاونيو کې ليدل کيده.

ددغو ټولو نارامیو په وخت کې زموږ کورنۍ د امير دوست محمد د کرانې لور بي بي فاطمې کره اوسيدله، چې په دغه وخت کې له دغو کسانو نه جوړه وه: (زما مور او پلار، زما درې خويندې، دوه مشران ورونه (چې هغوی زر له کابل نه ووتل) زه او زموږ اخوند يا ښوونکی چې له پلار نه مې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هيڅ بيل نه شو او يو څو نوكران بي بي فاطمي په خپلي مهربانۀ سره موږ خپل كور ته بللي وو.(

پلار د معمول په شان څان له دربار نه ليري ساته. ليكل، لوستل او رسم كشل به يې كول، شعر به يې وايه او ناسته ولاړه به يې له ملګرو سره كوله. يوائځي د امير شير علي فاتحي ته لاړ، چې زوى يې امير محمد يعقوب د هغه په بڼ كې اخيستله. پلار مې نيغ د عامه خلكو برخې ته لاړ او د دعا لپاره يې لاسونه جګ كړل. د دربار مامور د امير په اشاره ترينه وغوښتل، چې "صاحبه! دا ستا ځاى نه دى، موږ هغه ځاى ته په ورتګ سره وويارو چې هلته امير، سرداران او لويان ناست دي." پلار مې ورته توجه ونكړه. بل وخت پخوا له دې چې امير انګريزانو ته تسليم شي، پلار مې ورسره وليدل او ورته يې وويل چې "څه چې پيښ شول قسمت و، ايمان او وجدان مې حكم كوي چې دغه مشوره دركړم: انګريزانو ته د تسلميدلو پرځاى كوهستان يا پنجشير ته لاړ شه، له تركستان او هرات سره ارتباط تينګ كړه او جهاد اعلان كړه. په ښو نيتونو او تينګ زيار سره ممكن بريالى شي او نوم به دې تر ابده پورې پاتې وي."

زموږ مالي وضع بد حال ته رسيدلې وه، يو كال شوى و چې دولتي معاش نه و رارسيدلى، خواره كم شوي او ګراني ډيره شوي وه. څنګه چې بي بي فاطمي خپل كور ته اړه لرله، موږ اړ شو چې يوه واړه، زاړه، وراسته ځاى ته كوچ وكړو او د خوارۀ په حال كې ژوند وكړو. له نوكرانو څخه يوائځې دوه تنه پاتې شوي وو. بيرغ وړونكى چې له پلار سره مې د پاچا زويتوب له وخت نه و او رامان چې د پيرلو، پخلي او بو راوړلو ناظر و.

يوه ورځ رامان پلار ته وويل، چې د سبا لپاره نه په تحويلخانه كې او نه په جيب كې دينار شته او د سيمي هتۀ وال چې موږ نه پيژني، پور نه راكوي. د پلار غبرګون هيڅ هيرولى نه شم: "ته پوهيږې چې غوري د پلاو خوړلو لپاره وي، څو چې پلاو نه وي هغه ارزښت نه لري. له غوريو نه يو څو خرڅ كړه او له پيسو نه يې د سبا لپاره ډوډۀ برابره كړه." په بله ورځ چې پلاو په ميز باندې اينودل شوى و او ټوله كورنۀ ترينه چارپيره وه، پلار وپوښتل چې تاسې پوهيږئ ددغه پلاو نوم به څه وي؟ ښه! دغه ته غوري پلاو وايي." نو په راتلونكو ورځو كې موږ د يوه سماوار، قاليني او كليم پلاو خاوندان شو.

د كابل د خلكو جنګ

د سردار نيك محمد خبرو خلك پارولي وو، دوى په هر ځاى كې غونډې كولې، په چارسوكانو كې، بازارونو او سړكونو كې، ځينو ملايانو د جهاد تبليغ كاوه[18]. خلكو پريكړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړه، چې يا په وسلو او يا په تشو لاسونو وي له انګريزانو سره به جنګيږي او په دغه ډول به خپله ديني دنده ترسره کوي. د کابل د خلکو دغه جنګ هم عجيبه او د خندا وړ منظره وه. څنګه چې مور پوهيږو د اطراف خلك د ښار تر اوسيدونکيو نه ډير تينګ او ډير زړور دي، نو کابليانو لاپي ډيري وهلي او په جنګ خبر نه وو، په تيره له ټوپکو او ټوپونو سره. په هغه سربيره دوی لنډي چړې (خنجر) او دوه ميله ښکاري توپك لرل.

خلکو دا پريکړه هم وکړه، چې د جوبي وره په مخ کي به ټول شي او د شاوخوا غونډيو په ډډو کي به ځايونه ونيسي. د کابل خلکو د رواج له مخي له لرغوني زماني نه راپه ديخوا د جوبي جشن نيوه. د پسرلي په هره جمعه کي به خلك هلته له سماروارونو، قالينچو، ديګونو او لوښو سره د ميلي او سات تيرۀ لپاره ټوليدل. د شپي له خوا به بازارونه ډير شول، جلبي او ماهي به يي خرڅول، چې د جشن اصلي څيزونه وو. کبابونه او خواږه به هم پريمانه وو. د ځغاستي لپاره به ډګر او د ډنډو لپاره به دايري جوړ شوي، تنګ تکور او سندرو به هوا ډکه کړه.

د جهاد لپاره غونډي به هم په همدغه ډول وي، يواځيني توپير په دي کي و، چې د سندرو او تنګ تکور پرځای به د "الله اکبر" او "اوه! څلوريارانو مرسته وکړئ!." د ټوپکو له اوازونو سره اوريدل کيدلي. داسي پيښه شوه، چې د خلکو په دغي ګڼه ګونه کي يو دغسي ترکان استاد هم و، چې د ټوپونو په کارخانه کي يي کنداغونه جوړول. ده چې د توپچي افسرانو نه شته والی حس کړ، چې په عادي حال کي په خپلو ځليدونکيو يونيفورمونو کي په خاص ډول روان دي، د يوه جنرال يونيفورم يي واغوست او فلزي خولۀ يي په سر کړه او يوه جغه يي پري وتومبله. په داسي حال کي چې د توپخاني خو هغو عسکرو ورسره مرسته کوله، چې بي ملګري وو، ده وکولی شول چې شپږ ميل کښونکی غټ توپونه او څو نور غوايي کښونکی توپونه ځای پرځای کړي. په دغه وخت کي خبر راغی، چې د يوه نظامي ښوونکي کرنيل مامدجان (محمد جان) په قومندانۀ دري کنډکه او څلور قاطري کښوونکي توپونه له چاريکارو [ارغنده] نه راروان دي.

په ماسپښين کي د ټوپونو ډزو او د سندرو او ترومپټونو اوازونو د برتانويانو د رادمخه کيدلو خبر ورکړ. همدا چې اوله کولۀ د اسمان په لور جکه شوه، بي وسلو کابليانو په داسي حال کي چې سماوارونه يي په لاسونو کي نيولي او قالينچي يي په اوږو اچولي وي، د ښار په لور په تيښتي پيل وکړ. سره له دي هم د استاد ترکان له ټوپونو نه ډزي کيدلي او تلفات يي اړول. ځينو بيباکو ځوانانو چې د ديوالونو تر شا يا په غوچانو کي پټ و، په دښمن باندي ناڅاپي بريدونه کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغو کډوالو اغيزه لږه وه او د ماښام پر مهال يو غازي هم نه ليدل کېده. ټول په خپلو کورونو کې پټ شول او د خپلو ورونو شا ته يې اړمونه واچول. په بله ورځ برتانوي پوځ يوه اثر ښونکي ننداره وښودله، په داسي حال کې چې مارشونه يې کول، په ښار کې وګرځېدل او بيا خپلو بارکونو ته ستانه شول.

په هغه ورځ زموږ کورنۍ او د کابل وطنپالو او حساسو خلکو ځانونه د وير او مصيبت په پنجو کې ګير حس کړل. مور مې، خويندو مې او ما سخت ژړل، زموږ اخوند افسوس کاوه "اوه اسلام! افسوس زموږ پر عقيدې." پلار په خپل لمونځ ځي ناست و، دعا يې کوله. بيرغ وړونکي کنځل کول او لعنتونه يې ويل، هم باندنيو ته او هم د هيواد خاينانو ته. رامان لاپې وهلې، چې که موقع په لاس ورغله دا او هغه به وکړي.

خو په نورو کورونو کې د خوښۍ ميلمستياوې وې، دا هغه خلک وو چې د پرنګيانو راتګ ته يې هرکلی ويلی و او د هغو په خپلو خبرو "د دوی غمه خوړله شوې وه." دوی زياتره شيعه او قزلباش وو، چې د ښار په مينځ کې په چنډولو کې اوسېدل، چې شاوخوا يې تينګ ديوال او خندق وو. دوی په خپل فرقه يې تعصب سره نامسلمانان تر مسلمانانو نه غوره ګڼل.

لکه چې دمخه وويل شول مامد جان او د هغه کنډکونه راروان وو، کابل ته په رسيدلو سره يې په نيمه شپه کې په اسه مايي غره باندې دفاعي ترتيبات ونيول. زه به د خپلې خوښۍ هغه ژور احساس تل په ياد ولرم، چې په سبا يې چې له خوبه پاڅېدم کورم چې د اسه مايي غره په سر د افغانستان بيرغ رپيږي. يوه شيبه وروسته برتانويان د شير دروازې له پاسه ښکاره شول. "د درې ورځو او درې شپو جنګ " چې د "اسه مايي او شير دروازې جنګ" باندې هم ياديږي، پيل شوی وو.

دا دغسي يوه څرګنده منظره وه، چې په ليدلو سره يې زړونه رپېدل او اوښکي توييدلې. دوستانو دعا کوله او دښمنانو لعنت وايه. زه به هر سبا د لمانځه په وخت کې بام ته ختلم، هلته به دوربين په لاس تر ماښام پوري پاتي کيدلم. مور مې بيخي خپه وه، ويريدله چې کومه خطا کولۀ رابانډې ونه لګيږي، خو ما مقاومت کولی نه شو. په شپه کې چې د برتانويانو له توپونو نه ډزې کيدلې زياتره په ښه نه لګيدلې. د مامد جان، د جهاد پهلوان د څلور لنډ هدفه توپونو ډزې د برتانوي پوځ په مينځ لګيدلې. په بله شپه افغان پوځونو چې برتانويانو محصور کړي وو او د ارتباط لارې يې پرې شوې وې، بله چاره نه لرله خو دا چې خپل توپونه له کار نه وباسي او د چاردهي او پنجشير په لور په شا شي. برتانويانو په پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې کابل په رسمي ډول ونيوه او نظامي حکومت يې اعلان کړ. شيرپور يې نوی ښار)شهرنو(ونوماوه او خپل پوځ يې هلته ځای پرځای کړ.

سردار ولي محمد د امير شير علي کشر ورور، چې زوړ او د انګريزانو رښتيني خادم و، د جنرال رابرتس)د انګريزي پوځ قوماندان(له خوا د کابل والي وکومارل شو. نور برتانوي پلوه سرداران او د طلايي سردار)سلطان محمد(د کورنۍ د غړيو په ګډون د هغه درباريان او ماموران غوره شول[20]. په عين حال کې خپل بل پولي سردار شير علي)د سردار مهر دل زوی(يې د کندهار والي وټاکه. لنډه دا چې د هيواد مهمې سيمې د برتانوي امپراتورۍ تر بيرغ لاندې شوې او سوبمن انګريزان په کابل، جلال اباد او کندهار کې ځای پرځای شول.

د مقاومت پياوړي کيدل

پرله پسې غرغرو د خلکو په زړونو کې کرکه او دښمني وکرله. په اوله کې بزګران راضي وو چې خپل محصولات په انګريزانو باندې په لوړه بيه خرڅ کړي، خو همدا چې خاين سرداران واليان شول او نورو مامورانو د خلکو په ځپلو پيل وکړ. په تيره چې له خلکو نه يې ځيزونه په تيته بيه اخيستل، دوی له وهمه ازاد شول. قومونو چې په عادي حال کې يو بل وژل او لوټول درک کړه، چې د بل قوم او دين خلک يې په وطن باندې مسلط شوي دي، له يو بل سره تړاو تينګ کړ په دغه مقصد چې سره ملګري او يو موټی شي. په ټول ملک کې ملايان، چې زياتره يې د خانانو او لويانو له ملاتړ نه بهره من وو، د رښتيني اسلام په تبليغ پيل وکړ او د جهاد روحيه يې پياوړې کړه. ځينو قومونو لوړه وکړه، چې د ځان او مال په قيمت به د هيواد ساتنه کوي.

د مقاومت مرکز غزني او د هغه چاپيريال و. هلته يو پرهيزګار او عالم مجاهد ملا مشك عالم خلك د جنګ لپاره هڅول. د مقاومت نامتو اتل کرنيل مامد جان ورسره يو موټی شو او ډير جنګيالان يې پرځان راټول کړي وو.

برتانويانو چې مهمه ګټله د کابل پوځ د کندهار له پوځ سره مربوط کړي، فيصله وکړه چې په غزني کې ديره ځای ولري. مجاهدان چې له دغې پريکړې نه خبر شول، والي سردار محمد حسن ته لاړل او ترينه يې وغوښتل، چې د هغوی مشري په غاړه واخلي او ورته يې کړه چې "موږ مشر نه لرو، ته چې پاچا زوی يې بايد زموږ قوماندان اوسې. که مو وګټله ته به زموږ امير اوسې، نوم به دې تلپاتې وي او لوی ځښتن به د اخرت په ورځ درته اجر درکړي." سردار

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاطرې: د يوې دورې لنډيز

محمد حسن چې د معمول په شان پوچ خولی و، په خپل ښځینه آّواز سره یې په قسم خوړلو باندې شروع وکړه:"اوه! تاسې سپیو او جاهلو مجاهدو! تاسې څنګه کولی شئ د برتانیې له حکومت سره ځانونه پرتله کړئ؟ تاسې بې وسلې او پښې ابلې خلك څنګه کولی شئ له انګریزي قدرت سره مقابله وکړئ؟ تاسې خه او خه ځئ ورك شئ، د خپلو کارونو غمه وکړئ!." مجاهدانو چې په دغو خبرو سره وپاریدل پري ودانګل او توته توته یې کړ، بیا نو دوی یواځې په چاقوګانو، سوټیو او یو څو ټوپکو سره لاړل، چې د انګریزانو له راتلونکي پوځ سره په شش ګاو کې مقابله وکړي.

په بنګلور کې یوه انګلیس کرنیل ماته ددغې جګړې قصه وکړه. دی په هغه وخت کې د برتانوي پوځ یو قومندان و، دی هلته یو ډګروال و او زه د خپلې کورنۍ له کډوال کیدو نه وروسته په هند کې په سفر وم. اوس یې نوم زما په یاد نه دی، خو دی یو ښکلی جك ځوان و او په کینې غمبوري باندې یې یو شین داغ و. ماته یې وویل، چې "ما د جاسوسانو د راپور له مخې خپل پوځ په یوې ژورې درې کې ځای پرځای کړ، چې د راتلونکې انساني سیل مخه ونیسم. همدا چې افغانان په رنکه بیرغونو او د ډول په یوه ډوله اواز سره له لرې نه ښکاره شول، خپلې توپخانې ته مې د دوو پرله پسې ډزو بولۀ ورکړه. ما فکر کاوه، چې سخت تاوان مې ور اړولی او د اور بند امر مې وکړ. دودونه لا هم په هوا کې و، چې په دغه وخت زما په سر باندې ناڅاپه د سوټي وار وشو. له درد نه یې نږدې و، چې له اس نه ولویږم او نتیجه یې دغه داغ دی. زما سږیو غوښتل، چې دغه وهونکی توته توته کړي، خو ما پرې نه شوول. "هغه **55** کلن په مزاج کې درویش ډوله و او جنډه جامې یې پر تن وې. پرتوك یې ارت او په غوټو سره تړل شوی و. له هماغې توتې نه یې یو خیرن کمیس پرځان و او دغسې زوړ وړین واسکټ یې په تن و، چې د رنګ تمیز یې په مشکل سره کیده. ملا یې له غاړې نه په یوې تراړې تړل شوې وه، یوازینۀ وسله یې د لرګې یو سوټی و. یوه زړه چرمې کڅوړه یې له اوږو نه ځړیدله، چې سوړۀ سوړۀ وه او په یوې رسۀ سره تړله شوې وه. د جوارې نیمه تیکله او د مچنغوزې لپاره یو څو کتې پکې وې. وروسته له دې چې مخ یې ووینځه او بنداژ کړ، دغه سړی مې راوغوښت او ومې پوښته چې "آّیا ته سرتیری یې؟" ویې ویل چې "نه". بیا مې وپوښته چې "ته د کوم خیل یا قوم مشر یې؟" ویل یې "نه، زه بزګر یم." بیا مې وپوښته چې "کوم ضرورت او کوم اجبار او کوم قدرت ته اړ کړي، چې ددغو ډزو او خطر مینځ ته راشې؟" ویلې چې "پرون زه د کلي د ماجت ترڅنګه تیریدلم، ډیر خلك غونډ شوي وو. یوه ملا تبلیغ کاوه، چې دا زموږ ملك کاپرو نیولی، د لوی خښتن او د هغه د پیغمبر له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا وظيفه لرو، چې د خپل هيواد او د دين له دښمنانو سره وجنګيږو. که مو ووژل غازيان او که ووژل شوو شهيدان به يو. په دواړو حالتونو کې به جنت زموږ انعام وي. ما خپلو ملګرو ته وويل، چې په دې کې ګټه نه شته، چې دغه خلک ووژل شي، د هغه پرځای موږ بايد دوی په دوستۍ سره جلب کړو او د هغو له سوچه عقيدو نه د روسانو پر ضد استفاده وکړو."

برتانوي پوځ د ټوپکو دغو پرله پسې ډله ييزو ډزو سره هم غزني ته په مخکې تګ ونه کړای شو. مجاهدانو هم درک کړه، چې که څه هم شمير يې بيخي ډير دی، دا به ځانمرګي وي چې د انګريزانو له دغسې زورورو ډزو سره مقابله وکړي، خو دوی سره له دې هم کابل ته خپل وړاندې تګ ته دوام ورکړ. په عين حال کې چې دښمن يې اړ کړ، چې په هماغې ليکې باندې بيرته په شا شي، دوی يواځې نه وو. په واقع کې د ټول ملک قومي لښکري د پای تخت د چاپيرولو په لور رواني وي. جنرال رابرتس ددې لپاره چې دغه فشار لږ کړي، له سردار ولي محمد نه وغوښتل، چې په چاردهي کې د ټوپونو او اس ځغلولو ننداره جوړه کړي. دا ددې لپاره و، چې شيرپور ته د برتانوي پوځونو په شا تګ يو څه اسان کړي.

"د درې ورځو او شپو جګړې" نه وروسته کابل په نسبي ډول ارام معلوميده. ټوپير دا و، چې اول د مجاهدانو او بيا د انګريزانو د په شا تللو اوازې رواني وې. بيا نو يو سهار په اسه مايي او شير دروازه باندې د انګريزانو له ځايونو نه زورورو ډزو وهڅولم، چې خپل بام ته وخيژم. څرګنده ده، چې غازيان له غزني نه د راتللو په حال کې وو، ما دا هم وليدل چې د دښمن توپونه شيرپور ته په شا کيدل. په حاضر وخت کې افغان بيرغونه په اسه مايي باندې په رپيدو شول. د الله پاك شکر دی، زه د خپل وړوکتوب د خوښۍ ژورتيا او معصوميت په ژبه بيانولی نه شم، خو افسوس چې عمر يې لنډ و، ځکه چې د انګريزانو متقابلې حملې غازيان ښار ته په ننوتلو اړ کړل. له ښه مرغه لږ څه وروسته له جنوبي نه قومي لښکري صحنې ته ورسيدلې او ورځ يې له تخت شا نه په حملو سره وګټله.

تر ماښامه پورې د برتانيې له هندي امپراتورۍ نه يو ځانګړی کس هم بيرون پاتې نه شو، ټول د وفا منو سردارانو په ګډون په شيرپور کې کلابند شول.

د ميوند جګړه

ددې لپاره چې ددغې نوميالۍ جګړې په اړه يو فکر درکړم، زه له دينه بل ښه خه نه شم کولی، چې د خپلو دوو ورونو روايتونه درته بيان کړم، چې پکې يې ګډون کړی و.

خالق:)د نور علي په کنډکونو کې د يوه ټولي کفتان و. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ياد به مو وي چې برتانويانو سردار شير علي د کندهار والي ټاکلی و. دغه سردار چې انګريزانو ته بې له کوم شرط نه تسليم شوی و، د هغو مرستندوی شوی و. له خپل هيواد سره ددغه خيانت او له انګريزانو سره دغي وفا لرلو له لامله هغه دا خپله اخلاقي دنده ګڼله، چې د هغو لپاره شپږ بټه وسله وال کنډکونه تنظيم کړي. ددغه مقصد لپاره يې خپل مشر زوی سردار نور علي د خپلو قوتونو قومندان او خپل نور زامن، ورونه او نور د هغو افسران وکومارل.)دوی ټول به د سردار محمد ايوب د پوځ په برابر کې د سپر په شان کار وکړي.(د جکړي په درشل کې ما او دده نورو کفتانانو د خپل مشکل په اړه سوچ وکړ. په پای کې مو سره لوړه وکړه، چې موږ به د خپلو وطنوالو پر وړاندي ونه جنګيږو، چې غواړي هيواد د باندنيو له جغ نه ازاد کړي. دغسي بې ننګي به موږ په پاتي ژوند کې تل وځوروي. بيا نو موږ دغه پلان له خپلو عسکرو سره شريك کړ، چې دغه تجويز شوی ياغي توب ته يې تيار کړو.

په بل سهار زموږ د دم ځای تروم زموږ د خيمي دباندي د سر قومندان په امر وغږول شو. ترمونو او شکرونو اوازونه او د اسونو حرکتونه او شنهاری د جکړي لپاره د تياري نشي وي. همدا چې موږ ته د وړاندي تللو قومنده راکړل شوه، موږ شودل شوی سمت پريښود، د غونډۍ ډډي ته وختلو او له هغه ځايه مو په برتانوي پوځ باندي ډزي وکړي. زموږ کرنيلان، چې د سردار شير علي زامن وو، اصلي پوځ ته په تللو سره زموږ په پريښودلو پيل وکړ. موږ داسي وښودله، چې دوی مو ليدلي نه دي. زموږ عمل په نورو ټوليو کې دغسي پاروني وکړي، چې يوه غته غوغا يې کده کړه. نور علي او خپلوانو يې برتانوي لوی پوځ ته په تللو سره له تينکتيا نه پرار غوره وګانه.

ګل محمد: موږ د کوکناري له پيښي نه وروسته کابل پريښود او کندهار ته په کړاو سره ورسيدلو. څنګه چې ما نه د برتانيي او نه د سردار شير علي د حکومت پروا کوله، فيصله مي وکړه چې هرات ته لاړ شم او د سردار محمد ايوب له پوځ سره يوځای شم. هلته چې ورسيدلم سردار ته مي خپل ځان ورساوه. هغه مهرباني وکړه، زه يې په خپلو ملګرو کې ونيولم. د هغه له پوځ سره چې جنرال حفيظ الله يې قوماندان و او د هرات له خزانې سره کندهار ته مخه وکړه، چې خپل هيواد ازاد کړو.

د جنرال حفيظ الله پوځ له نهو پليو، دوو سورو[کنډکونو؟]، دوه مخ په وړاندي توپخانو او دوه زرو هغو سورو نه جوړ و، چې په سورو خانانو پوري يې تعلق لاره، کندهاري قومي لښکر هم پلی و. ځينو يې وسلي نه لرلي. په هغه سربيره ډير شمير ملايان او طالبان هم په دغه پوځ کې وو، چې د جهاد په تبليغ سره يې د جنګياليو

(c) ketabton.com: The Digital Library

معنويات لوړول. قوميشځو هم په هغه کي کډون وکړ، چي اوبه يې په مشکونو کې وړلې او حماسي بدلي يې ويلي.

په لار کي ډيري قومي ډلي زموږ له پوځ سره يوځای شوي. د شير علي کنډکونو چي زموږ په خوا اوشتي وو، هم زموږ مادي او معنوي قوت ډير کړ. په پای کي کندهار ته نږدې په ميوند کي دواړه پوځونه سره مخامخ شول. د تعجب ځای دی، چي سهار د وخته له کوم نامعلوم ځای نه برتانوي کولي په غلي ډول د خپلو هدفونو په ويشتلو پيل وکړ. جنرال حفيظ الله د جګړي دغسي پلان وايست، چي هغه په دغه حقيقت بنا و، چي موږ د دښمن له اوږدو هدفونو ويشتونکيو ډزو سره مقابله نه شو کولی. د هغه له مخي پلي سرتيري، چي د زيږو ځايونو په حفاظت کي به وي د برتانوي پوځ په کيڼي خوا کي به پرمخ ځي. توپونه او سواره به دغسي ځای ته ځانونه رسوي، چي له هغه ځايه به دښمن تر ډزو لاندي راځي او وروسته له هغه چي هغو ځايونو ته به ځان رسوي، ډزي به کوي. په عين حال کي نور واحدونه به د دښمن تر رسيدلو نه ړومبی هغه نږدي بند (Dam) ته ځانونه رسوي. سردار محمد ايوب او ملګري به يي ددغي جبهي په دفاع کي ورسره يوځای کيږي. دغه ستراتيجي بي له کوم خنډ نه پلي شوه. له خونړۍ جګړي نه وروسته دغه بند ونيول شو. دښمن له اوبو نه ليري شو او د پر شا تګ لار يي له خطر سره مخامخ شوه.

ډګروال به روز (Burrows) چي پوه شو ايسار شوی دی، قومانده ورکړه چي پوځ يي بايد يو مثلث جوړ کړي، چي له دغه يرغل سره مقاومت وکړي. دواړو خواوو ته درانده تلفات واوښتل. په پای کي دی د په شا کيدو امر ورکولو ته اړ شو. اول په منظم ډول او ورو ورو د سورو او پليو د فشار له امله او بيا دغه په شا تګ د بي نظمۍ او کډوډۍ له حال نه په مصيبتناك پړاو او ماتي بدل شو. ډير بنديان ونيول شول او توپونه يي وران شول[21]. ډګروال به روز او د هغه افسران له ډګر نه روغ ووتل. سردار شير علي تينك کوښښونه وکړل، چي په هغو کي له کندهاري مشرانو نه د هغه غوښتني هم وي. په واقع کي انګريزانو ته دا د هغه يو ډير غټ خدمت و. انګريزانو ته درانده تلفات واوښتل. ډير يي چي په ويلو، ځاکانو او باغونو کي پټ و، دښځوله لاسه له مينځه يوړل شول.ښځوله بامونو څخه درانده ځيزونه لکه بغرۍ، تيږي، خرڅي او داسي نور پري باندي اچول.

نو لکه هسي چي ما په خپل واړه دوربين سره په شيرپور کي د انګريزانو ايساريدل ليدلي وو، اوس مي له خپلو ورونو نه د کندهار ښار په چونۀ کي د انګريزانو له ايساريدو نه هم واوريدل او بيا هم هغسي چي په کابل کي يو شمير سرداران د خيانت په کولو سره دغه "امتياز" وګاټه، چي له انګريزانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره محصور شي، شير علي او د هغه کورنۀ)زما مشر ورور زمان په کېدون چي د شير علي خوريی و(او نور سرداران په هماغه ځال کي په کندهار کي هم ايسار شول.

بيرته کابل ته...

هر سبايي به چي په سلکونو غازيان ښار ته ننوتل، زموږ د کور له مخي تيريدل. زموږ کور د دري لويو سړکونو د يوځای کيدلو په محل کي پروت و. دوی چي جامي يي سره متفاوتي، قواري يي مختلفي او اوازونه يي زيږه وو، په ډلو ويشل شوي وو. ځيني يي جك قدي، غت او پياوړي وو، دغسي اوږده په غوړيو غوړ ويښتان يي لرل چي تر اوږو پوري رسيدل. تر دغه وخته پوري ما د دوی په شان خلك ليدلي نه وو. هري ډلي يو بيرغ او يو يا دوه ډولچيان لرل. دوی به د ډول له اواز سره سم يوه کليمه ييزه يو ډوله سندره ويله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوی لومړۍ دنده دا شوه، چې په شيرپور کې د ايسار شويو سردارانو کورونه چور کړي. دوی د هغو کورونه دومره ښه پېژندل، چې لکه د هغو لست د دوی په جيبونو کې و. داسې هم دوی ته د ښتمنو کورونه معلوم و. د بيلګې په ډول زموږ د کور مخامخ د يوه ميرزا کور و، چې د ولي محمد) د انګريزانو له خوا د کابل ټاکل شوی والي(د دفتر آمر و. له غازيانو نه يوه غږ کړ، چې "دغه کور بايد لوټ شي." سمدلاسه د هغه ټينګ ور يې مات کړ، په کور يې ننوتل، د ورونو او کړکيو په ګډون يې هرڅه ترينه وايستل. زموږ د کور د مخې چې راورسيدل، يو نظر يې واچاوه او چې يوه شول دا د دوی دی، په خپله لاره سيخ لاړل. غازيانو نه يواځې لوټول کول، په پرله پسې يرغلونو سره يې پر انګريزي پوځ د کلابندۀ کړۀ هم تنګوله.

دلته غواړم د مقاومت د وتليو اتلانو نومونه راوړم، چې نومونه يې په درناوی سره خيستل کيدل او په قصيدو کې ابدي کيدل(22).

محمدجان وردك، چې "د درې ورځو او شپو جنګ" او په غزنې کې د ډير فعاليت له امله يې د يوه اتل په شان نوم کټلی و.

ملا مشك عالم، يو عالم او يوه روحاني و، چې د خلکو پوره اعتماد يې ترلاسه کړی و. ددې لپاره چې جنګې لوازم ولري، هغه خپلې ټولې ځمکې او حتی کتابونه هم خرڅ کړل.

مير بچه، چې د کوهستان خلکو هغه خپل مشر غوره کړی و. دغه حقيقت، چې دی د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم زوزات ګڼل کيده، د هغو اعتماد يې لا هم پياوړی کړی و.

غلام حيدر څرخې، يو منلی جنګې اتل، چې د هغه په کوښښونو سره د برتانويانو توپونه له اسه مايي غوره نه شيرپور ته په شا شول.

په داسې حال کې، چې د شيرپور کلابندۀ دوام لاره، غازيانو چې کابل نيولی وو، پريکړه وکړه چې دوی بايد يوه اجرائيوي شورا ولري، خو دوی حاضر نه وو په خپلو کې يو غوره کړي، نو ځانونه يې اړ وليدل، چې دغسې يو په نامه مشر ولري، چې هغه د دوی ترلاس لاندې وي، نو دوی د امير محمد يعقوب اووه کلن زوی موسی جان خپل امير غوره کړ. داسې هم دوی لازمه وګڼله، چې د هغه د قوم يو مشر د عنعنوي وزير په توګه دنده ترسره کړي. څنګه چې د هغه له پلار نه پرته بل داسې څوك نه و، دوی ټولو فيصله وکړه چې دغه دنده به دوی ترسره کوي، خو دغه ستونزه ډيره ونه پاييده، ځکه چې يو څو ورځې وروسته غازيانو ناڅاپي ماته وکړه او بيا يو هم په ښار کې نه ليدل کيده.

ښينه دا وه، چې ترکانان له کورونو نه وايستل شول او ديته اړ شول، چې په شيرپور باندې د يوه لوی بريد لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيني جوړي کړي. په يوه تاکلي ورځ سهار د وخته د اسه مايي غره په سر د بريد لپاره د نشي په ډول اور ولګول شو. د "الله اکبر" په تکبير او "څلورو يارانو مرسته وکړئ!" په ويلو سره دوی له ټولو خواوو نه بريد وکړ. په يوه محاذ کي دوی ديوال ته دغومره ډير نږدي شول، چي يي وکولی شول زيني ودروي. په واقع کي مير بچه او د هغه جنګياليو په ننوتلو پيل وکړ. په داسي حال کي چي په ختيځي خوا کي غازيانو سخته ماتي وکړه، برتانوي سورو پرمخ ودانګل او درانه تلفات يي ورواړول. د معمول په شان هغسي چي په قومي جنګونو کي پيښيږي، کله چي په يوي خوا کي شاته تګ پيل کيږي، اثر يي دغسي زر خپريږي لکه مالګه چي په اوبو کي ويلي کيږي. په دي ډول همدا چي په ختيځه خوا کي بريد په شا وتمبول شو، غازيان په نورو جبهو کي په اسانۀ سره مات شول. کونکوسی دا و، چي يوه خاين مشر) په غالب احتمال محمد شاه(له دښمن نه په بي ننګۀ سره بډي اخيستلي وي.

برتانويان له خپل بري سره سره په سختو ستونزو اخته وو. دوی د **1841** کال د غت مصيبت له بيا پيښيدلو نه ويريدل، چي هلته د هغوی **16000** پوځ پوپناه شوی او يواځي يو ډاکتر برايډن جلال اباد ته ورسيد او هلته يي انګريزي پوځ له دغه مصيبت نه خبرکړ[23]. يو ځل بيا په کابل او کندهار کي د دوی پوځونه محصور شول، د ارتباط لاري بندي شوي، له هند نه ملاتړ وررسيدلی نه شو او)افغان(قومونه سره يو موتی شوي وو، چي له مينځه يي يوسي. بله بده يي لا دا وه، چي دوی دغسي مشر پيدا کولی نه شو چي ددي لپاره چي وخت ترلاسه کړي له هغه سره د ځان په ګټه خبري وکولی شي. د کابل غازيان بي واکه او بي ارادي وو، له سردار محمد ايوب سره سوله کول مصلحت نه و، په دي چي هغه د خپل بريو له امله هم مغرور و، غير له هغه هم هغه په طبيعت کي يو مغرور انسان و[24].

خو دوی په پای کي د هغه د تربور سردار عبدالرحمن په وجود کي، چي دولس کاله يي په بخارا کي د روسي حکومت د ميلمه په شان په کډوالۀ تير کړي وو، د معاملي کولو لپاره يو مناسب او د خوښي شخص وموند. دوی پيغام وړونکی له ليکونو سره ورواستول او له روسي حکومت نه يي وغوښتل، چي له تاشکند نه د هغه وتل اسان کړي[25]. همدا چي دغه سردار له امو نه تير شو او د افغانستان په خاوره کي يي پښه کيښوده، هغه د امير لقب غوره کړ او د کولاب او بدخشان له مشرانو سره يي سخت جنګونه وکړل[26]. په لار کي چي به هرځای تميده، مناسب اصلاحات يي کول او د خپلي خوښي واليان يي ټاکل. د تابعيت ليکونه له ټول ملك نه ورته استول کيدل، خلکو د هغه امير کيدلو ته د بيرغونو په ښورولو او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډولونو، چمبو او سرنيو په وهلو سره هرکلی وايه. شاعرانو پښواني او اوسني اتلان او په باندنيو باندي خپل بريالي توبونه په قصيدو او شعرونو سره ستايه.

دا ځل انګريزانو هرڅه ښه پلان کړي وو. د يوي جوړي روغي له مخي چي يي په ذمه کي له عبدالرحمن سره وکړه، دوی بريالي شول چي خپل پوځ په خپلو شرايطو سره خوندي وباسي. هماغه سرحدونه يي چي له امير دوست محمد سره په تړون کي منلي وو او هغه د ګندمك په نومي تړون کي بيا تاييد شوي وو، بيا ياد شول(27).

د خپلواکۍ کلمه ذکر شوي نه وه او د افغانستان باندنی سياست د معمول په شان د برتانويانو په صلاحيت پوري وتړل شو(28). حقيقت دا دی، چي دوی تل غوښتل، چي زموږ هيواد د ځايي کسانو له لاري په نيغ يا نانيغ ډول تر کنترول لاندي ولري. حتی نن ورځ (1933) هم زه له جاري پيښو نه وينم، چي دوی د محمد نادر په غوښتنه او مرسته سرحد تړلی او قوم يي بندي کړی دی(29).

يو ستونزناك پړاو

اوه کرانه خدايه! څه عجيبه شپه ده، چي غازيان وتښتيدل او څه عجب سهار و، چي موږ د يوه پناه تون په لټه کي شوو. تازه کونکوسی رواني وي، چي انګريزان د غرو دپاسه توپونه پرځای کوي، چي له هغه ځای نه ټول کابل وولي او وران کړي او خلك يي له مينځه يوسي. چندول او مراد خاني به په دغه پروګرام کي نه وي، ځکه چي هغو د انګريزانو خوا نيولي ده. خلکو خپل کورونه خوښي کول او شش ګروهي ته تلل. هغو چي په چندولو کي ملګري او پيژندګلويان لرل، هغي خوا ته بيره کوله.

لکه هسي چي قسمت و، زموږ تيښتي د صاحبزادګانو کور ته اړ کړو، چي هغو خلکو ته پناه وروړو، چي د انګريزانو تر ساتني لاندي وو. د کورنۍ تړاو دا و، چي د هغه لور يا له سردار ولي محمد سره اوسيدله يا د هغه برعکس او دا چي د هغه ښځه او خپلوان چي له غازيانو نه پټ شوي وو، هلته اوسيدل.

سهار د وخته و، چي د پلار يو نږدي ملګري مامد جان (چي د خان په نامه هم ياديده) له خپل زوی عبدالله سره چي زما په منك و، زموږ کور ته راغی. زما او د عبدالله فکرونه او خويونه سره يو وو.

خان: "له پرون نه راپه ديخوا زه د يوه پناه تون په لټه کي وم او هغه مي زموږ په کاونډيتوب کي، په تويچي باغ کي د صاحبزادګانو په کور کي وموندو، چي هلته د سردار ولي محمد کورنۍ هم هم پناه موندلي ده. ښه به دا وي، چي موږ هلته سمدلاسه لاړ شو، چي د انګريزانو له خوا له خطر نه بچ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوو."

پلار: "زه فکر نه کوم چې انګریزان به کابل وران کړي، نو مور ولې بېځایه شو؟"

خان:"حتی که دوی ورانی هم ونه کړي، همدا چې د دوی سرتیري خواره شول، دغه خطر به وي. عسکر یې په غضب دي او بدل به واخلي. دوی به غازیان او د هغو پلویان او حتی تاته هم ضرر ورسوي. تاته به چې د پاچا زوی ولیعهد پخوانی وزیر وي لا ډېر خطر وي."

پلار :"ښه ده نو، ستا په فکر چې داسې ده، ځئ چې ځو."

څنګه چې دا وخت د ژمي پای و، لا هم ساړه و او سړکونه په یخو واورو او ختو سره پوښل شوي وو، مور او پلار او خویندې مې په داسې حال کې چې شالونه یې په اوږو وو، په مینځ کې عبدالله، خان او زه دمخه او زموږ معلم او رامان تر شا روان شو. سړکونه خالي او یوائې وو، له جوش او خروش نه د ډکو خلکو نښه هم نه وه، نه د سرنیو او ډولونو او نه د غازیانو چیغې وې، چې پرون یې صحنه څومره غالمغالي او توده کړې وه. داسې فکر کېده، چې ځمکه لکه په ننداري کې د ښوئېدونکي صحني په شان سمدلاسه ورکه شوې وي.

څه وخت چې موږ هلته ورسیدلو، خان، زما پلار او زموږ معلم خپل کور ته بوتلل او له ما څخه وغوښتل شول، چې ښځې د صاحبزاده په کور کې دښځوبرخې ته بوځم. ورونه او کړکۍ تړل شوي وې، هیڅ اواز نه اورېدل کېده. مور او خویندې مې د مخکینۍ کوټې دمخه کیناستلې، داسې ښکارېده چې د ونو او ګلانو بڼ په هدیرې بدل شوي وي. بیا نو په دغه وخت کې چې لمر خپلې لومړنۍ سور بخنې وړانګې د اسه مایي او شیر دروازه په لوړو څوکو غوړولې، یوه جګه ښځه په سپیني چادرې کې سمدلاسه ښکاره شوه، داریایي له غیږې نه وایستله او هغسې تودې سندرې یې سر کړې، چې د ودونو او د سنت کولو په جشنونو کې ویلې کیږي. دا د پردو د لیرې کولو لپاره نښه وه. ډېر زر یوه زړه چاغه ښځه، چې ځان یې په پتو سره پیچلی و، ښکاره شوه. په ژور اواز سره یې ناري کړې چې "د جبار موري! ووایه چې څه خبره ده؟."

"اوه کرانې میرمنې! ته باید ددغه زیرې لپاره ماته انعام راکړې، هغه سپي غازیان مات شوي دي."

"اه! نه مې درته ویلې چې ته څنګه هغه پشې ابله ګدایګر له انګریزي حکومت سره پرتله کوې. یو یې هم په کابل کې نه دی پاتې شوي، باید همدغسې شوي وای. ددغې ورځې لپاره له خدای پاك نه زر واري مننه."

نوري میرمنې او د هغو کنیزې راننوتلې او له هغې زړې میرمنې نه یې د زړه نه مننه وکړه. هغه د سردار)ولي محمد(

(c) ketabton.com: The Digital Library

ميرمن وه او د جبار مور په خپلو سندرو او غازيانو ته په بد ويلو سره د دوی وخت تير کړ. زمور په غم لړلي ډله يواځينۍ استثنی وه. مور په اوښکو ډکو سترگو او ژورو افسوسونو سره ننداره کوله، په سختۀ سره مو نفس کاږه. له عبدالله نه پرته چي شوخي يي کوله، زه يي پوښتلم چي "دغه کاپران څوك دي؟ دوی يا رابرتس يا چمبرلين؟"[30] "لعنت دي پر دواړو خواوو وي."

"کرانه وروره! دوی زمور خپلوان دي، وبه گورو چي هغوی اوس له تاسو سره څه ډول چلند کوي؟."

په دغه وخت کي يو ځوان هلك دښځوپه جامه کي له بلي کوتي نه راننوت، هغه به ارومرو د کورنۍ هلك و، چي جامي يي د غازيانو له ډار نه بدلي کړي وي. دا نو د عبدالله لپاره د توکو ملنډو يو لوی کان شو. ما هم له دينه ډډه ونکړه، چي د ټول هغه خه ملاتړ وکړم، چي هغه ويل. په دي ډول مور ددغو ميرمنو او د جبار د مور د طعنو يو څه جوکه شوو.

تر دغه وخته پوري د کور د مشري ميرمني پام مور ته نه و، سمدلاسه يي په مور نظر شو "اوه! دوی څوك دي؟"

"دا زه يم د استاد محمود مور، نه مي پيژني؟"

"اوه، بلي! ښه راغلي! هيله کوم چي حال مو ښه وي. خدای دي کړي، چي وضع مو خرابه نه وي، چي په دغه سهار کي دلته راغلی يي."

"دا يقيني ده، چي غازيان مات شوي دي او خلك وايي، چي ټول وژنه به وي، مور په دغه دليل ستاسي کور ته پناه راوړي ده."

"غواړم تاسي يو بل ځای پيدا کړئ. زه هغو ته پناه نه شم ورکولی، چي برتانويانو ته بد نيت لري."

بيا نو هغه له کړکۍ نه ليري شوه. مور مي هم جکه شوه او وروسته له هغه چي يو څو زيري خبري يي وکړي او طعني يي واورولي، مور ووتلو. مور لا يو څو کامه اخيستي نه وو، چي پلار، خان، زمور معلم او سوداکر عبداللطيف راښکاره شول.

لطيف چي د پلار پخوانی او رښتينی ملکی و او په چندولو کي اوسيده، د احتياط له مخي زمور کور ته په بيړه تللی و، چي مور خپل کور ته بوځي. هلته يي چي څوك ونه موندل، د خان کور ته لاړ او هلته زما له پلار او نورو سره يوځای شو. د صاحبزادگانو خوا ته لاړ، څه ښه تصادف.

مور د لطيف تر شا روان د چندولو په لور حرکت وکړ، له وړي کړکۍ نه پرته ور تړل شوی و، له کابل نه د بي شميره نارينه وو،ښځواو کوچنيانو ډلو يوه لويه گڼه گونه جوړه کړي وه. يو په بل پسي له تنگي کړکۍ نه واوښتل، چي په هغه ورځ بايد د "ژغورني ور" بلل شوی وای. دغه سوداگر او ملگري يي پوهيدل، چي څنگه مور له دغي گڼه گوڼي نه تير

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او په پای کي په ډېر کړاو سره مور خپل هدف ته ورسېدلو. ټوله کورنۍ مور ته په درناوي سره هرکلی ووایه. دوی په خپلو تودو او پاکو صندلیو کي ځای کړو. ورسته له دي چي زر تیاره شوي ډوډۀ مو خوړله، خپلو کوټو ته لاړو.

د سهار نږدې دوه بجي وي، چي د ترومونو اوازونه مو واورېدل، چي د ټوپونو له ډزو سره کډ شوي وو. ما په هیلي او انتظار سره خبر کړل، ما خیال وکړ چي غازیانو په متقابل برید لاس پوري کړی دی. په دهلیز کي د کوربه له مشر زوی سره مخ شوم، ویې پوښتلم چي چیرته روان یې ؟

"غواړم بام ته وخیژم، چي د غازیانو بریدونه وګورم."

"ته به هسي خیال کوي، دا برتانوي سرتیري دي، چي د خپل بریالي توب جشن نیسي او په ښار کي ډله ډله کرځي."

دا ډېري دردناکي کلمي وي، خپلي کوټي ته ستون شوم او سر مي تر خپلي برستني لاندي کړ او دومره ډېري اوښکي مي تویي کړي، چي هغه نمجنه شوه، د زړه درد مي ښایسته ارام شو.

د پلار لیدنه له جنرال رابرتس سره

د لطیف په کور کي مو دري ترخي او له اندیښني نه ډکي ورځي تیري کړي. د څلورمي ورځي په سهار یو افسر له دوو هندي نوکرانو سره له یوه لیك سره زما پلار ته راغی. په لیك کي کښل شوي، چي پلار له جنرال رابرتس سره وګوري. یوه هیبتناکه غوغا جوړه شوه، مور ټولو فکر کاوه چي له هغه نه به تحقیق وشي او جزا به ورته ورکړ شي. مور او خویندو مي په ژړا او واویلا پیل وکړ.

پلار مي د خان، زمور د معلم، لطیف او زما او عبدالله او البته د هغه افسر او د هغه د نوکرانو په ملګرتوب د شیرپور په لور روان شوو. هر چیري برتانوي سرتیري وو. د "وزیر مور")د امیر دوست محمد ملکه او د وزیر محمد اکبر مور(هستوکنځی یو څل بیا د برتانوي حکومت د ښاروالۀ او ضبط دفتر غوره شوی و. ځیني غازیان هلته د مجازات کیدلو لپاره وړل شوي وو. مور په شیرپور کي ولیدل، چي د برتانوي افسرانو جنازي، چي د کنډکونو په رنګونو پوښل شوي وي، په ټوپونو باندي هدیري ته وړل کیدلي. د نظامي موسیقۀ یوي ډلي د جنازي موزیك واهه او سرتیري په دواړو خواوو کي ورو ورو روان وو، په داسي حال کي چي د ټوپکو سرونه یي مخ ښکته وو. زمور د پګړیو په لیدلو سره دوی "ملا، ملا" ویل او غاښونه یي له ډېر غضب نه چیچل. دغو خطرناکو منظرو د یوي ناوړي پایلي وړاندوینه کوله.

چاونۍ ته په ننوتلو سره مور هغي ودانۍ ته بوتلل شو، چي د رابرتس هستوکنځی، دفتر او نظامي قوماندانۍ وه. یواځي پلار دننه بوتلل شو. عبدالله او ما په یوه میدان کي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوي ويالي په غاړه ژړل، په داسې حال کې چې نورو لمونځونه کول. زموږ زړونه رپېدل، ځانونه مو ريږدېدل او سترګي مو د وره په لور نيولي وي. هره دقيقه د يوه کال په شان وه. بيا نو په پای کې د عزتمن پلار مبارك او دروند مخ په وره کې وځليد. دوه نوکران ورپسې روان و، چې د هر يوه په شا يوه بوجۀ وه.

خان: "ماته خوښ ښکاري، زه هرڅه ښه وينم."

"هو، لوی ځښتن او د وليانو زور دوی ړانده کړل. هغوی با ادبه وو او څلور زره روپۀ زما د تنخواه پاتي يې راکړي. زه به ټوله قصه وروسته وکړم، اوس د خدای مهرباني ده، ځئ چي ځو."

نوري کورنۀ چې د هيبتناك خبر په فکر وه، افسوس او واويلا کوله. د نه فکر کيدونکي زيري په اوريدلو سره په دوی کې ساه بيرته ورغړيدله. پلار له يو څه وخت نه وروسته په دغه ډول قصه وکړه.

"يوه هندي چي جك لنګوټی يې په سر و، زه ومنلم. هغه د جنرال رابرټس نايب و، هغه ولاړ او يو څو دقيقي وروسته راوګرځيد. "مهرباني وکړه په دغه لار ځه، جنرال رابرټس درته سترګي په لار دی." زه چې کوټي ته ننوتلم، رابرټس قدم واهه، جګ بوټان يې له يو څو پيوندونو او تنګ غاړي يونيفورم سره په پښو و، له يو څو ګامه نږدي کيدلو نه وروسته يې وويل چې "ته سردار غلام محمد يې؟ زه يم، جنرال رابرټس." "مهرباني وکړه کينه." دی د ميز تر شا کيناست او د مخي څوکۀ يې ماته پرېښوده "ته د وليعهد پاچا زوی وزير وې، ايا همدغسي نه وه؟"

"نه، د وليعهد پاچا زوی نه، بلکي د امير موسی." زما ضمني انتقاد دی يو څه نارام کړ او دا موضوع يې کرد سره پرېښوده. "ايا ته له امير عبدالرحمن سره اشنايي لري او يا تاته خپله تنخواه دررسيږي؟" "هو، زه نه يوازي د هغه پر خوا بلکي د هغه د پلار امير محمد افضل او تره پلوی هم وم. امير شير علي وپاريده او ما د هغه او د هغه د زوی محمد يعقوب د يوولسو کلونو په واکمنۀ کې ځان ګوښه ونيوه او په يوه کم عايد مي ګوزاره وکړه."

"البته، په دغو سختو کلونو کي به معاش دررسيدلی نه وي؟"

"دا سمه ده، البته يوه پيسه هم نه."

هغه زنك ووهه او له نوکر نه يې وغوښتل، چي نايب ته غږ کړي. پخوا له دي چي هغه زموږ خبرو ته بيرته وګرځي، هغه ته يې يو څه وويل. رابرټس له مانه د امير شير علي او له ورونو سره يې د جنګونو په اړه پوښتني وکړي. د امير عبدالرحمن د ځانګړتياوو او د هغه د طريقو په اړه يې هم وپوښتلم ترڅو چي نايب يې له دوو نوکرانو سره راننوت. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر نوکر په شا يوه بوره وه، په داسي حال کي چي د صورت حساب پاني ته يي کتل رابرتس وويل چي "ددغي محاسبي له مخي ته د څلور زره روپيو مستحق يي او هغه دا دي."
موږ سره خداى په اماني وکړه او دا دى زه دلته يم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امير عبدالرحمن د واکمنۀ لومړی کال (1880_1881)

اوازي وي، چې امير چاريکارو ته نږدي کيږي. له بدخشان نه يو ډاډ ورکوونکی ليك راورسيد، د نورو ځيزونو په ترڅ کي پکي ليکل شوي وو، چې "زه به له خپلوانو او دوستانو سره هغسي چلند وکړم، چې زما نيکه)امير دوست محمد(کاوه او کوښښ به وکړم، چې ستاسي د ملاتړ او دوستۀ حق ادا کړم."

وروسته ځرگنده شوه، چې زما د پلار نوم د هغه د دوستانو په ډله کي دی، چې د انگريزانو په سپارښتني سره د هغه له خوا برابر شوی و. برتانويان چاريکارو ته د هغه تر راتك نه دمخه له هغه سره د سولي د شرايطو په اړه پوهاوي ته رسيدلي وو. خلك خوښ وو، چې په پای کي يو افغان پاچا زوی او د تخت وارث ومونډل شو. امير په خپل وار خانانو ته ليکونه استول او په هغو کي يي د سولي کوښښونه د ملي گټوپر بنسټ شرح کول. په دغه مقصد چي هيواد د باندنيو له منگولو نه ازاد کړي. هغه خپل پيغامونه په وعدو او انعامونو سره خواږه کول.

پلار د هغه يوه ليك ته ځواب وليکه، چې شخصاً زه به يي وررسوم. دري ورونه، چې وزيرخيل قوم ته منسوب وو، د پلار له دوستانو سره به چاريکارو ته زما د تك ملگري وي. په دريیمه ورځ زه له خپل اس نه ولويدلم او بجلکه مي بيځايه شوه. زما د درد چيغي اسمان ته رسيدلي، په ډير کړاو سره په هماغه ماښام د امير ديره ځای ته ورسيدلو. څنگه چي له هغو دري ورونو ته يوه يي د امير او انگريزانو ترمينځ پيغامونه وړي وو، دغه ليك يي وروسپاره. دوی زما مشکل هم ورته بيان کړ. امير حکم وکړ، چي زه بايد هغه ته وروستل شم. دغو ورونو ورته کړه، چي هغه په سخت درد اخته دی او له علاج نه وروسته به يي په حضور مشرف شي، خو امير تينك و او ويل يي چي "د هغه علاج بايد دلته زما په مخ کي وشي."

يو څو نوکرو زه هغه ته يووړم، په داسي حال کي چي له ويري نه ريږديدم، ما خپل احترام ورته ادا کړ. "اوه، ته خوارکی، نو ته د کاکا طرزي زوی يي؟" بيا يي نو خپل جراح يو ازبك راوغوښت، چي زما د بجلکي چاره وکړي. جراح راته نږدي شو او ارامولم يي. د قاليني يوه څنده يي جکه کړه او په چاکو سره يي په ځمکه کي يو سوری وکاږه. زه يي ستونی ستغ کينولم او بيي له دي چي زما دردونو او واويلاوو ته توجه وکړي، زما بيځايه شوي بجلکه يي په سوري کي ننويستله. هغه يي په خپلي پښي سره په زور کيکاږله ترڅو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې زما بجلکه بيرته پرځای شوه. بيا يې تينګه بنداز کړه، سمدلاسه زه له درد نه خلاص شوم.

امير خپله مهرباني په نورو بنو هم وښودله. يو خاورين برک اس او دوه نوکران يې زما په اختيار کړل. ما په دغې زده کړې پيل وکړ، چې اس څنګه زين او قيضه کړم؟ ماته د لومړي ځل لپاره د عسکر کيدو او سفر کولو ذوق پيدا شو.

بيا نو موږ د امير او پوځ ملګري شو، چې د ذمي غونډۍ ته ورشو، چې له پلازميني نه دوه کړۀ ليري پرته وه. په يوې شني غونډۀ باندې يوه لويه خيمه وه، چې شاوخوا يې نوري خيمې وهل شوي وي. هلته د افغانستان امير او انګريزانو د دوستۀ يو تړون لاسليک کړ، چې د هغه له مخې برتانويان به په 48 کړيو کې خپل پوځ له کابل نه راوباسي او هيواد به عبدالرحمن ته سپاري.

ښه به دا وي، چې ددغه تړون نوري مهمې مادې دلته راوړم:

1_ د کوکناري د غميزې په بدل کې به بالاحصار، چې ټول وران شوی، بيرته ودان نه شي.

2_ موجودې پولې به د اعتبار وړ وي او د يوه ټاکلي کميسيون له خوا به حدبندي شي.

3_ د دواړو حکومتونو ترمينځ به هغه سياسي اړيکې پرځای وي، چې د امير دوست محمد وختو ته به رسيږي.

4_ برتانويان به د روسيې د تيري په مقابل کې هر کال د دفاعي مقصد لپاره يو نيم ميليون روپۀ ورکوي.

5_ د افغانستان يو استازی به د وايسرای له خوا منل کيږي او يو مسلمان هندی به د دوايسرای د استازي په توګه د امير له خوا منل کيږي(31).

دغه مادې په څرګند ډول ښيي، چې افغانستان د امير دوست محمد له واکمنۀ نه وروسته خپلواکي نه لرله او دا سړی په فکر کې اچوي، چې ولې دغسې وشول(32). زما په نظر ددې لپاره دغه لاملونه راوړل کيدلی شي. يو دا چې افغانان د پوره خپلواکۀ په مفهوم نه پوهيدل(33). نو دا عجيبه نه ده، چې د خپلواکۀ ذکر نه په سراج التواريخ او نه په تاج التواريخ کې شوی دی، چې دواړه د امير حبيب الله په دستور کښل شوي دي(34). داسې ښکاري، چې افغانان هم د مزاج او هم د طبيعت له مخې د نورو عقيدو له خلکو سره يو خه دښمني لري. دوی د مينې تعصب دغه کار ته هڅوي، نو په دې ډول دوی ښه کنې، چې د څو کاپرو پرځای له يوه کاپر سره معامله وکړي. که په ذمه کې د خپلواکۀ مفهوم او پايلې يې شي درک شوي وای، تر هغه به يو عزتمن تړون لاسليک شوی وای. د هرڅه په نظر کې نيولو سره په کندهار کې برتانوي پوځ ټول مات شوی او محصور شوی او خلك هر چيري د جهاد لپاره تيار وو. يواځې په کوهستان کې يو نيم لك

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنګيالي امر ته سترګي په لار وو. که دوی او نورو او داسي هم د کندهار غازيانو خپل قومونه سره يوځای کړي وای. برتانويان به اړ شوي وای، چي د افغانستان پوره خپلواکي ومني.

خو افسوس او زر افسوس، د دوو تربورانو ترمينځ سيالي او دښمني)امير عبدالرحمن او سردار محمد ايوب(دوی دومره سره ليري کړي وو، چي دوی انګريزانو ته د لا نږدې والي احساس کاوه حتی د سکه او ناسکه ورونو ترمينځ دومره مخالفت و، چي امير محمد يعقوب ويل:"خدای دي نه کړي چي زه د ايوب په رسته تخت ونيسم."

په ذمه کي وضع ورته وه، بلکي لا بده وه. دبيلګي په ډول برتانويانو له عبدالرحمن سره د مرستي په نامه محمد ايوب په کندهار کي وواهه. د ايوب عکس العمل دا و، چي تر لاس لاندې روحانيانو څخه وغوښتل چي د هغه د تربور په مقابل کي جهاد اعلام کړي. ددي مانا دا کيدله، چي هغه او د هغه پلويان نور نو مسلمانان نه دي. برتانويان د تل په شان ډير خوښ وو، چي له دغو دښمنيو او کينه ناکو رقابتونو نه ګټه اوچته کړي.

په پای کي د يادولو وړ ده، چي د افغان قومونو سريله توب په اړه، چي انګريزان يي مات کړي وو، د امير عبدالرحمن انديښنه ربښتيني وه. ددي لپاره چي هغوی لاندې کړي، هغه په عاجل ډول وسلو او پيسو ته اړه لرله. ذمي ته چي بيرته وګرځو، جنرال رابرتس ځيني پوځونه له لوازمو او يو شمير "عزتمنو" متحدو سردارانو سره پيښور ته واستول. بيا نو په خپله يي د يوه غوره شوي پوځ په قوماندانۀ کندهار ته مارش وکړ، چي خپل محصور شوی پوځ له ماتيدلو نه وژغوري. د هغه بل مقصد دا و، چي کندهار د امير مامورانو ته وسپاري)35(. رابرتس په مشکي کي په يوه سخت جنګ کي افغان قومونه، چي پخواني ايسار شوي عسکر هم ورسره يو ځای شوي وو، مات کړل او سردار محمد ايوب او پوځ ته يي دغسي ضربه ورکړه، چي هرات ته په شا شو، بي له دي چي په لاري کي تم شي. رابرتس ته ددغه بريالي توب په وياړ د "کندهار رابرتس" لقب ورکړل شو.

په عين حال کي امير عبدالرحمن کابل ته ننوت او د شيرپور کندهاري ور يي خپل موقتي مرکز وګرځاوه. پلار مي ورته ځان حاضر کړ او له هماغي ورځي نه د هغه مصاحب شو. هره ورځ به زه له ده سره دربار ته تللم او تر ماښام پوري به هلته پاتي کيدلم. په نتيجه کي زموږ په ژوند طرز کي پوره بدلون راغی، له هغي ورځي نه چي امير ماته خاورين برك اس وبانښه له اسونو سره مي شوق تر دي حده پيدا شو، چي حتی په خوب کي به مي هم ليدل. ماته نوکران او ساتونکي هم راکړل شول، چي د دربار د سردارانو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضروري وو. د پلار معاش مې ځلور واري ډير شو او يو ښه کور زموږ په اختيار کې شو. دغو تجربو نه يوازې زما پوهه ډيره کړه، ديته يې هم وهڅولم، چې د ډيرو نويو چيلنجونو لپاره ځان تيار کړم.

په دې ډول زه د سورو لرونکيو مشرانو په قطار کې حساب شوم او د پنځوسو سورو ساتلو امتياز مې ترلاسه کړ. تاسي د ټولو هغو شيزونو تصور کولی شئ، چې زه يې بايد وکړم: پنځوس ځوان وړ سواره استخدام کړم، پنځوس پياوړي او روغ اسونه واخلم او هغو ته ضروري شيزونه لکه وسلې، جامې او نور برابر کړم. دلته بايد اعتراف وکړم، چې ددغو ټولو په زړه پورو چارو په څنګ کې د عربي ژبې صرف او نحو زده کول نه يوازې زړه بدوونکی وو، بلکې د زغم وړ هم نه و، په تيره چې زما د خپلې ژبې ګرامر پوره له ياده وتلی و. خو وخت چې ما دغه ذهني قيدونه خپل معلم ته ويل، هغه به ځواب راکاوه چې له عربي ګرامر نه پرته يو ځوك حتی قرآن مجيد هم سم ويلی نه شي.

دمخه مې د ځينو افغانانو د سرايله توب موضوع، چې تينګه وه بيان کړه، چې په هغو کې سردران، خانان او روحانيان راځي. دوی په واقع کې ډير زړور شوي وو او امير عبدالرحمن يې تر خپل لاس لاندي)Protégé(کانه. د بيلګې په ډول ملا مشك عالم، چې به کله دربار ته، ته مريدان به يې له کور نه تر شيرپور پوري د سړك په دواړو غاړو کې دريدل. بل مشر محمد جان له ورته قدرت نه بهره من شو. امير دغې نتيجې ته ورسيد، چې د هغو د له مينځه وړلو لپاره يوې اغيزناکې نظامي قوي او پاخه سياست ته اړينه ده. د يو خو مياشتو په بهير کې يې دري دغسې کنډکونه، چې هر يوه يې اته سوه کسه لرل، تنظيم او په عصري وسلو سمبال کړل[36]. دی د خپل لومړي حرکت لپاره اماده و. يوه ورځ چې دواړه مشران په دربار کې وو، د مخکې تجويز شوي پلان له مخې يې دواړه احاطه او بې وسلې کړل. دواړه يې بندي کړل او محمدجان يې په هاغه ورځ شمال ته واستاوه او چيرته په لار کې له مينځه يووړل شو. ملا مشك عالم بيا په کور کې بندي شو[37].

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امير عبدالرحمن د واکمنۍ لومړی کال

لومړی ځيز چې په ياد راځي هغه د امير عبدالرحمن واده دی، د هغه له ترلي بي بي حليمي سره. د واده جشن د رواج له مخې نيول شوی و. د ورا په ورځ ناوي د امير هستوګنځي ته وړل کيدله. هغه په دغسي ښکلي او انځور شوي ډولۍ کې ناسته وه، چې څو کسانو په اوږو وړله. په ډولۍ پسې په سلګونو جيپه نونه (Jappans) وړل کيدل، چې د وړي ډولۍ په شان د يوه او يا دوه کسانو لپاره و. سرداران او خانان په يو شمير پيلانو باندې سواره روان وو، د ډولۍ ترمخه د موزيك ډلې او پلټنو نه روان وو. دوی به په خاصو ګامونو سره مارش کاوه او په هر سل فوټه فاصله کې به يې په ټوپکو سره ډزې کولې. د اشرافو زامن، زما په ګډون، پاچايي غلام بچه ګانو او نورو ځوانانو د ناوي په مخ کې د پريټ په حال کې د خپلو وسلو او اسونو ننداره جوړوله.

زه د خوښۍ دوه نور جشنونه هم په ياد لرم، چې زموږ په کور کې ونيول شول. يو يې د واده او بل يې د يادوني لپاره و. د واده جشن زما د خور و، چې له يوه سدوزي ويزر زوی سره واده شوه. د شادۍ دغه ځلانده پيښه د امير په غوښتنه او د ستور و، چې ټول لګښت يې هغه په غاړه اخيستی و. زموږ کور د يوې اونۍ لپاره د خوښۍ او سات تيرۍ په جنت بدل شوی و.

د يادوني غونډه زما د نيا بي بي هوا لپاره وه، چې په کندهار کې مړه شوي وه. امير د غم لړلي کورنۍ د غړي په شان پکې ګډون وکړ. بي بي هوا د يوې نوميالۍ او درنې ميرمن په شان په کندهار کې ډير اوږد عمر تير کړی و. په ميان جوی کې يې چې د ارغنداو د سين په خولې کې يې چې د ښې هوا په لړلو سره يو په زړه پوري کلی دی، ځمکه، باغونه او لوی کور لاره. داسې پيښه شوي وه، چې عبدالرحمن پخوا له دې چې په روسيه کې مهاجر شي، د هغه زوی او ښځه په کندهار کې د امير شير علي په امر تر سختي څارني لاندې نيول شوي وو. سره له دې هم بي بي هوا هغوی په منظم ډول ليدل او هر ډول مرسته يې ورسره کوله. څنګه چې هغه د سردار رحمدل ميرمن وه او هغه د امير شير علي تره و، هغه کوم اعتراض ونه کړ. د هغه بر عکس هغه هر وخت د هغه د احساساتو قدر کاوه.

د عبدالرحمن بله ښځه په روسي ترکستان کې پاتي شوي وه، چې د هغې سيمي د کوم نامتو مشر لور وه. هغه چې د "مير لور" په نامه ياديدله، بې اولاده وه. نو يې له خپلو په نامه شويو نجونو څخه يوه چې د هغې کنيزه وينځه وه، امير ته وړاندې کړه. له دغه پيوستون څخه دوه زامن پيدا شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امير يو حبيب الله)چي له هغه وروسته په **1901** كي امير شو(او بل نصرالله ونوماوه)37 الف(. امير پخوا له دي چي كندهار ته لښكر وباسي، كابل ته يي د خپلي كورنۀ د راوړلو ترتيب ونيوه. څنګه چي د امير شير علي د پلان له مخي د شيرپور د چاونۀ تكميلول ډيرو پيسو او وخت ته اړه لرله امير فيصله وكړه، چي يو ډيره ښكلي، ښه ساتل كيدونكي او ډيره ساده مانۀ ودانه كړي او د "ارك" نوم پري كښيږدي.

كندهار ته لښكر ايستل

په عين حال كي په هرات كي سردار محمد ايوب د واك كتلو لپاره د پلان په جوړولو بوخت شو. د رپوټونو له مخي دى له يوه لوى پوځ سره د كندهار پر لور روان شو. وروسته د امير عبدالرحمن پوځ په ګرشك كي مات او د غلزيو كلات ته په شا شو. په پاى كي كندهار هم د سردار ايوب په لاس ورغى. امير سخت ټكان وخوړ. په يوي اونۀ كي يي خپل لښكر راټول كړ او كندهار ته په بيړه روان شو. د هغه پوځ له **25000** پخو جنګياليو نه جوړ وو. د هغه دري قومندانان په تصادفي ډول غلام حيدر نوميدل، چي هر يو يي بيا د خپل قوم په نامه ياديده لكه توخى اوركزى او څرخي)38(. څرخي د سربښندني، زړورتيا او هوښيارۀ له امله ګام په ګام پرمخ تللى او سپاه سالار شوى و.

امير غوښتل چي څومره زر كيدلى شي كلات ته ځان ورسوي، چي په خپل مات شوي پوځ باندي د بلي حملي مخه ونيسي. كه په دغه كار كي بيرته پاتي شوى واى، د برياليتوب چانس به يي ډير لږ شوى واى. له ښه مرغه سردار محمد ايوب د كندهار له نيولو نه وروسته او ملګرو يي په څښلو او سات تيري كولو پيل وكړ. هغه يوه ورځ په غزني كي تيره كړه. څنګه چي ما د هغه د سترتوب، كلتور، شتمنۀ او ښكلا په هكله ډير څه لوستلي وو، زه په ژور ډول ناهيلى شوم. هغه څه چي ما وليدل زيارتونه او كنډوالي دي. غزني په واقع كي د يوي غونډۀ دپاسه او تر هغي نور هم دپاسه يوه تينګه كلا وه، چي د جنګي حصار فكر پري كيږي. موږ په ښار كي له ننوتلو نه ډډه وكړه، كه څه هم ما يي د ليدلو تلوسه لرله، ځكه چي ما هلته د لومړي ځل لپاره ستركي غړولي وي.

امير وكولى شول، چي په يوي اونۀ كي كلات ته ورسيږي. زموږ د ورتلو ورځ رخصتي وه، امير د دري ورځو د تم كيدو امر وكړ، ددي لپاره چي پوځ ارام وكړي او مات شوى پوځ پياوړى شي. امير پخوا له دي چي له كابل نه حركت وكړي، خپل يو قومندان سردار عبدالقدوس يي مامور كړى و، چي له هزاره جات نه په هرات حمله وكړي. مقصد دا و، چي سردار محمد ايوب د ماتيدو په حال كي د بيرته تللو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځاى نه محروم وي. سردار عبدالقدوس په لار كې د امير له خوا ډير خلك او د هغو لويان وهڅول، چې ورسره يوځاى شي. هرات بې له سختۀ نه ونيول شو.

امير عبدالرحمن د زمري په شان چې خپل ښكار ته نږدې كيږي، په دريو ورځو كې او په غور او فكر سره كندهار ته ورسيدل، چې خپل ويروونكى حضور څرګند كړي.له بلې خوا نه د نه غبرګون په ښوولو سره هغه په دې فكر شو، چې ايوب دفاعي حال غوره كړى دى. هغه سمدلاسه يو نظامي پريت ونيوه، چې د هرات د نيولو جشن ونيسي. دغه جشن او دغه كار ايوب په تعجب كې كړ(39). د امير مقصد دا و، چې د خپل رقيب معنويات خراب كړي او د خپل نوي ترلاسه شوي قدرت ننداره جوړه كړي.

پوځ په نيمه شپه كې د ښار په مخامخ غونډيو كې ځاى پرځاى شوى و. امير په خپلې خيمې كې چې قومندانان يې شاوخوا ولاړ وو، د دوو شمعو په رڼا كې د جنګ پلان وايست. زما د سورو معنويات لوړ و، ما د جنګ له خطر نه انديښنه نه لرله. زما ټول فكر دېته متوجه و، چې زه به په جنګ كې څنګه تبارز وكړم، چې د امير توجه جلب شي؟ زما ډير خوبونه د نشتو په اړه وو، چې په هغو كې زما اس ټر ټولو دمخه وي.

بل سهار د وختــه چې د لمر روښانه كوونكي لومړۀ وړانګې د غرونو په څوكو كې وځليدلي، زموږ ټوپونو ډزې وكړې او بيا پريتونه او مارشونه پيل شول. مقصد دا و، چې د ايوب توجه ختيځې خوا ته واړوله شي او موږ له لويديځې خوا نه يرغل وكړو، چيرته چې زموږ ټولي لښكري په واقع كې ورو ورو ټولي شوي وي. مقابل لوري ته وخت له وخت نه تير و، چې خپل پوځونه په اغيزناك ډول له سره ځاى پرځاى كړي. د دواړو خواوو د مخكينيو واحدونو ترمينځ نشتي پيل شوي. د جګړې لاندېنی بيان زما د خپلو ليدنو كتنو له مخې دی.

كندهار زموږ په ښي خوا كې و، مخامخ مو د نكار غونډۀ د ديوال ډولې غونډۀ په خير ولاړه وه، چې د سر په اخره كې يې د نيمروز نامتو ښار) چې اوس زوړ ښار نوميږي(پروت و. له ډېې نه يې چې باغونه او پټي غځيدلي وو، زموږ په كيني خوا كې پراته وو. د سردار ايوب سواره كنډكونه چې ټول شمير به يې دوه زره وو، په ډېو كې زموږ دقرارګاه او كيني خوا باندې د حملې كولو لپاره ځاى پرځاى شوي وو. سردار او ملګرو يې د زاړه ښار د تينګ حصار د كنډوالو ترمينځ سباناري كاوه. كندهار په ټوليز ډول د يوې جنګي كلا بڼه غوره كړې وه او د ارتباط محفوظې لارې جوړې شوي وي.

د امير د خپلې شخصي قوماندانۀ لاندې درې كنډكونه او

خاص ساتونكي وو، چې په سرو واسكتونو، سپينو پرتګونو سره د خاتول ميدان ته ورته وو. دوی زمونږ كيني خوا ته د باغونو او خندقو تر شا ځای پرځای شوي وو. سورو لرونكيو لويانو دغسي موقع نيولي وه، چې كولی يې شول هري خوا ته يې چې زړه وشي، ورشي. د امير مقصد دا و، چې كندهار ګوښه كړي او په پرله پسي حملو سره يې محصور كړي. داسي ښكاريده، چې دی د جنګ پوره كنترول په لاس كي لري. په داسي حال كي چې په خپل نصواري رنګ اس سپور و او د ګوليو د بارانونو پروا يې نه كوله، دی هر چيري حاضر و او خپل پوځ يې ځای پرځای كاوه او لا پياوړی كاوه. يو وخت مي وليد، چې يوه وران شوي توپ ته منډه كوي، چې د ترميم كولو او امتحان كولو څارنه يي په خپله وكړي.

د هغه پرخلاف ايوب په داسي حال كي چې پوځونو يي له زاړه ښار نه دفاع كوله، لا هم په سباناري بوخت و. د كندهار رضاكاران له لونګونو، چاكوګانو او ډنډو سره د خپلو ملايانو او طالبانو په تينګار د جهاد لپاره سره ټوليدل. دوه مهم ملايان چې خلكو ته د اعتبار وړ وو، د ايوب له خوا اړ شوي وو چې فتوا وركړي، چې له امير سره جنګ كول لكه د كاپرو سره چې جنګ وي. كندهاريان چې يي فكر كاوه د جنت ورونه يي پرمخ خلاص دي، د ګوليو او ډزو د بارانونو په مقابل كي په بيړه روان وو.

زه له يوې عجبيي صحني سره مخ شوم، زمونږ پر وړاندي له توپچيو سره يوه ډله توپونه وو، بي له دي چې له ملايانو او طالبانو نه پرته بل څوك ورسره وي او دوی چيغي وهلي چې "ياچاريار! دا جهاد دی، دا د كاپرو پر ضد جهاد دی." له بلي خوا د هغوی ملاتړ سواره بيل شوي وو، چې د خپل حرص له كبله زمونږ كيمپ چور كړي.

د جنګ صحنه ناڅاپه بدله شوه، له مقابلي خوا د توپونو اواز غلی شو. وروسته چې زوړ ښار زمونږ له خوا پرلپسي او په تينګه وويشتل شي، سردار محمد ايوب د ترصد د برج له سر نه خپله پيالـه په ځمكه وولـه، په خپل اس باندي يي توپ كړ او وتښتيد او په سختو لارو ايران ته لاړ[40]. كندهار تسليم شو، امير عبدالرحمن پوره بريالی او په ټول هيواد باندي يي حكم جاري شو.

زما پلار د امير د مصاحبانو د مهم غړي په توګه كوښښ وكړ، چې څومره كولی شي كندهاريان وژغوري. مونږ هم چې صحني ته ورسيدلو، د هغه په پله روان شو. مونږ د امير له حكم سره سره چې په جنګ كي ګډ شوي ټول كسان بايد ووژل شي، اټكل دوه سوه كسان له وژل كيدلو نه وژغورل. امير پلار ته د درناوي له لاملـه زمونږ كوښښونه وزغمل، خو په زړه كي يي واچوله.

د مړو او ټپي شويو تيتو جسدونو د چمنونو، باغونو او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاکو ميرو د نښتو ځايونه د ذبح په ډګر بدل کړي وو. امير په داسي حال کي چي په يوې صفي ناست وو او قوماندانان او مهم سرداران يي شاوخوا ولاړ وو، د خپل پوځ د تګ ننداره وکړه. همدا چي پريت پای ته ورسيد، هر يوه خپلي خيمي ته مخه وکړه. ما خپلي خيمي ته په رسيدلو سره حس کړه، چي ډير ستړی شوی وم او همدا چي خپله بستره مي وليدله، هغه څه مي چي کولی شوه دا و چي ملاوستني او توپك ايسته وغورځوم او په بستره باندي اوږد وغځيږم.

زه تر سهاره پوري په درانده خوب ويده وم او سهار د لمانځه لپاره پاڅيدم. پلار غوښتل چي ميان جوی ته ولاړ شم، چي خپل کور له تالاکرو او سرتيرو نه وژغورم. امير څرګنده کړي وه، چي سرتيري کولی شي کندهار)په يوې شپې او ورځي کي(تر شپږ کيلومتري پوري چور کړي. دا يواځي د انعام لپاره نه و، بلکي د مغلوبو د جزا لپاره هم و، چي د ملايانو په هڅوني سره يي په جنګ لاس پوري کړی وو. ما ځان ناتوانه او بي حرکته حس کاوه، له خپلو نورو ملګرو سره چي پينځه يي وژل شوي يا ټپي شوي وو، مورږ د ميان جوی په لور روان شوو. په لار کي مو د خلکو له چيغو او واويلا او د سرتيرو له چور نه پرته نور څه نه ليدل، خو دوی له دينه منع شوي وو، چي وژل وکړي يا ټتي او باغونه له حد نه ډير چور کړي.

مورږ د اروابښادي مور واړه انګړ ته ورسيدلو، دننني انګړ يي له دوو باغونو سره د شخصي هستوګنځي لپاره و. دا په معمول ډول د اوړي کور و او کوتي، حمام، پلخنځي او نور څه يي لرل. سرتيرو هغه د ځلورم ځل لپاره تالا کړی و. ټوله کورنۍ د پلار د هرکلي لپاره سترګي په لار وه، زما ناسکه ورونه ګل محمد او خالق او د هغوی مور هلته وو. وروسته له اوږده بيلتون نه چي خه روغبړ کول، افسوس خوړل، ژړل او خندل چي هلته نه وو. دغه خاوري ليکونکی که خه هم په اصل کي د کندهار دی او د خپل وړوکتوب دوه لومړي کلونه يي هلته تير کړي وو، دا په غم لړلی حال و چي د لومړي ځل لپاره يي خپل وطن، مور، ورينددار او وريرونه وليدل. په خاص ډول د خالق ورور ليدل، چي هغه يو خوږ ملګری هم و، د هغه له سترګو نه يي اوښکي و بهولي.

مورږ په کور کي ناست وو او چای مو لا خلاص کړی نه و، چي د جنرال فراموز د راتګ مو واوريدل. څنګه چي هغه له پلار سره خاص اخلاص او تينګه ملګرتيا لرله، مورږ داسي ګڼله چي هغه ددي لپاره راغلی، چي له مورږ سره ورځ تيره کړي او د کباب، چلاو او شيرچای مزه وڅکي. مورږ چي ننوتلو، فراموز او ورسره يو څو نورو منصبدارانو ملګرو يي قدم واهه. په منده يي پلار، زه او خالق په غيږ کي ونيولو او په داسي حال کي، چي پلار ته يي کتل، وويل چي "محترم

(c) ketabton.com: The Digital Library

سردار صاحب! د ملګرتيا لپار دا نه ده، چې ته دلته له مونږ نه پرته ميله او مزه وړې. پردې سربيره دا يوه مناسبه ورځ هم نه ده، ځکه چې پاچا دربار خلاص کړی او هر يو ورته ورځي او مبارکي وايي."

پلار په ځواب کې وويل، چې "له معلوماتو نه دې مننه، خو زه دلته راغلم چې کور مې له تالاکرو نه وژغورم، ما هيڅ فکر نه کاوه چې نن به دربار وي، خو راځه چې پخوا له دې چې هلته لاړ شو، يوه پياله چای وڅښو."

يو څه وخت وروسته مونږ په اسونو سپاره د کندهار په لور وخوځېدلو. د عادت له مخې ما د ويالو او خندقو له پاسه خپل اس ځغلوه او خيزونه وهل، چې په دغه وخت کې زما مصاحب ورسيد او راته يې کړه چې "څنګه دې زړه دی، هغسې خيز وهه، خيز وهه. وېريږم چې دا به دې وروستۀ ځغستا وي. شاوخوا دې وګوره." ما وليدل چې د سورو ډلې مونږ نه چارپيريږي او جنرال فراموز له مونږ نه ليري کيږي. د هغو له وضع نه ښکاريده، چې مونږ معزول شوي يو او دوی زمونږ د نيولو اراده لري. همدا چې د امير هستوکنځي ته ورسيدو، ګومان مو په يقين بدل شو. همدا چې مونږ پلې شو، پاچايي سرتيرو زمونږ سريو او اسونو ته منده کړه. د امير خيمه له افسرانو، خانانو او سردارانو نه ډکه وه. امير زما له پلار نه وغوښتل، چې مخې ته يې کيني. په داسې حال کې چې يو ليك يې ورښوده)چې بې له شکه د ايوب په پلوي و(ويې پوښته چې "دا ستا ليك دی؟".

پلار ليك ولوست او په ځواب کې يې وويل چې "نه، دا زما ليك نه دی." "ته څنګه له دينه انګار کوې؟" بل څوك په دغه ډول ليکل کوی شي؟؟"(41). زه نه پوهيږم، چې بل څوك به دغسې ليکنه وکړي، خو په دې پوهيږم چې دا زما ليکنه نه ده او دغه حقيقت دی." په دغه وخت کې د کوهستان يوه خان د پلار هغه ليك له جب نه وايست، چې څو ورځې دمخه يې وراستولی و. "راځئ وګورو که دغه دوه ليکونه سره ورته وي." يو درجن نورو ملګرو هم هغه ليکونه وړاندې کړل، چې پلار په دغو نږدې وختو کې وراستولي وو. ما هم د پلار په قلم يو څو شعرونه وړاندې کړل، چې ټول يې وويني. هغه يو شان نه وو.

امير لومړی کس و، چې وغړيد. "ګوره دغه ليکونه سره ورته نه دي. داسې ښکاري چې ته په هر ډول وغواړې ليکلی شې. پلار مې وويل چې "دا يوه پلمه ده، ته په زړه کې څه اصلاحات لرې، چې پخوا دې له ما سره پرې خبرې کړې وې. اوس چې غواړې پلې يې کړې، شرع يې له ما نه کوې." "زه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دينه پرته بل هيڅ په زړه کي نه لرم، چي ته بايد د حج ادا کولو لپاره مکي ته ولاړ شي." "دا به ستا ډيره مهرباني وي چي له ما سره يې کوي." تحقيق پای ته ورسيد او امير خپل د دربار آمر بای محمد ته امر وکړ، چي تر تبعيدلو پوري موږ بندي وساتي. له دغي دقيقي نه وروسته زموږ نه پای ته رسيدونکي نيکمرغي په سختي بدمرغي واوښته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوزخ او د هغه د ساتونكيو يوه منظره

هو، بې له مبالغې نه مونږ د دوزخ د ساتونكيو له نمونو سره چې په مبارك قرآن او نورو كې يې ذكر شوى، مخامخ شو. د امر مطابق مونږ د دربار په هغه مامور پسې روان شولو، چې يو ناشولته، ناوړى، بيسواده، جلاد ډوله ازبك و. له مخ نه يې د بې رحمۍ او ناوړي چلند نښې ښكاريدلې، د بڼ آخر ته يې ورسولو چې هلته د هغه او دنورو نوكرو د اوسيدلو لپاره خيمې قطار ولاړې وې. هغو ته نږدې يوه لويه خيمه وهل شوې وه، چې له هغې نه د بندي خاني كار اخيستل كيده، خو نور بنديان چې په غاړو او پښو كې يې زولنې وې، د يو څو رژيدونكيو پلو دپاسه په نيم لوڅې حال كې ناست وو.

مونږ چې په خيمه كې دننه شوو راته امر وشو، چې په هغه ګلم باندې كينو چې پكې خور و. صاحب په داسې حال كې، چې په يوه كتكې باندې ناست و، په دوو شډلو او ربړ وركوونكيو نوكرو باندې غږ كړ، چې "جامې يې وباسې، نور نو هغه ته اړه نه شته." هغو د پلار په لور منډه كړه، چې قيمتې، طلاكارې شوى شال او بالاپوش يې وباسې. پلار په سوچه كندهارې او محمدزي ډوله غضب سره هغوى وايستل او وويل چې "دوى ته نه شايي زما جامې وباسې. كه حاجب صاحب جامو ته اړ وي، زه به يې په خپله وباسم." د جامو په ايستلو يې پيل وكړ او خپل قيمتې كالي يې ور غوزار كړل: بالاپوش، يو ډير ښكلى واسكټ او د سراو ملا خامك دوزي شوې ډيرې ښكلې پټۍ ګانې، چې د هغه حرص يې پارولى. څنګه چې زمونږ جامې ګرانې نه وې، هغه مونږ ته توجه ونه كړه، خو هغو زما ملاوستنى، توره، توپانچه، بوټان او څريدلې چاړه يا خنجر، د شعرونو يوه وړه كتابچه چې په ښكلي خط ليكل شوې وو او يو وظيفات چې مور مې زما په غاړه كې اچولي و، رانه واخيستل.

په لږ وخت كې دوى زما د پلار له نوكرو څخه يو له كاليو او نورو څيزونو سره رادننه كړ، ټول څه يې ترينه په زور خپل كړل او هغه يې له بڼ نه وشاړه. په لمر پريوتو سره دغه خيمې ډاروونكې او دوزخ ته ورته منظرې وې. يوه ژوره تياره راخوره شوه، د بندي خانې مخې ته اور بليده، سربيره پردې چې شاوخوا يې يو څه روښانه كړ، له هغه نه يو ګڼ تريخ لوګى وته، چې بندي خانه او زمونږ سترګې يې ډكې كړې او په دغې ناڅاپې غميزې يې زمونږ اوښكې د درد له ژړا سره ګډې كړې.

باى محمد دوه كړۍ وروسته له امير نه راغى او په خپل كتكې باندې كيناست، چې ددغې پريكړې اعلام وكړې:"لومړى دا چې تر هغو چې د محترم غلام محمد طرزي او زامنو د سفر ترتيب نيول كيږي، دوى به د حاجب تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځـــارني لانــدي وي. دويــم، ســـردار تـــه بـــه هـــر ځاشـــت او ماښـــام لـــه پاچـــايي پخلنځـــي نـــه دوه غـــوري پـــلاو لـــه قـــورمي ســـره رســـيږي. دريـيم، ســـردار لـــه دينـــه منـــع دی، چـــي لـــه بانـــدي ســـره اړيکـــي تينـــگ کـــړي، خـــو لـــه کـــور نـــه بـــه يـــي دغســـي ځيزونـــه لکـــه ډوډۀ او جـــامي وررسيږي. ده ته دا د پاچا حکم دی، ورته دعا کوه."

پـــلار:" مـــوږ بـــه هـــيڅ داســـي نـــه کـــړو، دعـــا بايـــد پـــه خپلـــه وشـــي او لـــه زړه نـــه راووځـــي." بـــای کـــړه چـــي "تـــه دا ځيزونـــه پـــه خپلـــه پـــوهيږي، زه نـــه پـــوهيږم." هغـــه نـــو بيـــا امـــر وکـــړ، چـــي ډکـــروال دي حاضـــر شـــي. دوه نـــوکران پـــه خيمـــه رانوتـــل او لـــه نـــيم درجـــن زنځيـــر شـــويو بنـــديانو نـــه يـــي هغـــه ونيـــوه، چـــي لـــه ځـــان نـــه يـــي شـــال راتـــاو کـــړی او پريښـــانۀ وړی و. هغـــه يـــي لاس نيـــولی پـــه کشـــولو سره حاجب ته بوته.

"ډکروالـــه! راځـــه حقيقـــت وايـــه، ولـــي ځـــان او مـــوږ ربـــړوي. د ايـــوب د يـــوه نـــږدي مصـــاحب پـــه شـــان تـــه بايـــد پـــه دي پـــوه شـــي چـــي دغـــه ليکونـــه چـــا اســـتولي وو؟" بيچـــاره ډکـــروال چـــي لنـــډ قـــدی هراتـــي و، پـــه خپلـــي خاصـــي لهجـــي ســـره وويـــل چـــي "محتـــرم حاجـب صـاحب! پـه ټـول احتـرام سـره تـه لـه پـرون راهيسـي لـه مانـــه همدغـــه پوښـــتنه کـــوي، تـــا پـــرون ســـل واره پـــه ډنـــډي ســـره وهلـــی يـــم، د يـــوه عسكر پـه توگـه زمـا كـار د بيـرون و، دغـه خـوار روح به ځنگه په هغه ځيز خبر شي، چي دننه پيښيدل؟."

حاجـــب پـــه خپـــل خـــاص ازبکـــي قـــار ســـره ريږديـــده)وايـــي چـــي صـد رحـم ازبـك، يـك قهـر افغـان.("تـه کـه حقيقـت نـه وايـي، تاتـه بـــه وښـــييم چـــي حقيقـــت څـــه ځيـــز دی." هغـــه يـــوه نـــوکر تـــه اشـــاره وکـــړه، چـــي د ډکـــروال د پښـــي پونـــده تـــر يـــوه نيمـــايي شـــوي ميـــوکي پـــوري وتـــړي. نـــوکر يـــوه پانـــه ننويســـتله او پـــه داســـي حـــال کـــي، چـــي ميـــوکی يـــي نيـــولی و، نـــورو هـــدايتو تـــه منتظـــر ودريـــد. زه نـــو اوس پـــوره پـــوه شـــوم، چـــي لـــه پـــاني نـــه د کړولـــو د يـــوي وســـيلي په توکه ځنگه کار اخيستل کيږي؟.

پـــلار ددي لپـــاره، چـــي دغـــه غـــم لړلـــي صـــحنه يـــي ونـــه ځـــوروي، د خـــوب پـــه ســـتره بســـتره کـــي پريـــوت او پـــه داســـي حـــال کـــي، چـــي خپلـــي ســـترگي يـــي پـــه لنکـــوتي ســـره پټـــي کـــړي وي، ويـــده شـــو خـــو مـــا او خـــالق پـــه ناطاقتـــۀ ســـره انتظـــار کـــاوه، چـــي نـــور بـــه څه پيښيږي.

"ووايـــه! وبـــه يـــي وايـــي يـــا بـــه يـــي ونـــه وايـــي؟" "صـــاحبه! زه څـــه ووايـــم؟ ځنگـــه د يـــوه ځيـــز پـــه اړه څـــه ووايـــم، چـــي پـــري خبـــر نـــه يـــم؟" "اوه! تـــه لعنتـــي کـــاپر، تـــه هـــيڅ پـــه درد نـــه خـــوري." بيـــا نـــو هغـــه پـــه نـــوکر بانـــدي امـــر وکـــړ، چـــي ميـــوکي تـــه تـــك ورکـــړي. بيچـــاره ډکـــروال چيغـــي کـــړي:"د خـــدای لپـــاره والله کـــه راتـــه معلـــوم وي." نـــاري يـــي ســـر کـــړي، دغـــه ســـخت زړي ســـړي پـــه دغـــومره قـــوت ســـره تـــك ورکـــړ، چـــي د بنـــدي لـــه گوتـــو نـــه وينـــي وبهيـــدي. پـــه زړه ســـوځوونكي چيغـــي ســـره بـــي هوشـــه شـــو، نـــوکر پښـــه ورخلاصه کړه چي بيرته په هوش راشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيا نو د يوه ميرزا وار راغی، چې دغه بدبخت هم د هرات او د ايوب د حساب د دفتر غړی و. هغه چيغې کړې، چې "د خدای لپاره زه نور دغه پانه زغملی نه شم، لاسونه او پښې مې شل شوي دي." لعنتي حاجب په غضب سره چيغې کړې، چې "غم مه کوه، زه به ستا ښکلي لاسونه او پښې تپې نه کړم، نن شپه د سرو تيلو وار دی، د سرو تيلو!" خوارکی محاسب په داسې حال کې، چې زاري او عذر يې کاوه، د دوو نوکرو له خوا په زور يوووړل شو. يو څو شيبې وروسته دوی يو څه تيل په يوه لوښي کې واچول او په منقل باندې يې کيښود. په ليدلو سره يې بيچاره بندي زارۀ پيل کړې:"حاجب صاحب! زه به زر ځله خپل ځان له تا نه قربان کړم، زه يې زغملی نه شم، سمدلاسه مې ووژنه." "ميرزا صاحب! موضوع ستا په لاس کې ده، راته ووايه چې يو نيم لك ورکې شوي روپۀ چيرې دي؟" "دغه او هغه کاپر حقيقت هيڅ نه وايي، شا يې لوڅه کړئ." هغه جارو په تيلو کې تخته کړه او يو څاڅکی يې پريښود، چې په ملا يې ولوېږي. ميرزا په ساه نيولې اواز وستميده "مهربانه خدايه!" او بې هوشه شو.

اوس نو د دريم بندي وار و. "قوماندانه! رادمخه ښه." حاجب په پوچو ويلو شروع وکړه. يو دنګ ځوان او د خوښې طبع خاوند په وقار سره جك شو، په داسې حال کې چې د زولنو څوکه يې نيولې وه، د هغو د کړپ او کړوپ په مينځ کې راښکاره شو. "قوماندان صاحبه! راځه حقيقت ووايه، ځله موږ او ځان ربړوې. ووايه چې چا له کابل نه ايوب ته ليکونه استولي وو؟". د قوماندان قواري او کړو شودله چې د درنې کورنۀ سړی دی او دا اول ځل دی، چې له تحقيق او کړاو سره مخ کيږي.

" زه د ايوب نږدې مصاحب نه وم، زه به د ورځې يو ځل دربار ته تللم، کله به مې سلام وکړ او ستون به شوم. په نورو وختو کې به مې د ځاشت دوډۀ خوړله او بيا به رخصتيدلم. څنګه به له دغسې شخصي موضوع ګانو نه خبريدلی شوم؟ که ته زما په خبرو باور نه کوي هر ښه مسلمان وپوښته. زه په دي پوهيږم، چې ته به د نورو په شان ما هم وکړوې. څنګه چې زه د قين او پاني تاب نه لرم، ځان به ووژنم. ښه به دا وي چې ته ماته هغه سړی وښيې، چې غواړې ته يې تورن کړې او زه به د هغه نوم درکړم او خپله ازادي به وګټم." "له هزاره حسن علي نه يو ليك رارسيدلی دی." "دا لومړی ځل دی، چې ته د هغه نوم اخلې. څنګه غواړې چې ځواب درکړم؟ هو، يا نه؟" حاجب په تعجب کې شو، هيجاني او ګډوډ شو، په خپلو سړيو باندې يې غږ وکړ چې "دغه سړی ډير سپين سترګی دی، دا به تولله ورځ او زموږ د کړولو د تولو وسيلو استعمال ونيسې، چې دی د بلبلې په شان په خبرو راوستل شي. ته بدکاره انسانه! ځغله،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښه ويده ښه، د سبا لپاره تيار اوسه."
دا د بـاى محمـد د بـي رحمـۀ او كړولـو د ډرامـي وروسـتۀ پرده وه، چي له هغه وروسته جك شو او لاړ.
د دوزخ د تيلـو بـوى نـاك سـور رنګـه دود ورو ورو لړيـده، د دوزخ سـاتونكي خپلـو خيمـو تـه سـتنيدل، سـرتيري لـه نيغـو نيـزو سـره خوريـدل. د سـوځول شـوي پـوتكي د مـخ د ويښـتو مـردار بـوى چـي لـه خپـه كوونكيـو او تينګـو زاريـو سـره ګډيـدل، زمـا احساسـونه يـي دړي وړي كـړل، تـر دي حـده چـي لـه خـوب نـه يـي محـروم كـړم او لـه سـترګو نـه يـي راتـه ترخـي اوښـكي وبهـولي.
مـوږ نـه پـوهيږو چـي د حاجـب دغـه كـړه ددي لپـاره وو، چـي مـوږ وډار كـړي يـا د كـوم بـل مقصـد لپـاره؟ كيـدلى شـول چـي هغـه پـه كومي بلي خيمي كي شوي واى.
دغـه ويروونكـي او د بيخوبـۀ شـپه پـاى تـه ورسـيده، پـه سـبا يـي حاجـب راښـكاره شـو چـي ووايـي "تولـه اوږده شـپه مـي كـار وكـړ، چـي د تاسـو لپـاره ددغـه بـڼ پـه تهكـاوي كـي يـوه كوتـه پيـدا كـړم. تاسـي بـه هلتـه ښـه ارام اوسـئ، جـك شـئ چـي ځـو." دغـه كوتـه نمجنـه وه او يـو ځـو تـوتي ګلمونـه پكـي غوړيـدلي وو. د پـلار لپـاره مـي لـه بسـتري سـره يـو كـټ او زمـا او زمـا د ورور لپـاره دوه توشـكي، دوه بالښـتونه او دوه خيرنـي كمپلـي پرتـي وي. د اوبـو يـو صـراحي او يـوه مسـي كاسـه هـم زمـوږ لپـاره هلتـه ليـدل كيـدل. پـه مثبتـه خـوا كـي يـو خـه كورنـۀ غـذا، ميـوي او نور خه له كور نه استول كيدل.
كـوم څيـز چـي زه يـي وسـاتلم او د بنـدي تـوب كـړاو يـي راتـه كـم كـړ، هغـه زمـوږ د تبعيـد او د پـلار لپـاره د حـج د ترتيـب نيولـو هيلـه وه. دا بـه پـه مـا كـي د سـفر لپـاره يـوه ژوره علاقمنـي وتخنـوي او شـي هيلـي او خيالونـه بـه مـي روښـانه كـړي. حاجـب بـه مـي هـره ورځ پوښـته چـي "دوى بـه څـه وخـت مـوږ حـج تـه واسـتوي؟" هغـه بـه ويـل چـي "غـم انديښـنه مـه كـوه، هغـه بـه زر وشي."
د اميـر سـرتيرو دوه ورځـي وروسـته د هيلـي پـرخلاف زمـوږ ورونـه ګـل محمـد او شـير محمـد ونيـول او زمـوږ بنـدي خـاني تـه يـي راوسـتل. پـلار چـي ورسـره خپـه و، پـه دي چـي هغـوى پـه ظـاهر كـي پـه يـوي حساسـي شـيبي كـي هغـه پـري اينـي وو، ورسـره پـه بـي ميلـي سـره روغبـړ وكـړ. خـالق او زه ډيـر خـوښ شـوو چـي دلتـه بـه يـي ولـرو، كـه څـه هـم پـه بنـدي تـوب يـي خپـه وو. موږ يواځي سره ورونه نه وو، ښه ملګري هم وو.
كـه زه ټـول هغـه څـه بيـان كـړم، چـي هـره ورځ پيښـيدل، هغـه بـه پـاى ونـه لـري. پـه لنـډ ډول زمـوږ بنـدي تـوب دري مياشـتي اوږد شـو. مـوږ ځلـور ځلـي حركـت وكـړ او د حاجـب بنـديان مـخ پـه ډيريـدو وو. اوسـنۀ بنـدي خانـه يـو رارو)كاريـډور(و، چـي پـه هـري خـوا كـي يـي برنـډه وه. پـلار او مـوږ ځلـور ورونـو يـورارو پـه كـډه لاره او نـور يـي د نـورو سـردارانو او خانـانو لپـاره وو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي په هغو کي د سردار شير علي ورونه او د هغو يو تربور)انور(هم و، چي تپي شوی و. درارو په غولي باندي يو عجب او نوم بدی شخص هم پروت و. عجب په دي چي شکل او ځان يي ډير ويروونکی و، اوږد قد يي لاره، له اوږدو غړيو سره، ږيره يي د ژړا ولي د ځانګو په شان په غير منظم ډول د هغه د سترګو له کونجونو نه لاندي ځړيدله او بيا د يوه بوتي په څير تر نامه يي رسيدله. سترګي يي چي نيمايي يي په وريځو سره پټي وي، د يوه وحشي ځناور د سترګو په څير ځليدلي. د پريړي خمتا يو لنډ کميس يي په ځان او دومره خيرن و، چي په سختۀ سره يي د توتي تميز کيده. خلاص او بي تنۀ کريوان يي د هغه د سيني او ږيري د ويښتانو يو مخلوط ښوده، چي له قد سره يي سيالي کوله او د لينکيو او ليچو ويښتانو يي د وزي ويښتان شرمول. له سر نه تر پوندو پوري يي ځان د پسه په خام اوږده پوستين پوښلی و. له غاړي نه يي دغسي زنځير راتاو و، چي ان تر بجلکو يي رسيده، چي شايد شپږ کيلوکرامه وزن يي درلوده. له موږ پنځو نه پرته ټول بنديان زنځير او غراب وو.

دغه سړی سدو نوميده، چي د يوه بل بدنامه داړه مار د دو ملګری و. دغو دواړو او د دوی په شان نورو د لته بند په هسکو او شاوخوا درو کي لاروي شکول، په کاروانونو باندي يي بريدونه کول او خاروي او پيسي يي ترينه خپلولي، سړي يي ترينه وژل او د هغو واړه او ښځی به يي خرڅولي. امير پخوا له دي چي کابل ته ستون شي، د کابل قوماندن [پروانه خان] ته امر کړی و، چي دغه ياغيان له مينځه يوسي[42]. د قوماندان عسکرو او سورو دغه سيمه احاطه کړه او د سدو او د دو په کډون يي ډير داړه ماران ونيول او امير ته يي د سوغات په توکه وليږل.

د تياري په خوريدلو سره به له خاص احتياط نه کار اخيستل کيده. بای محمد به بنديان د غولي دپاسه سره وتړل او قلف کړل او کلي به يي په خپل جيب کي واچوله او لاړ به. دغه کار بنديان په کړاو او بيخوبه کول. پلار چي په نسبي ډول يو څه امتياز لاره، د بنديانو په دفاع کي يي له حاجب سره په پرله پسي ډول دليل وايه. "دا چي هغوی په زنځيرونو کي دي او دلته يواځي يو ور دی، چي دولس سرتيري يي تر شا ولاړ دي، ته ولي هغوی له خوب او ارامتيا نه محرومو؟ په داسي حال کي چي د هغو پرار ناشونی دی." "دا زما کار دی او ته حق نه لري، چي زما په چارو کي ګوتي ووهي."

پلار په بيړه صراحي ته لاس کړ او د حاجب په لور يي په قوت سره ګوزار کړ. که يي ځان ګوښه کړی نه وای، نيغ به يي په سر لګيدلی او د سر کوپړۀ به يي ورماته کړي وای. د هغه په ځای يي په سينه ولګيد او ډير يي وردراوه. هغه نيغ

(c) ketabton.com: The Digital Library

امير ته د شکايت لپاره لاړ، امير څه ونه ويل، يوازې د احتياط او فکر خبرې يې وکړې، خو کنداغونه ليرې شول او بنديان يو څه ارام شول.

يو څو ورځې وروسته ژمى راغى او ساړه شول حتى ډنډ هم يخ ونيوه. ښاغلى سدو له خپلې ږيرې او وحشي قوارې سره په ځان فرض گانه، چې غسل وکړي. خپل د وړيو پوستين يې له خپلو اوږو نه ليرې واچوه او په داسې حال کې، چې خپله درنده او شرنگ او شرونگ لرونکې زولانه يې په ځان پسې خشوله، په بې پروايۍ سره د وره په لور روان شو. ساتونکي سرتيري ته يې يو څه وويل او هغه سمدلاسه د ډنډ غاړې ته وروست. سدو کالي وايستل او په داسې حال کې چې د زولانې په څوکه يې يخ مات کړ، پکې ننوت. د مذهبي رسومونو له مخې يې درې ځله په اوبو کې غوټه کړه، کالي يې بيرته په ځان کړه او په داسې حال کې چې يخ يې په وينتو، ږيرې او ځان باندې اوبه کيده، بيرته بندي خانې ته راغى. نور بنديان مجبور شول په بخارۍ کې ډير لرگي واچوي، چې تود اور د هغه په انتظار کې وي. سدو بې له دې، چې د مننې يوه کلمه هم ادا کړي، د بخارۍ ترڅنگه کيناست او ځان يې تود او وچ کړ.

دلته د يادولو او اند کولو وړ ده، چې ملايانو او روحاني ښوونکيو ددغو ناايلو ا وقانون نه منونکيو خلکو په دماغونو کې څنگه سره متناقض تعصبونه ورننويستي دي. دى ويده کيږي، شهواني خوب ويني او خالي کيږي، چې په هغه سره هيڅ گناه نه کوي، خو ملا صاحب بې د شرايطو له کتنې نه هغه واقعيت گڼي او د غسل حکم ورته کوي او دغه حکم په دغسې عقيدې او اجبار سره اجرا کيږي، چې د سړو او کنگل پروا هيڅ نه کيږي. په عين حال کې هغه خلك کړوي، وژني، کورونه ورانوي او د مريو په نامحدودې سوداگرۍ بوخت کيږي. دغه ټول جرمونه په ټينگه منع شوي دي، نه يوازې د اسلام په رښتيني دين کې، بلکې په نورو دينونو کې هم. سدو او د هغه په شان نور چې په ټول هيواد کې په زرگونو ميندل کيږي، په دې عقيده شوي چې د بد پر ضد حکمونه عين هغه دي، چې د ښو لپاره دي لکه په اصطلاح له شيطان غولول نه وروسته، چې تلپاتې جنت يې انعام وي. که دا د مذهبي مکتبونو او روحاني مشرانو ملايانو له خوا نه وي، نو دغه جاهل او بې لارې شوي د بل چا له خوا او په څه ډول په ناسمه لار باندې رهي کړل شوي دي؟.

په پاى کې زما د معمولې پوښتنې په ځواب کې حاجب وويل چې "امير به په يوې اونۍ کې کابل ته ستون شي او تاسې به هندوستان ته وليږل شئ، خو باور وکړه چې تاسې به هلته هم بندي اوسئ. څه وخت چې باندنې جيل وانان ووينئ، بيا به په ما شکر وکړئ."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته د انتظار هره ورځ د کال په شان وه، نوکرانو به هره ورځ مونږ ته له کور نه څيزونه راوړل، نن يې مونږ ته وويل چې سرتيرو بيبيانو ته خبر ورکړی چې "ځانونه اماده کړئ او څيزونه بار کړئ، ذاکر ته به لاړ شئ، چې هغه د هند په لور لومړی ګام دی." په دغه خبر سره خپګان او شورماشور جك شو، ما ويل چې "خپګان ولې؟" "عجبه پوښتنه! کورونه چور شوي دي او سردار او نور تول په بندي خانه کې اچول شوي دي، تر هغو بده دا ده چې له خپل پلارني هيواد څخه شړل کيږي او د کاپرو له خوا بندي کيږي او ته بيا هم وايې چې ولې؟"

ما په ځواب کې وويل، چې "مونږ به بندي نه شو، حتی که بندي هم شو هغه به د هند په شان يو پراخ هيواد کې وي، چې د هغه ښارونه د کرکې وړ له دغې بندي خانې نه ښه دي. زه پوهيږم ځکه چې دا مې له لطيف او سوداګر نه دغسې اوريدلي دي."

"صاحبه! زه بايد درته ووايم چې کنيزې له خوښۍ نه په جامو کې نه ځاييږي." "هغوی ولې دومره خوښې دي؟" "وايي چې هندوستان د راج او ازاد ملك دی، همدا چې هلته ورسيدلو هغوی به د دوی ازادي اعلام کړي او دوی به ازادې شي."

مونږ يو ځل بيا په ظاهر کې له يوه تناقص سره مخ شو. د اسلام د رښتيني دين له مخې همدا چې يو څوك په دغه دين له زړه نه مشرف شو، مريی توب لغو کيږي. "لا الـه الا الله محمد رسول الله" مونږ دغسې ويناوې هم مومو لکه "په اسلام کې مريي توب نه شته" او "د عدالت نوکر ښه چې ازاد اوسي." په اسلام کې برابری چې تولو ته برابر حقونه مني، تينکه ريښه لري. که ددغې اساسي اسلامي برابري رعايت په عام ډول شوی وای، د قانون له مخې به خاوند او مريی، شتمن او غريب نه وای او نړۍ به جنت وای، خو له بده مرغه په دې لارې کې کوښښونه برياليي شوي نه دي.

په واقع کې په اسلام کې دغه حقوقي فريضې [په افغانستان کې] تر شلو کالونو لږ دوام کړی او نن ورځ مونږ ددغسې يوه حال شاهدان يو، چې ځواني ښځينه مرياني ددې لپاره چې ازادې وي، غواړي باندني ملك ته په مهاجرت لاړې شي. دا چې مونږ د دوی ځيل کيده په نظر کې ولرو، د پوهاوي وړ ده. ه په خپل وار په زړه کې په يقين سره د دوی په خوښۍ کې ځان شريك ګنم.

بل سهار د وختته حاجب له يوه افسر سره راغی، هغه د يوه شپانه په شان چې خپل پسونه مشتري ته سپاري پخوا له دې چې مونږ يوه سپاره افسر ته وسپاري، وشميرلو. مونږ مننه وکړه او له سدو او نورو بنديانو سره مو خدای په اماني وکړه. مونږ چې له دغه ځايه وتلو، د خاصو سورو 16 سواره

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـه مــوږ سـره يوځـاى شـول. پـه ذاكـر كـې درې ورځـې پـاتې شـو، ددې لپـاره چـې نـور هـم د تللـو لپـاره هلتـه تيـول شـي. پـه پـاى كـې مــوږ وخوځيــدلو، خــو څــه يــوه صــحنه! دښــځويوه شــپيته كســيزه ډلــه، چـــې پـــه هغـــو كـــې پيـــنځلس ببييـــاني او نـــوري مريـــاني او نــوري وي، لــه مــوږ ســره يوځــاى شــوي. زه وګومــارل شــوم، چــې د بـــې بـــې جـــان او ببوجـــان پـــه نومونـــو د خپلـــو ميـــرو مســـؤليت ولـــرم. دا لـــومړى ځـــل و، چـــې لـــه ماشـــومتيا نـــه وروســـته زه خپـــل دغـــه نـــږدې خپلـــوان وينـــم)د ورونـــو كورنـــۀ، حاضـــري او غـــايبي(. زه دوه كلـــن وم، چـــې كابـــل تـــه ولاړم او دوى پـــه كنـــدهار كـــې پـــاتي شـــول. كلونـــه كلونـــه مـــې هيلـــه كولـــه او خـــوب مـــې ليـــده، چـــې كنــدهار تــه او خپلــي كورنــۀ تــه بيرتــه وګــرځم، خــو مــا هــيڅ فكــر نــه كــاوه چــې هغــه بــه پــه دغســي نــاوړي حالــت كــې وي. دا يــو غــم لړلـــــى او زړه مـــــاتوونكى پيوســـــتون و، پـــــه خـــــاص ډول زمـــــوږ مينـــدو تـــه ډيـــره ګرانـــه تماميـــده، چـــې لـــه پينځلســـو كلونـــو نـــه وروســـته خپـــل ميـــړه د لـــوړ نســـب يـــو ســـردار او د كورنـــۀ يـــو بچـــوړى او رســـيدلى جـــوهر د بنـــدي تـــوب او درد پـــه حـــال كـــې وويني. مـوږ ژړل، يـو بـل مـو پـه غيـږ كـې نيـول، لاسـونه مـو سـره وركول او نرمي خوږې خبرې مو سره كولې.

لـــه دغـــو تـــودو احساســـاتو ســـره ســـره زر مـــې درك كـــړه، چـــې لـــويې كورنـــۀ پـــه خاصـــه توګـــه هغـــوى، چـــې د ســـر ســـړى يـــې خـــو مـــايني لـــري، پـــه خپلـــو كـــې خـــاص سياســـت او ډيپلوماســـي كـــوي. د بيلګـــې پـــه ډول هـــره ماينـــه پـــه مهـــارت او هوشـــيارۀ ســـره هڅـــه كـوي، چـې د ميـړه پـه زړه كـې ځـاى ونيسـي. زمـوږ پـه قضـيه كـې زه د پـــلار د منلـــي پـــه توګـــه سمدلاســـه د خاصـــي توجـــه مركـــز شـوم.)دغـه حقيقـت چـې زه نـاروغ او لـه خپلـې سـكه مـور نـه محـــروم شـــوى وم، هـــم رول لاره.(هـــر هغـــه څـــه چـــې زړه مـــې غوښـــتل، لرلـــى مـــې شـــوه. ميـــرو مـــې ددې لپـــاره چـــې پـــه خپلـــو ســـياليو ســـره د پـــلار زړه خپـــل كـــړي، پـــه تودوشـــي او مهربـــاني كولـو كـې تـر يـوې بلـې نـه زيـاتى كـاوه. زمـوږ پـه كـاروان كـې نـــوري كورنـــۀ هـــم وي لكـــه د ســـردار شـــير علـــي كورنـــۀ لـــه پنځوسوښـــځواو بـــې شـــميرو ښـــځينه مريـــو او كنيـــزو او مريـــانو ســره. هلتــه د تــره زوى انــور، د هغــه كورنــۀ او لــه ښــځويا بــې لــه ښځوســـره ځينـــي خانـــان هـــم وو. اســـلم چـــې د يوولســـو كلونـــو او يـــو خپلـــوان و، يـــواځينى كـــس و چـــې زمـــا نـــږدې ملګـــرى شـــو. د ســيمي جــګ او خواخــوږى خــو د انتقــال يــوه د ډاډ وړ وســيله وه. يــواځې د اســلم نيــا او يــوې بلــې ميرمنــې چــې لــه اتيــا كلونــو نــه اوښـــتي وه، يـــو اوښ لاره. د تـــره زوى انـــور هـــم يـــو اوښ او هـــم يــو اس لاره او ددې لپــاره، چــې پــلار خــوښ كــړي، ماتــه بــه يــې پـــه هغـــو بانـــدې د ســـپريدلو اجـــازه راكولـــه. هـــر ســـهار مـــوږ د ســـورو تـــر څـــارنې لانـــدې خوځيـــدلو او دوى پـــه تـــورو او نيـــزو ســـمبال وو. دا چـــې د هغـــوى وســـلې د كـــار نـــه وې او اســـونه يـــې هــم پيــاوړي نــه وو، د خــالق يــاغي طبيعــت يــې هڅــاوه، هغــه بــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويل چې "که د پلار ډار نه وای ما به دغه خرکاران لاندې کړي او له اسونو او وسلو سره به تښتيدلی وای."

اوس به د سفر موضوع پرېږدم او د کندهار له دوو نامتو ملايانو سره به د امير په چلند وغږېږم. سردار محمد ايوب دوی اړ کړي و، چې فتوا ورکړي چې له امير عبدالرحمن سره جنګيدل به داسې وي لکه د کاپرانو پر ضد جهاد وي. دغه قصه موږ په بندي خانه کې واوريدله.

د مبارکې خرقې په مخ کې د هغو وژنه د افغانستان په تاريخ کې يو بيساری عمل و. په دغه کار سره د هغه د پناه غوښتلو هغه رواج نقض کړ، چې خلکو په خرقه او نورو زيارتونو کې پناه موندله. د ګناه دغه بدعت په واقع کې د جزا په اړه د مذهبي او مدني قانونو د استعمال رسم له منځه يووړ.

امير عبدالرحمن د جمعې له لمانځه نه وروسته په داسې حال کې چې د جومات نه دباندې ولاړ او توره يې په لاس کې وه، امر وکړ چې مولوی واسع چې يو تن من سړی و او نکريزي ږيره يې لرله، ورته راوړل شي[43]. عبدالرحمن په عربي کې کلمه ورته په لوړ اواز وويله. "ملا! ښه غوږ ونيسه." بيا يې خپلو ملګرو او سرتيرو ته کړه، چې دوی هم کلمه ووايي. غږ يې په کبندې او ډيوډۀ کې هيبتناک انعاکس وکړ. په داسې حال کې چې روحانيانو او ديني پوهانو ته يې کتل، امير وويل چې "ستا ديني حکم څه دی؟ موږ خوک يو؟" "تاسې ټول مسلمانان يئ، سوچه مسلمانان!" "ښه بيا نو ستا حکم د هغه چا په اړه څه دی، چې په هغو معتقدانو باندې د کفر حکم کوي، چې نه يوازې په خپله مسلمانان دي، بلکې تير شوي يې هم مسلمانان دي؟" دغه نامتو مولوی په ځواب کې وويل، چې "د الياس د تفسير له مخې هغه کس کاپر دی." هغه دا هم وويل، چې "ما دغسې فتوا ورکړې نه ده، چې په هغې کې مې د تا يا ستا د سرتيرو نوم اخيستی وي." "ټول هغه څه چې ما ويلې دي، دا دي چې له کفر سره مرسته کول، بيديني ده. زه پوهيدم چې که مې دغومره نه وای ويلې، ايوب به زه په کړولو سره د هغه لاسليک کولو ته اړ کړی وای."

امير په غضب سره چيغې کړې، چې "څنګه مې له کاپرو سره مرسته کړې وه؟ په يقين سره نه د کندهار سردار شير علي په شان او نه د کابل محمد ولي يا د پيښوري سردار په شان، چې د کاپرانو پر خوا له مسلمانانو سره وجنګيدل. زه راغلم، چې هيواد د باندنيو له اشغال نه ازاد کړم. اوه، ته لعنتي! ته، نه زه کاپر يم." بيا يې خپله ققفازي توره له تيکې نه وايستله، يو کام دمخه شو او د ملا په شې اوږه يې په دغسې قوت سره ګوزار وکړ، چې هغه له کمره نه دوه ځايه شو. بيا يې امر وکړ، چې هغه بل مولوی عبدالرحيم ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړاندي کړي. په يوه وار سره يي د هغه سر له ضعيف بدن نه بيل کړ او د فوتبال د توپ په شان يي وړاندي وغورځاوه.

دغو وژنو او د پلاربندي توب د کندهار د وړو او زړو په زړونو کي ويره واچوله. د وروستۀ پيښي اهميت ځکه غټ شو، چي پلار د کندهار په حاضرو سردارانو کي يو وتلی کس و. امير ته د هغه نږديوالی او د هغه احساسونو ته د هغه درناوی ټولو ته معلوم و. له امير سره کندهار ته د هغه ملګرتوب د هغو په زړونو کي هيلي غوړولي وي. په پای کي د هغه، هغه تينګ کوښښونو ته د هغو په دفاع کي، چي د خپل رضايت پرخلاف په جنګ کي ښکيل شوي وو، د قدر په سترګه کتل کيدل. نو امير عبدالرحمن دغي پايلي ته ورسيد، چي که اول يي د سردار غلام محمد طرزي چاره کړي نه وي، د هغه لپاره به د اصلاحاتو عملي کول ناشوني وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سـرحد ته رسيدل

(د 1882 کال اول)

دغه سفر چې په عادي ډول څلور ورځې نيسي، موږ په لسو ورځو کې پای ته ورساوه، ځکه چې زموږ کاروان د خرو و. موږ په پای کې عبدالله کلا ته ورسيدلو، چې زموږ د هيواد اخره برخه ده، چې زموږ د ځېل کيدلو له امله موږ ته له ليري نه د يوه هيبتناك اعراف يا د گناه توييدلو ځای په شان ښکاره شو. زموږ ساتونکي خوښ شول، چې دوی وکولی شول موږ مقصد ځې ته ورسوي، بې له دې چې څوك تښتيدلي وي، خو د دوی غرور او خوښي پوره بيځايه او بې دليله ښکاره شوه. ښځينه مريانې او مريان خوښ وو، چې خپله خپلواکي به ترلاسه کړي، په داسې حال کې چې خاوندان او بيبيانې خپه وې، ځکه چې هغوی خپله شتمني او ځمکې له لاسه ورکوي. حقيقت دا دی، چې په دغه کاروان کې هيڅ يو)زما په کډون(د هيواد لپاره احساسونه، نه لرل. د برتانيې د نفوذ او قدرت په هسکيدو او په افغانستان کې د هغو په خوريدلو سره د هيوادپالنې، ازادۍ او خپلواکۍ ايډيالونه د خلکو له ذهنونو نه ورو ورو وتلي وو. دا ډير وروسته و، چې هغه بيرته ژوندي شول. ما له ښځينه مريو سره خواخوږي کوله، خو تر هغه زيات ما غوښتل هغه هيواد ترك کړم، چې بې له کوم څرگند دليل نه يې څومره ډير دردولی وم.

زموږ کرنيل، چې خپل توند او غوڅ امرونه يې په زوره ورکول، اړ کړو چې سبا د وختيه تيار اوسو. له دغې ويرې نه چې هسې نه په دغې بيطرفي سيمې کې له موږ نه څوك وتښتي، له برتانويانو نه يې وغوښتل، چې د انتقال لپاره راشي. د هغه د غوښتنې پروا ونه شوه، ځکه چې د افغان په خاوره کې د برتانويانو ننوتل غير قانوني وو. موږ چې له بيطرفي سيمې نه سرحد ته واوښتو، درې ملکې سواره چې اوږده لنکوتې يې په سر او عادي خاکي دريشي يې په ځان وې، راښکاره شول. يو يې زموږ خوا ته راغی او وويل چې "زه ددغو برخو د محصول ټولوونکی يم."

کرنيل:" زه د هژده نهر کرنيل ياور يم، ما بنديان راوستي دي او رسيد غواړم."

محصول ټولوونکی:" ماته هدايت دی چې هغوی تسليم کړم او د چمن تر نظامي هډې پورې اوبه او خواړه ورته ورسوم."

کرنيل چې په ناوړو او طعنه يې کلمو سره غړمبيده، وويل چې "د ماليانو مامور صاحبه! ستا په خبرو زموږ سر نه خلاصيږي، زه به دغه بنديان يو په يو درتسليم کړم، ته يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شميره او رسيد راکړه. خبره نوره خلاصه ده."

مامور: "زه او ته پسونه، نه اخلو او نه خرڅوو، چې زه يې يو يو وشميرم، بنديان پريږده او په خير سره ستون شه."

هغه د يوې توتې کاغذ له پاسه زمونږ د رسيدلو يو څو کرښې وليکلې او ليك يې کرنيل ته ورکړ "صاحبه! دغه دی رسيد."

کرنيل پوهيده، چې د دوو بې وسلو مامورانو په وړاندې څه شی نه شي کولی، نو په دې ډول وغړمبيده"اوه! که د امير عبدالرحمن له ډار نه، نه وای ستا د ژوندانه قمچينې به مې درکړې وای."

هغه په خپلو سورو باندې غږ کړ، چې بنديان وشميرې، چې باورې شي چې څوك تښتيدلې نه دې بيا يې نو خپل سړې قطار ودرول او د ستنيدو امر يې ورکړ.

په دغه ډول زمونږ د خپلو خلکو له خوا او زمونږ له خپل هيواد څخه باندنيو ته او په باندني ملك کې زمونږ د انتقال ډرامه پای ته ورسيده.

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادښتونه

د محمود طرزي لیکنه په فارسي ده، حمید طرزي هغه په انګریزي اړولې، چې ما په دغه ډول پښتو کړې ده. د حمید طرزي د یادښتونو په اخر کې د هغه نوم لیکم او خپل یادښتونه بې نومه پرېږدم.
"محمد حسن کاکړ"

1. ددغې لومړنۍ فقرې اخرې جمله په یقین سره په خپله د محمود طرزي نه ده، ځکه چې هغه په کال **1933** زیږدیز کې مړ شوی و.
2. د افغان_انګلیس په لومړي جنګ کې د انګریز پوځ د کابل_جلال اباد په پخوانۍ لار کې د **1942** کال په ډېر سخت ژمي کې د شاوخوا خلکو یاني د غلزیو له خوا د غازي محمد اکبر او محمد شاه بابکرخیل په سروالۀ له مینځه وړل شوي، یو شمیر یې یرغمل شوي او یواځې جراح ویلیم براېډن په نیم ژواندي حالت کې جلال اباد ته ورسید او هلته یې بل انګریز پوځ، چې د جنګ په سر کې دیره شوي وو، په موضوع خبر کړه.
3. امیر هغه د "منلي پوه" په لقب یاد کړ او د کال **120000** روپۀ یې ورته معاش وټاکه.)حمید طرزي(
4. امیر دوست محمد د پیښور د بیرته نیولو لپاره ډېر کوښښونه وکړل، خو په خپلو کوښښونو کې پاتې راغی.

4)الف(: دغه پیښه چې د غلزي کلات په کج باز کې شوي ده، په کال **1863** کې نه، بلکې په کال **1865** کې شوي وه.

5. د امیر شیر علي په واکمنۍ کې په کابل، کوهدامن او نورو ځایونو کې الکولي خښني او واین)WINE(جوړیدل، خرڅیدل او څښل کیدل. د امیر او نورو ډلو واین او نڅاکرې لرلې. (حمید طرزي)
6. نظامي څانګه له یو شمیر سردارانو او مشرانو نه جوړه وه، چې هغو ته مواجب ورکول کیدل او هغوی له پنځوسو نه تر سلو پورې سواره ساتل. هغه نورې دوه څانګې د پلیو، سورو عسکرو او توپخاني وي او خاص کنډکونه د ژاندارم وو. (حمید طرزي)
7. روسان وروسته له هغه، چې د کریمیا په جنګ کې په)**1854_1856**(کې د نورو اروپایي هیوادونو له لاسه مات شول او مدیترانه یې په مخ کې د ازاد تګ راتګ خنډ وګرځول شو، منځنۍ اسیا ته په تینګه مخه وکړه. په کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

1868 کې يې بخارا لاندې کړه او د امو غاړې ته ورسېدل او په دغه ډول د افغانستان ګاونډي شول.

8. د محمود طرزي دغه وينا صحيح نه ده، د شاه شجاع دويمه واکمني، چې له نظره وغورځوو ځکه چې افغانانو هغه زر له افغانستان نه د انګريزي پوځ په ايستلو سره پای ته ورسوله. افغانستان تر **1880** پورې له باندني او دننني خپلواکۍ نه برخمن و. دغه حقيقت له هغو تړونونو نه هم څرګند دی، چې د امير دوست محمد او برتانوي هند حکومت ترمينځ په کال **1855** او **1857** کې وشول. طرزي هم په ضمني ډول د روسي جنرال ستالي توف په راتګ سره د امير شير علي په وخت کې د افغانستان په پوره خپلواکۍ اعتراف کوي. انګريزانو چې د **1878** کال په نومبر کې په افغانستان باندې په نظامي يرغل لاس پورې کړ، په اصل کې ددې لپاره و چې امير شير علي نه غوښتل خپله باندنۍ خپلواکي د هغو په غوښتنه محدوده کړي.

9. د امير شير علي په دويمي واکمنۍ کې په کال **1876** کې د هند برتانوي حکومت د قلات خان، چې د احمد شاه دراني له وخت راهيسې د افغانستان تابع و. د يوه توافق ليك له لارې تر خپل نفوذ لاندې ونيوه او له بولان او کوټې نه يې چې د افغانستان خاوره وه، د افغانستان د حکومت لاس لنډ کړ، خو خيبر د امير شير علي په واکمنۍ کې د افغانستان تر حاکميت لاندې او چترال ازاد و. خيبر وروسته د ګندمك په تړون سره د برتانوي هند حکومت لاس ته ورغی او دا کلونه وروسته په کال **1995** کې و، چې انګريزانو چترال لاندې کړ.

10. سردار محمد يعقوب له **1874** نه تر **1878** پورې د کابل په بالاحصار کې څلور کاله بندي و، نه شپږ کاله.

11. د کندمك په تړون سره افغانستان له کرمې نه، چې يوه برخه يې وه، تير شوی نه و. داسې هم له پښين او سوي يا سبي څخه تير شوی نه و. په دغه تړون سره ددغو سيمو اداره د انګريزانو لاس ته ورغله او هغوی منلې وه، چې د افغانستان د امير په نامه به دغه سيمې اداره کوي او اضافي عوايد به يې افغانستان ته ورکوي. دغه سيمې انګريزانو وروسته له عبدالرحمن سره د لومړيو مذاکرو په وخت کې تصرف کړې.

12. له لويي کوکناري سره د هغه منشي، طبيب او نظامي اتاشه او **25** سواره او **50** پلې عسکر د امير محمد يعقوب د هستوګنځي تر څنګه د امير محمد اعظم په حويلۍ کې د **1879** کال د جولای په **24**مه ميشته شوي وو.

13. د محمود طرزي ددغه پاڅون د لامل تشخيص سم نه دی، يا لږ تر لږه د هغه دغه تشخيص ساده دی. دا سمه ده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د معاش موضوع د عسکرو لپاره سملاسي محرک شو، خو دا په اصل کې په ډګر کې د ګندمک د تړون پلې کېدل، په حکومتي چارو کې د کوکناري لاس وهنه او له هغو سره د سردار محمد ايوب، ډيرو نظامي افسرانو او نورو مخالفت وو، چې د هغو افسران او د کابل خلک يې د پاڅون لپاره وهڅول. دغه موضوع ما د هغه وخت د رسمي او نورو رپوټونو پر بنسټ چې په لندن کې مې د انډيا افس)اوس د برتانيي کتابتون(نه راټول کړي وو، په خپل يوه اثر "جنګ دوم افغان_انګليس" کې په قانع کوونکي ډول بيان او شرح کړي ده. دغه اثر، چې په اصل کې مې د پوهاندۀ رتبې لپاره ليکلی و، په کال **1989** کې په پېښور کې د افغانستان د ملي اسلامي محاذ له خوا خپور شوی دی.

14. د محمود طرزي دغه وينا هم سمه نه ده، چې امير محمد يعقوب د پاڅون په وخت کې څه ونه کړل. هغه لومړی خپل د پوځ سپاه سالار داود شاه، بيا خپل خسر سردار يحيی، له خپل واړه زوی سردار موسی جان او بيا جنرال عبدالکريم د غلزيو او کوهستان له يو شمير مشرانو سره پاڅون کوونکيو ته واستول، خو پاڅون کوونکيو د هغو په خوله ونکړل. وروستيو لا هغوی وهڅول چې " خپل کار زر خلاص کړئ." پاڅون کوونکيو ته لا د شپږو مياشتو معاش ورکولو وعده هم ورکړل شوه، خو هغوی سره له دي هم خپل پاڅون ته دوام ورکړ. په دغه ډول د معاش موضوع د پاڅون اصلي انګيرنه، نه بلکې يوه پلمه وه. د تفصيل لپاره وکتل شي، زما کتاب "جنګ دوم افغان_انګليس" ياد شوی اثر، **59_60**مخونه.

15. د جنرال رابرتس په وينا **97** افغانان او د محقق فريدرک هري سن په وينا **122** کسه د کوکناري او د هغه د ملګرو په بدل کي غرغره شوي دي. پورتنی اثر، **82**.

16. د محمود طرزي د ليکنې پرخلاف د امير خسر سردار يحيی، چې د پاچا محمد نادر نيکه و، د انګريزانو مخالف و. په هغه وخت کې په محمدزي سردارانو کې دوه ډلې هسکي شوي وي، يوه يې د سردار ولي محمد، د امير محمد يعقوب د تره په مشرۀ انګريزي پلوه او بله يې د سردار يحيی په مشرۀ د انګريزانو مخالفه وه. لومړنۀ ډلې ته خلکو "کوکناري زي" او بلې ته "يعقوب زي" ويلې. کاکړ، پورتنی اثر، **52**مخ.

17. د محمود طرزي دغه خبري سطحي دي. يعقوب خان د همدغه کال په پای يانې دسمبر کې هند ته تبعيد شو او سردار محمد ايوب د بل کال په جون کې يانې شپږ مياشتي وروسته له هغه نه، له خپل پوځ سره له هرات نه د کندهار په لور روان شو او د جولای په مياشت کې يې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ميوند په دښته کي انګريزي پوځ ته ماتي ورکړه.

18. دا پخوا له هغه و، چې هغه به د انګليس د استخباراتو له خوا کنترول شوی وي.

19. محمد جان وردك دمخه د عسکرو له خوا غټ مشر يا جنرال غوره شوی و. په دې ډول محمد جان وردك د افغانستان لومړنی غوره شوی جنرال دی. ده له افغانستان نه د انګريزي پوځ تر وتلو پوري د پښتنو او تاجکو د يو موټي کولو لپاره د غزا په نامه بيخي ډير کوښښونه وکړل، چې د هغو له امله خلکو ورته د يوه پير په شان درناوی کاوه.

20. جنرال رابرتس په اوله درجه "کوکناري زي" او نور انګريزي پلوه سرداران په واك کړل، له "يعقوب زي" سردارانو نه يې لرې هغه هم په اطراف کې په مقامونو وګومارل.

21. د ميوند په جګړه کې د مك لين په نامه يو انګليس بندي له افغانانو سره و، چې هغه هم وروسته ووژل شو، نور يي شايد په هماغه اول سر کي وژل شوي وي.

22. له انګريزانو سره د جنګ افغان اتلان د فارسي او پښتو په ولسي شعرونو کي هم ستايل شوي دي:

محمد جان خان مرد ميدان است
ايوب خان شير غران است
مير بچه خان رس رسان است
آزادي فخر افغان است
راپت کل لات کلان است
بيا بيا در انګور بخو

)غبار، مير غلام محمد، افغانستان در مسير تاريخ،
موسسه چاپ کتب، کابل **1967**، **624**(.

يعقوب خان يي ونيوه زما وروره
نور يي زر کوز که له لاهوره
اوس د خاوند کارونه ګوره
شاباش په محمد جان ښه پور يي وګاته عالمه
پوځونه يي کړل جمعه

محمد جان وکړله توره
ده په هرځای کي مشهوره
که خپل خاوند ته شي مشهوره
راويي شکه پرنګي کړو له خيبره يي بهار
خاوند که تار په تار

محمد جان خان وکړ مطلب
راضي په ده باندي و رب
دی په هرځای کي يي دبدب
خپه پري پرنګيان شول ستركي يي ډکي دي له نمه
پوځونه يي کړل جمعه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرنګيان راغله په ماتي
کولي به دوی زياتي
کابل ښه له دوی پاتي
شاباش په محمد جان ښه مدام به و خوشرنك
اختيار کوي د جنګ

)باغ و بهار، د پښتو چاربيتي، تاليف قاضي عبدالحليم اثر افغاني سالارزی، خپرونه د پښتو اکاډمي، پيښور يونيورستي، **2006**، **156**. په دغه اثر کي د پيښور د شاوخوا شاعرانو چاربيتي راټولي شوي دي. له محترم ډاکتر فضل رحيم مروت نه مننه کوم، چي د هغه يوه نسخه يي ماته ښيلی ده.(

23. لکه چي په دويم لمبر يادښت کي راغلي، د انګريزانو دغه پوځ د کابل او ګندمك ترمينځ له مينځه يوړل شول. دغه پوځ له **4500** منظم انګريزي سرتيرو او **12000** هندي خدمتکارو نه جوړ و. دري سوه تنه يي يرغمل ونيول شول او يو څه نامعلوم شمير يي په کليو او باندو کي خواره شول او يواځي يو تن جراح ويليم برايډن ځان په نيم ژواندي حال کي جلال اباد ته ورساوه او هلته يي انګريز پوځ له دغه مصيبت نه خبر کړ.

24. د محمود طرزي د ليکني پرخلاف سردار محمد ايوب د ميوند له بريالي جنګ نه وروسته د کندهار له پوځي قوماندان جنرال پرم اوزر سره د بي بي هوا له لاري، چي د سردار رحيم دل کونډه وه او دغه انګريزي جنرال يي خپل "زوی" بللی و، د خبرو ور پرانيست او هغه ته يي مهلت ورکړ، خو مهلت لا پای ته رسيدلی نه و، چي جنرال رابرتس له لسو زرو غوره شوي پوځ سره له کابل نه کندهار ته ورسيد او د سردار محمد ايوب پوځ ته يي ماتي ورکړه او هغه بيرته هرات ته په شا شو.

25. انګريزانو يا په دقيق ډول د هند برتانوي حکومت، د سردار عبدالرحمن په اړه د روسيي حکومت ته په دي اړه، چي افغانستان ته د هغه راتګ اسان کړي، ليك استولی نه دی، خو څه وخت چي امير محمد يعقوب له خپلو ځينو لوړ رتبه مامورانو سره هند ته واستول شو، سردار عبدالرحمن په خپل نوښت او د روسانو په هڅوني سره د کولاب له لاري د **1880** کال په جنوري کي بدخشان ته راغی او چي خان آباد ته ورسيد او انګريزان يي په راتك خبر شول، په کابل کي د انګليس سياسي استازي "ليپل کريفن" د خپل حکومت په امر دري افغانان ورواستول او د امير کيدو لپاره يي ورسره خبري پيل کړي.

26. سردار عبدالرحمن د جولای په **20**مه د افغان مشرانو له خوا په چاريکارو کي نه، په بدخشان کي د امير په توګه غوره شو. تر هغه دمخه د سردار او انګريزانو ترمينځ د هغه د امير کيدو په اړه سره موافقه شوي وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

27. د محمود طرزي دغه وينا هم سمه نه ده، امير عبدالرحمن په خبرو کې له انګريزانو نه په ټينګه وغوښتل، چې دی بايد د امير دوست محمد د وخت افغانستان امير وي، خو انګريزانو ورسره ونه منله. انګريزانو له امير سره حتی هغه افغانستان هم ونه مانه، چې د ګندمك په تړون سره يې منلی و. امير عبدالرحمن له انګريزانو سره له کندهار او هرات نه پرته يوازې د "شمالي افغانستان" په نامه امارت منلی و. وروسته دا د ميوند د جګړې زور او د انګريزي پوځ ماتې وه، چې انګريزانو کندهار چې د والي سردار شير علي په کورنۍ کې يې "خپلواك" اعلان کړی و، امير عبدالرحمن ته د 1881 کال په اپريل کې تسليم کړ. امير د همدغه کال په سپټمبر کې فاتح سردار محمد ايوب چې کندهار يې بيا نيولی و، په کندهار کې مات کړ او هرات يې هم له ملك سره يوځای کړ او ټول افغانستان يې سره يو موټی کړ او يو ټينك مرکزي حکومت يې پکې په پښو ودراوه.

28. دلته د محمود طرزي "د معمول په شان" افاده بيځايه ده. لکه چې دمخه ويل شوي، افغانستان د امير دوست محمد او د هغه د زامنو په واکمنۍ کې خپلواك و او يوازې د امير عبدالرحمن په وخت کې يې باندني روابط د انګريزانو له لارې ترسره کيدل.

29. د اد انګريزانو په مقابل کې د اپريديو پاڅون ته اشاره ده. پاچا محمد نادر له دينه ډېره وکړه، چې د هغو ملاتړ وکړي او په کابل کې يې د هغو جرګه د ميلمنو په شان د يو څه وخت لپاره وساتله.

30. سرنيوال چمبرلين هغه څوك دی، چې تر جنګ نه دمخه بايد کابل ته تللی وای. (حميد طرزي)

31. واقعيت دا دی، چې د ذمې په دوه ورځنۍ غونډه کې (31جولای_اکست1، 1880) د امير عبدالرحمن او د برتانوي سياسي استازي ليپل کريفن ترمينځ کوم تړون شوی نه دی. په دغه وخت کې د هند برتانوي حکومت شك لاره، چې امير به د سردار محمد ايوب په مقابل کې بريالی شي. سردار محمد ايوب وروسته له هغه، چې د جولای په 27مه يې د ميوند جګړه کټلې وه، په کندهار ښار کې يې د انګريز پوځ محاصره کړی و. په دې ډول کندهار او هرات د هغه په کنترول کې و. امير عبدالرحمن سره له دې، چې له انګريزانو سره يې د تړون کولو لپاره ټينګار وکړ، ليپل کريفن د تړون لپاره حاضر نه و. د تړون پرځای يې هغه هم په پټه امير ته يو ليك ورکړ، چې په هغه کې انګريزانو دغومره منلې و، چې که په افغانستان باندې له پارول کيدو نه پرته يرغل وشي، له امير سره به د يرغل په شا کولو کې مرسته وکړي، خو چې امير د خپلو باندنيو اړيکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجرا هغوی ته پرېږدي. ددغو دوو ورځو د خبرو ټول متن او جريان په لسو مخونو کې د ليکونکي په دغه اثر کې نيول شوی دی: کاکړ، افغانستان، د داخلي سياسي انکشافونو مطالعه، **1880_1896** لاهور، **1971**، **261_280**. د طرزي د ياد شوي تړون له مادو نه يواځې پينځمه يې په ذمه کې د دواړو خواوو له خوا منل شوي وه. دا سمه ده، چې د دريمې مادې له مخې د افغانستان باندنۍ اړيکې امير ته په سپارل شوي ليك کې د برتانوي هند حکومت ته منحصر شوي وو، خو نه په هغه ډول چې د امير دوست محمد په وخت کې و. له دغه ليك او وروسته د ډيورنډ له توافق ليك نه پرته د امير عبدالرحمن او برتانوي هند حکومت ترمينځ د هغو د اړيکو په اړه نه کومه بله موافقه او نه کوم بل تړون لاسليك شوی دی. ددغه ليك ټول متن د ليکونکي په يوه بل اثر کې، چې تازه چاپ شوی لوستل کيدلی شي: کاکړ، د افغانستان سياسي او ډيپلوماتيك تاريخ **1863_1901**، د برل خپرونه، هاليند، لندن، **2006**، **167_168**.

32. لکه چې دمخه ويل شوي، افغانستان له اول افغان_انګليس جنګ نه تر دويم افغان_انګليس جنګ پوري خپلواك هيواد و. امير شير علي خپله واکمني په اصل کې له دي امله بايلله، چې د انګريزانو د غوښتني پرخلاف حاضر نه شو، چې افغانستان له باندني خپلواکۍ نه محروم وي.

33. دا يو ډير زيږ او په واقع کي يو ناسم حکم دی.

34. "تاج التواريخ" په اصل کې د منشي سلطان محمد په قلم د امير عبدالرحمن ژوند (The life of Adbur Rahman(د انګريزي متن ترجمه ده. دا امير عبدالرحمن و، نه امير حبيب الله، چې سلطان محمد يې چې د هغه منشي و، په کال **1894** کې د هغه د ليکلو لپاره وګوماره. ددغه کتاب بله مهمه ځانګړتيا دا ده، چې د هغه وروستۀ برخه يا دويم توګ په لندن کې جعل شوی دی. ددغه ټول کتاب په اړه ما په خپل يوه بل اثر کې په تفصيل او مستند ډول بحث کړی دی: کاکړ، په افغانستان کې حکومت او ټولنه، د امير عبدالرحمن واکمني، په استين کې د تکساس پوهنتون خپرونه، **1979**. استين، لندن، **246_249**.

35. په دغه وخت کې انګريزانو فيصله کړي نه وه، چې کندهار به امير عبدالرحمن ته سپاري. کندهار دوی له اوږده بحث نه وروسته د **1881** کال په اپريل کې امير ته وسپاره.

36. امير عبدالرحمن په خان اباد کې د پوځ خاوند شوی و، په دغه ډول چې د مزار هغه پوځ، چې قطغن ته استول شوی و، هغه ته تسليم شو. د امير د بريالي توب غټ راز

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا و، چې دی د پوځ د تنظيمولو متخصص و او د خپلې واکمنۀ تر پایه پورې يې نړدې يو لك منظم پوځ تنظيم او په ډول ډول عصري وسلو سمبال کړی و.

37. محمد جان وردك، چې د انګريزانو په مقابل کې يې د ملي مقاومت په دوره کې بيساري فعاليتونه وکړل او د هغو له املـه عامه خلکو د پير په شان د هغه لاسونه ښکلول د **1881** کال په پای کې په کوتل ابدو کې د عبدالغفور اخوندزاده او نورو په ګډون د امير په حکم ووژل شو.

37)الف(: د طرزي دغه وينا هم سمه نه ده. د امير دغه ماينه د روسي ترکستان د کوم مشر لور نه وه، هغه په اصل کې د بدخشان او د امير د هغې ښځی وينځه وه، چې د بدخشان د يوه نامتو مير، مير جهاندار شاه لور وه. ددغې ميرمنې له مرګ نه وروسته امير د هغې وينځه، چې ګلريز نوميده، په نکاح کړه. امير حبيب الله او سردار نصرالله ددغې بدخشانۀ ميرمنې زامن وو.

38. څرخ د قوم نوم نه دی، په لوګر کې د يوې سيمې نوم دی. دغه غلام حيدر په قوم يوسف زی و.

39. هرات د کندهار له سقوط نه لس ورځې وروسته د اکتوبر په دويمه نيول شوی و.

40. دغه تاکونکې پيښه د **1881** کال د سپتمبر په **22**مه وشوه، چې ما په خپلو دوو اثرونو کې بيان کړې ده. د سردار محمد ايوب پوځ اوولس زره او د امير دا څوارلس زره و. د سردار پوځ د امير په پوځ يرغل وکړ او لومړی بری يې هم ترلاسه کړ. مخکې هم ويل کيده، چې د سردار پوځ به بريالی وي، خو په عين جنګ کې وضع اپوته شوه. د ښتې په تودوښې کې د سردار د شاليکو سرتيرو د خپلو مخکې ليکو پر سرتيرو ناڅاپه ډزې وکړې، چې د هغو له املـه ټول پوځ په شا او تيت شو او د امير پوځ په دې ډول بريالی شو. دغه بری امير په دې بريالی کړ، چې له ميمنې نه پرته ټول افغانستان سره يو موټی کړي. په کال **1884** کې يې ميمنه هم وکتله. سردار محمد ايوب غازي اول مشهد ته او بيا په **1887** کې له خپلو اتو سوو پلويانو سره د فارس او هند حکومت په موافقه د عراق او کراچۍ په لار لاهور ته لاړ او هلته هستوګن شو او په کال **1914** کې د زړه په يرغل مړ شو.

41. لوی طرزي په ښه ليکلو کې جوړه نه لرله. (حميد طرزي)

42. سدو، چې په اصل کې کروخيل غلزی و، په رښتيا يو ويروونکی ياغي او داړه مار و. دی به يا له بندي خانې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشــــي شـــوی يـــا تبنـــتيدلی وي، چـــي څـــو کالـــه وروســـته لـــه سـرــدار نـــور محمـــد او نـــورو ســـره د اميـــر پـــه مخالفـــت لـــه شـــنوارو ســـره ملګـــری شـــو. ســـردار نـــور محمـــد د ســـردار ولـــي محمـــد زوی و، چـــي د انګريزانـــو لـــه خـــوا د کابـــل والـــي ټاکـــل شوی و او خلکو "لاتي سردار" باله.

43. اميـــر عبـــدالرحمن د ســـردار محمـــد ايـــوب لـــه مـــاتولو نـــه وروســـته د کنـــدهار لـــه خرقـــي نـــه پـــه خپـــل امـــر يـــواځي يـــو مولـــوي وايســـت، چـــي هلتـــه يـــي د رواج لـــه مخـــي پنـــاه وړې وه. دغـــه مولـــوي عبـــدالرحيم)کـــاکړ(نوميـــده، چـــي د تـــاريخپوه عبـــدالحی حبيبـــي پـــلار و. ســـلطان محمـــد، د عبـــدالرحمن ژونـــد، لـــــــومړی تـــــوک، **216**. کـــــاکړ، د افغانســـــــتان سياســـــــي او ديپلوماتيکي تاريخ، **61**.

✲ ✲ ✲

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library